

**POLITECHNIKA WROCŁAWSKA
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY
KATEDRA PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO**

ANNA BAZAN - KRZYWOSZAŃSKA

**Rozwój społeczno – przestrzenny Zielonej Góry
po 1945 r.
(Dynamika rozwoju od miasta małego
do miasta średniej wielkości)**

Praca doktorska

Promotor: prof. dr hab. Eugeniusz Bagiński

WROCŁAW 2011

1. Wstęp.....	5
1.1. Wprowadzenie.....	6
1.2. Cel i teza pracy.....	7
1.3. Zakres czasowy i przestrzenny prowadzonych badań.....	7
1.4. Metoda i techniki badań zastosowane w pracy.....	8
1.5. Źródła informacji i materiałów wykorzystanych w pracy.....	9
1.6. Analiza pojęć stosowanych w pracy.....	9
2. Podstawy teoretyczne pracy.....	13
2.1. Miasto jako system.....	14
2.2. Stan badań nad miastem.....	15
2.3. Miasta średniej wielkości w sieci osadniczej Polski.....	17
2.4. Wnioski wynikające z analiz dotyczących miast.....	18
3. Rozwój miasta Zielona Góra w okresie powojennym.....	20
3.1. Zmiany administracyjne.....	21
3.2. Zmiany powierzchni miasta.....	27
3.3. Wybrane dane o ludności.....	33
4. Dokumenty planistyczne.....	47
4.1. Kierunki rozwoju miasta wyznaczone na poziomie dokumentów planistycznych kraju i województwa.....	48
4.2. Syntetyczny przegląd i analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta.....	56
4.3. Rozwój miasta i dokumenty planistyczne.....	77
5. Miasto w opinii swoich mieszkańców.....	91
5.1. Stan badań nad miastem Zielona Góra.....	92
5.2. Analiza opinii mieszkańców miasta Zielona Góra dotycząca miejsca zamieszkania.....	99
6. Ocena rozwoju społeczno – przestrzennego miasta Zielona Góra.....	109
6.1. Ocena rozwoju miasta na podstawie analizy SWOT.....	110
6.2. Ogólna ocena miasta.....	114
7. Podsumowanie i wnioski.....	117
7.1. Wnioski i propozycje badawcze.....	118
7.2. Wnioski aplikacyjne.....	119
8. Kalendarium.....	120
9. Literatura.....	128
10. Źródła i dokumenty.....	141
11. Spis rycin.....	153

S P I S T R E Ś C I

12. Spis rysunków.....	153
13. Spis tabel.....	155
14. Aneks.....	156

1.1. Wprowadzenie

Zielona Góra, to miasto możliwości¹, a dzięki swojej historii, położeniu geograficznemu, wartościom przyrodniczym i tradycjom w dziedzinie sztuki, kultury, nauki, to miasto żywe i wciąż rozwijające się. Jako miasto średniej wielkości, usytuowane w pasie przygranicznym kraju, w aktualnych dokumentach kształtujących politykę regionalną², pełni rolę ośrodka o charakterze ponadlokalnym. Historia powojenna Zielonej Góry, pokazała jak z dwunastotysięcznego³, w przeciągu niespełna pięćdziesięciu lat, powstało miasto ponad stutysięczne. Zmiany zachodzące w jego dzisiejszej przestrzeni i ich tempo, wskazują na przekształcenia, których wyniki wydają się być wysoce przewidywalne, czy też prawdopodobne do określenia, jednak okres realizacji zależny od wielu czynników, a w głównej mierze od decyzji władz administracyjnych, pomijając uwarunkowania i czynniki zewnętrzne. Zakres i rozmiary procesów demograficznych i zmian przestrzennych znajdują swoje odzwierciedlenie między innymi w dokumentach kształtujących politykę przestrzenną miasta.

¹ „Zielona Góra możliwości dla mieszczan i dla gości” oraz „Najbardziej Zielona Góra”, to hasła w zwięzły sposób opisujące założenia przedstawione w *Strategii Rozwoju Miasta Zielona Góra*, uchwalonej przez Radę Miejską w Zielonej Górze uchwałą nr XXXII/247/97 z dnia 23 stycznia 1997r., zmienionej uchwałą nr XLVII/351/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 18 grudnia 1997r. Strategia, jako dokument przyjęty na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. z 1996r. Nr 13, poz. 74 – jednolity tekst z późn. zm.), precyzuje długoterminowe cele i sposoby działania władz samorządowych miasta, a co za tym idzie również organów im podległych.

² *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 r., Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.*

³ *Rocznik gospodarczo - statystyczny województwa zielonogórskiego 1950 r.*, s. 56-57.

1.2. Cel i teza pracy

Teza: Zielona Góra jest miastem hierarchicznie wieńczącym osadnictwo na Ziemi Lubuskiej. Jest największym i wszechstronnie rozwiniętym – administracyjnie i usługowo – ośrodkiem miejskim w południowej części regionu lubuskiego.

Dowiedzenie tej tezy i przedstawienie warunków oraz okoliczności ukazujących rozwój miasta od małego do średniej wielkości jest głównym celem pracy. Ukazanie i podkreślenie dynamiki rozwoju, w ostatnich sześćdziesięciu pięciu powojennych latach, jest w ogólnym rozumieniu treścią pracy. Treścią, przedstawioną z konieczności, syntetycznie ale z podkreśleniem cech charakteryzujących miasto Zielona Góra.

1.3. Zakres czasowy i przestrzenny prowadzonych badań

Analizie zagadnień poruszanych w pracy poddano okres powojenny, ostatnich sześćdziesięciu pięciu lat, licząc od roku 1945 po rok 2010. Biorąc pod uwagę przemiany, które w wymienionym czasie następowały w Zielonej Górze należy przyjąć, że jest to okres, w którym metamorfozę miasta z małego do średniej wielkości można zaobserwować, jako proces ciągły, rozpoczęty od dnia zakończenia działań wojennych i przejęcia władzy przez polską administrację⁴.

Badaniami objęto cały obszar miasta, w granicach administracyjnych gminy Zielona Góra o statusie miejskim, przy jednoczesnym uwzględnieniu jego zmian powierzchniowych oraz zmian administracyjnych województw, do których miasto przynależało, począwszy od 1945r., jako wynik decyzji władz na szczeblu krajowym i wojewódzkim⁵. Porównanie danych statystycznych na poziomie województwa, w badanym okresie odnosi się, głównie ze względu na dostępność danych, do obszaru, którego zmiany wynikają z kolejnych reform administracyjnych państwa. Chronologię zmian w odniesieniu do powierzchni i granic województwa, do którego administracyjnie przynależała Zielona Góra, przedstawia rys. 2, s. 24.

⁴ Od 14 lutego 1945r. miastem zarządzali przedstawiciele armii radzieckiej, poszczególne urzędy sukcesywnie przekazywano Polakom, by 6 czerwca 1945r. władza w Zielonej Górze została w całości przejęta przez administrację i wojsko polskie.

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1961r. w sprawie przekształcenia granic miast Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego, zarządzenie wojewody zielonogórskiego z dnia 4 lutego 1986r. sprawie szczegółowego opisu granic miasta Zielonej Góry.

1.4. Metoda i techniki badań zastosowane w pracy

Przeanalizowano akty prawa miejscowego miasta Zielona Góra: dokumenty stanowiące o polityce przestrzennej miasta i regionu oraz opracowania, informujące o stanie demograficznym. Dodatkowo, analizie poddano dokumenty informujące o społecznej ocenie przestrzeni, warunkach życia i inwestycjach realizowanych na obszarze miasta. Badania, przeprowadzone przez autorkę, uzupełniono o ankietę stworzoną na potrzeby niniejszej pracy w 2001 r., skierowaną do mieszkańców Zielonej Góry. Badanie powtórzono, na jednorodnej grupie społecznej, studentach III roku studiów stacjonarnych na Uniwersytecie Zielonogórskim. W roku 2010, przeprowadzone zostały przez autorkę badania ankietowe pt. "Zielona Góra oczami jej mieszkańców", w ramach których zielonogórczyńscy mieszkańcy zostali zapytani o ich indywidualne odczucia związane z miejscem zamieszkania.

Dodatkowo autorka przeanalizowała dane statystyczne (liczba ludności, migracje, stan zatrudnienia) dotyczące Zielonej Góry. Badanie, z racji przyjętych ram czasowych oraz dostępności materiałów, oparte zostało na analizie ww. danych, w przedziałach co 5 i 10 lat.

Próba odpowiedzi na pytania postawione w pracy wymagała doboru następujących technik badawczych: analizy stanu zagospodarowania miasta, na podstawie inwentaryzacji terenowej, urbanistycznej oraz dokumentacji kartograficznej i literatury. Wykorzystując przedstawione powyżej techniki, w pracy na potrzeby Zielonej Góry, częściowo zastosowano metodę przyjętą przez E. Bagińskiego⁶ do badania miasta Jelcz-Laskowice, polegającą na inwentaryzacji i obserwacji zmian zachodzących w mieście, w tym wypadku w okresie ostatnich dziesięciu lat.

Inwentaryzacja urbanistyczna miała na celu ustalenie, z natury, zmian zachodzących w sposobie funkcjonowania i strukturze miasta Zielona Góra. Niezależne źródło stanowiły dane statystyczne z lat 1945- 2009. Całość badań poszerzono o analizę archiwalnych, obowiązujących i w opracowaniu dokumentów planistycznych miasta Zielona Góra oraz województwa lubuskiego. Analizie

⁶ Bagiński E., *Rodowód nowego miasta Jelcz – Laskowice*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1993, s. 6.

poddano również treści ww. dokumentów – teksty uchwał rady miasta wraz z załącznikami graficznymi.

1.5. Źródła informacji i materiałów wykorzystanych w pracy

W pracy wykorzystane zostały: materiały źródłowe, opracowania, dokumenty, maszynopisy, wycinki z prasy lokalnej, zgromadzone przez:

- 1) Archiwum Urzędu Miasta w Zielonej Górze,
- 2) Archiwum Państwowe w Zielonej Górze,
- 3) Urząd Statystyczny w Zielonej Górze,
- 4) Departament Rozwoju Regionalnego i Planowania Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego,
- 5) Bibliotekę Wojewódzką im C.K. Norwida w Zielonej Górze,
- 6) Bibliotekę Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze,
- 7) Archiwum Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z siedzibą w Zielonej Górze,
- 8) osoby prywatne, w tym autorkę niniejszej pracy;

Dodatkowo materiałami wyjściowymi i pomocniczymi w pracy stały się dokumenty dostępne w Urzędzie Miasta Zielona Góra, Wydziale Planowania Przestrzennego i Budownictwa oraz Biurze Prezydenta Miasta, jak również w zasobach sieci Internet.

1.6. Analiza pojęć stosowanych w pracy

Miasto jest strukturą wielowymiarową i choć ma określoną liczbę mieszkańców to narastająca koncentracja i intensywność funkcji wpływa na kształt jego układu. Jednocześnie kompleks czynników ekonomicznych, społecznych, demograficznych i kulturowych tworzy przestrzeń życia miejskiego ludności. Próby wytworzenia równowagi pomiędzy tymi elementami umożliwiają lepsze lub gorsze funkcjonowanie miasta. Lepsze związane z rozwojem, gorsze ze stagnacją,

nietrwałością niestabilnością układu i w konsekwencji zmniejszaniem się liczby jego mieszkańców, czyli zmniejszaniem się miasta⁷.

Miasto stanowi dla swoich mieszkańców znaczący element biografii, a *przestrzeń miasta* może stanowić wyznacznik identyfikacji z daną grupą społeczną. *Miasto optymalne* pod względem aktywności jednostki, to przestrzeń w ramach której, w sposób subiektywny zaspokaja ona swoje potrzeby. Przyjmując ten tok rozumowania, elementy takie jak funkcjonalność i estetyka, jak również elementy materialne otoczenia (w rozumieniu: zabudowy, komunikacji, obiektów usługowych, rekreacji i wypoczynku) nabierają szczególnego znaczenia. *Miasto optymalne* zaspokaja większość potrzeb swoich mieszkańców, w tym: potrzeby wyższego rzędu związane np. z estetyką, czy ekologią⁸.

Analizując wielkość miasta, zacząć należy od *miasta małego*, jako czytelnego w planie i zwarteo w przestrzeni zgrupowania budowli oraz ludzi, którym zabudowania te służą, funkcjonujące na niewielkiej powierzchni, wraz z interakcjami zachodzącymi między nimi i w ich wnętrzu. Definicja *miasta małego*, przyjmując za Gzellem S.⁹, odnosi się do miasta o liczbie ludności nie większej niż 30 000. Według Czarneckiego W.¹⁰ za *miasto małe* uważa się również jednostki liczące do 50 000 mieszkańców. Z socjologicznego punktu widzenia, *miasto małe* to zbiorowość lokalna, tworząca specyficzny klimat społeczny, obyczajowy i kulturowy¹¹.

Przyjmuje się, że *miasto średniej wielkości* liczy od 20 000 do 100 000 mieszkańców¹² i jest układem osadniczym o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej, która zapewnia względną autonomię i samodzielny rozwój¹³.

⁷ Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Zagrożenia dla przyrodniczego i kulturowego rozwoju doliny Strugi Świebodzińskiej*. W: Architektura krajobrazu. Studia i prezentacje. Nr 1/2010. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu. Wrocław 2010. s. 69.

⁸ *Zielona Góra. Socjologiczne studium miasta i jego mieszkańców*. Pod red. I. Machaj, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 97.

⁹ Gzell S., *Fenomen małomiasteckości*, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1987, s. 10.

Wallis A., *Wstęp*, w: *Społeczno – kulturalne problemy miasta średniego*. Pod red. B.J. Kunicki, A. Wallis, Gorzowskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa – Poznań 1982, s. 4.

¹⁰ Czarnecki W., *Planowanie miast i osiedli, Tom I. Wiadomości ogólne. Planowanie przestrzenne*, PWN, Warszawa 1965, s. 202.

¹¹ Bagiński E., *Małe miasta w strukturze osiedleńczej Polski*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1998, s. 7.

¹² Kłopot S.W., *Badane miasta średnie jako układ lokalny*, w: *Instytucje miejskiej społeczności lokalnej a układ centralny. Socjologiczne Problemy Społeczności Lokalnych. Tom IV*. Pod red. W. Misiaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie. Rzeszów 1990, s. 45.

¹³ *Ibid.*, s. 51.

Analiza zagadnień dotyczących miasta wymaga odniesienia do pojęć: *system*, *środowisko*, *przestrzeń* i *miejsce*. *Miasto jest systemem*, na który jako zbiór elementów składają się: ludzie, podmioty zbiorowe, funkcje zagospodarowania i struktury niematerialne. W innym ujęciu *system miasta* to: *skład* – podział administracyjny na dzielnice, czy osiedla, *otoczenie* – zbiór obiektów o charakterze materialnym i społecznym zasilających i zasilanych przez system i *struktura* – sposób organizacji elementów systemu, sieć sprzężeń występujących między nimi¹⁴. *Środowisko* w ujęciu systemowym jest zbiorem obiektów, ich cech oraz relacji, które nie zostały zaliczone do badanego systemu, z tym że każdy badany obiekt znajduje swoje miejsce w określonym środowisku. Przez pojęcie *środowisko* rozumieć należy zespół zewnętrznych uwarunkowań, które z badanym obiektem są powiązane poprzez zależności dające się scharakteryzować. Mówiąc o społeczności ludzkiej, *pojęcie środowiska* należy rozpatrywać w kategoriach środowiska przyrodniczego i środowiska społecznego. *Środowisko przyrodnicze*: wspiera procesy życiowe organizmów, dostarcza im surowców i energii, neutralizuje skutki uboczne i produkty ich funkcjonowania. Człowiek jest elementem środowiska przyrodniczego, ale jednocześnie *środowiska społecznego*, socjotechniczno – kulturowego i od obu jest zależny¹⁵. Za *przestrzeń* można uznać nieskończoną rozciągłość, w której występuje świat ludzkich symboli zmaterializowanych lub tylko wyobrażonych. Można też uznać objętość zdefiniowaną przez elementy fizyczne i wizualną wyobraźnię człowieka¹⁶. *Przestrzeń* w miarę przydawanych jej znaczeń przekształca się w miejsce. Najważniejsze miejsca w środowisku zamieszkania to:

- 1) dom w rozumieniu: mieszkanie, budynek, osiedle, dzielnica, miasto, region, kraj,
- 2) warsztat pracy, w rozumieniu: zakładu pracy, działu gospodarczego, miasta, regionu, kraju,
- 3) świątynia, w rozumieniu: kaplicy, kościoła, sakrum, wartości chronionej,

¹⁴ Misiak W., *System miejski, teoretyczno – metodologiczne problemy badań*, w: Instytucje miejskiej społeczności lokalnej a układ centralny. Socjologiczne Problemy Społeczności Lokalnych. Tom IV. Pod red. W. Misiaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie. Rzeszów 1990, s. 12-15.

¹⁵ Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 13-14.

¹⁶ Ibid., s. 19.

4) cmentarz, w rozumieniu: mauzoleum, pomnik, zabytek¹⁷. Miejsca te urastają do rangi symboli, bez których tradycyjny obraz miasta, w tym również w rozumieniu symbolicznym, nie funkcjonuje¹⁸.

¹⁷ Libura H., *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1990, s. 169.

¹⁸ Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 82, s. 367 - 373.

2.1. Miasto jako system

W okresie ostatnich dziesięciu lat wśród badaczy nastąpiło ugruntowanie myślenia o mieście, jako problemie badawczym, rozpatrywanym w kategoriach systemu¹⁹, w skład którego wchodzi współdziałające ze sobą, na zasadzie sprzężeń zwrotnych dwa podsystemy – urbanistyczny, złożony zespołu elementów wytworzonych przez człowieka oraz elementów naturalnych, wchodzących w skład przestrzeni. Drugi podsystem - społeczny, wytworzony jest przez użytkowników przestrzeni. Oba podsystemy kształtuje ciąg zdarzeń historycznych, w związku z czym uwarunkowania mogą przyczynić się do ich położenia w stanie stagnacji, rozwoju czy regresu²⁰ lub inaczej dojrzałości, rozwoju i stagnacji²¹. Za najbardziej pożądany uznaje się stan rozwoju systemu, w którym dzięki lokalizacji, pełnionym funkcjom – działalności: handlowej, przemysłowej, budowlanej, transportowej, kulturalnej czy administracyjnej miasto się rozwija. Ale miasto rozwija się również poprzez siły przyciągania, których źródłem jest między innymi układ komunikacyjny, który warunkuje wzrost dostępności obsługi komunikacyjnej²².

¹⁹ Jałowiecki B., *Wspólne i odrębne płaszczyzny badań nad miastem*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 193.

²⁰ Walis A., *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977, s. 79.

²¹ Domański R., *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne.*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 103.

²² Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Warszawa 2002, s. 90 - 91.

2.2. Stan badań nad miastem

Miasto jako system ulega przekształceniom. Rewolucja ogólnooświatowa, przyczyniając się zmian ekonomicznych i społecznych, spowodowała w strukturze miasta najprawdopodobniej największe przeobrażenia. Zmiany te można scharakteryzować następująco: „*zadowolenie płynące z posiadania, ozdabiane hasłami podnoszącymi konieczność przestrzegania naturalnych bądź konstrukcyjnych wolności, przeważało nad zadowoleniem płynącym z bycia, a zwłaszcza bycia razem w formie społeczeństwa obywatelskiego*”²³.

Przemiany cywilizacyjne, w tym: techniczno – technologiczne, informatyzacja społeczeństwa oraz rozwój technologiczny wpłynęły na przeobrażenie struktury miasta²⁴. Pomiędzy strukturą społeczną, a formą urbanistyczną zauważalny jest nierozzerwalny, istotny związek. Działania ludzkie determinowane są przez postęp naukowo – techniczny i poziom rozwoju gospodarczego²⁵.

W literaturze przedmiotu mówi się o renesansie miasta, któremu wtóruje proces globalizacji. Miasta stanowią węzły w systemie przepływów, urastając w wymiarze przestrzennym, do ośrodków w skali regionów. Dynamika rozwoju miast stała się również powodem zmiany w metodach i technikach badań prowadzonych nad nimi. Wielorakość procesów, jakie daje się zaobserwować w dzisiejszym mieście, powoduje że miejskość badań przestaje być już wystarczającym kryterium klasyfikacji²⁶. Miasto, jako przedmiot badań jest obecnie zbyt mało precyzyjną kategorią, uniemożliwiającą zdefiniowanie celu badawczego.

Nowa geografia miast, w rozumieniu nowej centralności i metropolizacji przestrzeni, mimo prób zdefiniowania, jako zjawisko, nie została sformułowana, głównie w skutek braku próby przyjęcia definicji dla nowego miasta, powstającego

²³ Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowicki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 14.

²⁴ Szczepański M.S., Kozielska B., *Miasto jako przedmiot badań socjologii*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowicki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 135.

²⁵ Pirveli M., *Model struktury społecznej w mieście okresu przemian*, w: Demograficzne i społeczne aspekty rozwoju miast. Pod red. J. Słodczyk, Uniwersytet Opolski, Opole 2002, s. 98.

²⁶ Sagan I., *Miasto jako przedmiot badań geografii*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowicki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 105.

w skutek rozproszenia miasta tradycyjnego. Przyjęta została nazwa miasta rozproszonego, uwzględniająca jednocześnie fizyczność i niematerialną jego sieciowość. Dzisiejsze „miasto – sieć” przekracza znany do tej pory poziom intensyfikacji tkanki miejskiej, głównie poprzez alokację miejsc pracy, dostępność do usług, powiązanie za pomocą sieci komputerowych i zróżnicowanie społeczne²⁷. Powszechnie uznaje się rozproszenie miast za najważniejszy problem dzisiejszego planowania przestrzennego i urbanistyki. W wyniku tego procesu, rozumianego jako przenoszenie miasta w inne miejsce, rozwój zabudowy poza miastem, zanika obraz miasta tradycyjnego. Zanika obraz miasta, jako znaku identyfikującego przestrzeń²⁸. Problem sieciowości miast, dodatkowo spotęgowały zmiany wywołane wprowadzeniem w kraju gospodarki wolnorynkowej oraz swobody doboru lokalizacji działalności gospodarczej. Efektem tego procesu stały się zmiany w rozmieszczeniu ośrodków usługowych i przemysłowych²⁹.

Rozwojem miast zajmują się: Jałowiecki B.³⁰, Bagiński E.³¹, Gzell S.³², Masztalski R.³³, ze szczególnym uwzględnieniem miast małych, Domański R.³⁴ w ujęciu geograficznym, a Wallis A., Słodczyk J.³⁵, poruszając aspekty społeczno - przestrzenne.

Ogółem stan badań nad miastem można podsumować w sposób następujący:
„Miasta w XXI wieku wymknęły się spod kontroli w zakresie ich definicji urbanistycznej, spełniając nadal kryteria definicji socjologicznych. Przestały bowiem być spójnymi zespołami przestrzennymi o kontrolowanej kompozycji,

²⁷ Litwińska E., *Zjawisko urban sprawl – jedne z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, w: Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji. Pod red. J. Słodczyk, M. Śmiegielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008.

²⁸ Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, op. cit., s.14 -15.

²⁹ Jagielski A., *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej – wprowadzenie*, w : *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej*. Pod red. A. Jagielski, Wrocław – Szklarska Poręba 1995 (maszynopis).

³⁰ Jałowiecki B., *Spoleczne procesy rozwoju miast*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1976.

³¹ Bagiński E., *Przegląd autorskich badań socjurbanistycznych przeprowadzonych w latach 1958 -2002(głównie w miastach i obszarach Dolnego Śląska)*, w: Wrocław oraz miasta i niektóre obszary województwa dolnośląskiego w wynikach badań socjurbanistycznych. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2002.

³² Gzell S., *Fenomen małomiejskości*, op. cit.

³³ Masztalski R., *Przeobrażenia struktury przestrzennej małych miast Dolnego Śląska po 1945 roku*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005.

³⁴ Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, op. cit.

³⁵ Słodczyk J., *Przestrzeń miasta j jej przeobrażenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001.

a przewidywalność dotycząca ich rozwoju oparta na założeniach XX wiecznego planowania przestrzennego – przenoszenia wzorów z małej skali na wielką – zawiodła³⁶.

2.3. Miasta średniej wielkości w sieci osadniczej Polski

Wiek XX, głównie po II wojnie światowej, zaznaczył się znacznym rozwojem ludności, charakteryzował się wysokim przyrostem naturalnym i nasilonymi procesami urbanistycznymi, a głównie wiązał się z migracją ludności ze wsi do miast. Powodem migracji stał się rozwijający się przemysł i usługi. Procesy te przyczyniły się do koncentracji ludności w miastach średniej wielkości i miastach dużych. Koniec wieku XX zapoczątkował nowe zjawiska demograficzne – zmniejszona liczba urodzeń, ujemny przyrost naturalny zwłaszcza w miastach. W literaturze wskazuje się również na procesy przenoszenia funkcji usługowo – handlowych z centrów na peryferia miast, tym samym wspomagając proces zaludniania strefy podmiejskiej³⁷. W rezultacie dochodzi do rozlewania się miast i zacierania ich granic względem strefy w bezpośrednim jej sąsiedztwie. Opisane procesy mają swój wpływ na sieć osadniczą kraju.

Między rokiem 1960 a 1978 liczba miast średnich w kraju wzrosła z 88 do 147³⁸. Łącznie we wszystkich miastach średnich mieszkało 6 mln osób, co stanowiło 17,2 %, czyli 1/6 ludności kraju. Wśród 147 miast średniej wielkości 100 z nich awansowało do tej grupy w ciągu blisko 30 lat po wojnie³⁹. W wyniku procesu urbanizacji, w latach 1980 – 2007, uwzględniając zmiany administracyjne, doszło do dalszych zmian struktury wielkości miast Polski. Liczba miast zamieszkałych przez 50 000 do 100 000 mieszkańców, zwiększyła się z 38 w 1980 r. do 47 w roku 2007.

³⁶ Kuryłowicz E., *Miasto jako przedmiot badań architektów*, w: *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*. Pod red. B. Jałowicki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 28-29.

³⁷ Maciejuk M., *Suburbanizacja miast średniej wielkości w Polsce na przykładzie Jeleniej Góry*, w: *Studia Miejskie. Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski*. Pod red. J. Słodczyka. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 66.

³⁸ Przyjęta przez Wallisa definicja miasta średniej wielkości odnosi się do ośrodków od 20 000 do 100 000 mieszkańców.

³⁹ Wallis A., *Wstęp*, op.cit., s. 4 -6.

Miasta średniej wielkości skupiły niecałe 14% wszystkich mieszkańców miast, gdy miasta małe zamieszkuje zaledwie 4% ogółu ludności miejskiej⁴⁰.

Liczba ludności zamieszkującej miasta znacznie przewyższa liczbę mieszkańców wsi. W roku 2000 stanowiła aż 67% populacji kraju. Według danych statystycznych, stan ten ulega jednak znacznym zmianom. Liczba ludności miejskiej maleje, poczynając od roku 1995. W porównaniu z rokiem 1945, daje się również zauważyć tendencję odwrotną - migrację ludności z miasta na wieś⁴¹. Jest to dowód na to, że sieć osadnicza kraju, pomimo pozornej, stabilności ulega przemianom. Niewątpliwie dochodzi do urbanizacji wsi i dezurbanizacji miast⁴², a pozorne przybliżanie się jednostek osadniczych⁴³ jest następstwem powiększania terenów zurbanizowanych, w tym aglomeracji miejskich⁴⁴.

2.4. Wnioski wynikające z analiz dotyczących miast

Sieć osadnicza kraju ewoluje nie tylko ilościowo, ale również jakościowo, jest bowiem w swojej istocie dynamiczna⁴⁵. Walory kulturowe, ograniczenia i kierunki rozwoju miast mają niewątpliwą wpływ na ich rozwój. Miasta źle zarządzane i błędnie zorganizowane przestrzenie rozwijają się gorzej. Tendencji tej nie zrównoważy nawet prężnie funkcjonujący na ich terenie przemysł. Miasta dbające o swój wizerunek, dysponujące wizją rozwoju, zwiększają swoje szanse na ugruntowanie pozycji w hierarchii osadniczej⁴⁶.

⁴⁰ Maciejuk M., op.cit., s. 68.

⁴¹ Masztalski R., *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego wybranych małych miast w strefie wpływów Wrocławia*, w: Sieć osadnicza jako przedmiot badań. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2006, s. 84-85.

⁴² Szymańska D., *Niektóre zagadnienia urbanizacji w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, w: Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast. Pod red. J. Słodczyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2002, s. 62.

⁴³ Borcz Z., Niedźwiecka – Filipiak I., *Zmienność hierarchii sieci osadniczej na przykładzie okolic Wrocławia*, w: Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, Nr 4, Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN im.S. Kulczyńskiego, Wrocław 2000, s. 578, s. 588.

⁴⁴ Domański R., *Zasady geografii społeczno – ekonomicznej*, PWN, Warszawa – Poznań, 1988, s. 128.

⁴⁵ Bagiński E., *Sieć osadnicza w wielowątkowych badaniach planistów przestrzennych (wprowadzenie do problematyki)*, w: Sieć osadnicza jako przedmiot badań. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2006, s. 5- 6.

⁴⁶ Masztalski R., *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego...*, op.cit., s .91.

Na sile przybrało zjawisko współzawodnictwa miast, czego główną przyczyną stało się umiędzynarodowienie gospodarki. W dość obszernym przeglądzie literatury poświęconej konkurencyjności, wykonanym przez Llewelyn-Davies i in., wykazano że za najważniejsze w tym procesie uznać należy: rozwój gospodarczy, zapotrzebowanie na inwestycje oraz przyjętą strategię rozwoju miast⁴⁷.

⁴⁷ Llewelyn-Davies, Banister D., Hall P., *Transport and City Competitiveness – Literature Review*, London 2004.

3.1. Zmiany administracyjne

Kolejne reformy administracyjne w kraju, następujące po II wojnie światowej, stanowiły przyczynę zmian podziałów terytorialnych województw, do których przynależała Zielona Góra⁴⁸. Przekształcenia te nie wpływały jednak na wielkość obszaru administracyjnego samego miasta. Uchwałą Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1945 r. wyłączono z okręgów: Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Dolny Śląsk wybrane powiaty, na których wojewodom: Gdańskiemu, Białostockiemu, Pomorskiemu i Poznańskiemu nadano uprawnienia pełnomocników okręgowych RP. Konsekwencją ww. decyzji było wyłączenie z Okręgu Dolny Śląsk powiatu Zielona Góra i przyłączenie go do województwa poznańskiego⁴⁹. Zarządzeniem Ministra Ziem Odzyskanych, z dnia 31 grudnia 1948 r., miasto wyłączono spod nadzoru Wydziału Powiatowego. Od 10 stycznia 1949 r. włączono je bezpośrednio pod nadzór Wydziału Wojewódzkiego. Zielona Góra przestała być miastem podległym Starostwu Powiatowemu i została miastem wydzielonym, na prawach powiatu⁵⁰. Utworzenie, z dniem 6 lipca 1950 r., województwa zielonogórskiego, skutkowało ustanowieniem miasta jako stolicy województwa zielonogórskiego⁵¹. Taki stan utrzymywał się do dnia 1 lipca 1975 r.⁵², kiedy to

⁴⁸Zielona Góra, w związku ze zmianami administracyjnymi kraju, wchodziła kolejno w skład: woj. poznańskiego od 28VI1946 r., na podstawie ustaleń zawartych w Dz. U. z 1946 r. Nr 28, poz. 177, woj. zielonogórskiego od 6VII1950 r., na podstawie ustaleń zawartych w Dz. U. z 1950 r. Nr 28, poz.255, woj. zielonogórskiego, po podziale i utworzeniu woj. gorzowskiego, od 1VI1975 r. na podstawie ustaleń zawartych w Dz. U. z 1975 r. Nr 17, poz. 92, woj. lubuskiego od 1 I 1999 r., na podstawie ustaleń zawartych w Dz. U. z 1998 r. Nr 96, poz. 60.

⁴⁹ Źródło: Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół Zarząd Miejski w Zielonej Górze z lat (1933) 1945-1950, sygn. 391.

⁵⁰ Dnia 10 stycznia 1945 r. Zielona Góra została miastem wydzielonym, na prawach gminy miejskiej, podległej Starostwu Powiatowemu i Wydziałowi Powiatowemu, na podstawie zarządzenia Ministra Ziem Odzyskanych z 31 grudnia 1948 r. o nadaniu prezydentowi Zielonej Góry uprawnień władz powiatowych rządowej administracji ogólnej; Zielonej Górze nadano rangę miasta na prawach powiatu. Źródło: AP ZG, Zespół Zarząd Miejski w Zielonej Górze z lat (1933) 1945-1950, sygn. 391.

⁵¹ Na podstawie ustawy z dnia 28 czerwca 1950r. utworzono województwo zielonogórskie, w skład którego weszły następujące powiaty byłego województwa poznańskiego: zielonogórski, gorzowski, strzelecki, świętokrzyski, skwierzyński, sulęciński, międzyrzecki, świebodziński, rzepiński, babimojski, krośnieński, gubiński, wschowski, głogowski, żagański, żarski, szprotawski i kożuchowski. Polus R., *Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977*, maszynopis.

⁵² W latach 1973-1975 w Polsce przeprowadzone zostały reformy struktury administracyjnej. Struktura trójstopniowa państwa z 4313 gromadami, 314 powiatami, 17 województwami i 5 miastami wydzielonymi na prawach powiatu została zmieniona, w dniu 29 października 1972 r., kiedy to Sejm podjął ustawę o tworzeniu gmin i o zmianie ustawy o radach narodowych, została 2365 gminami. Niezależnie 28 czerwca 1975r. Sejm uchwalił ustawę o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych. Powstały jednostki podziału administracyjnego

zgodnie z nowym podziałem administracyjnym państwa, na mapie administracyjnej Polski, wskazano dwa nowe województwa: gorzowskie i zielonogórskie⁵³, których powtórne scalenie, z korektami w przebiegu granic: północnej, wschodniej i południowej, nastąpiło w dniu 1 stycznia 1999 r.⁵⁴, dla utworzenia województwa lubuskiego, którego obszar i nazwa miała stanowić powrót do historycznej Ziemi Lubuskiej⁵⁵.

stopnia podstawowego – gminy i miasta oraz dzielnice większych miast, jak również jednostki stopnia wojewódzkiego – województwa i między innymi miasto stołeczne Warszawa.

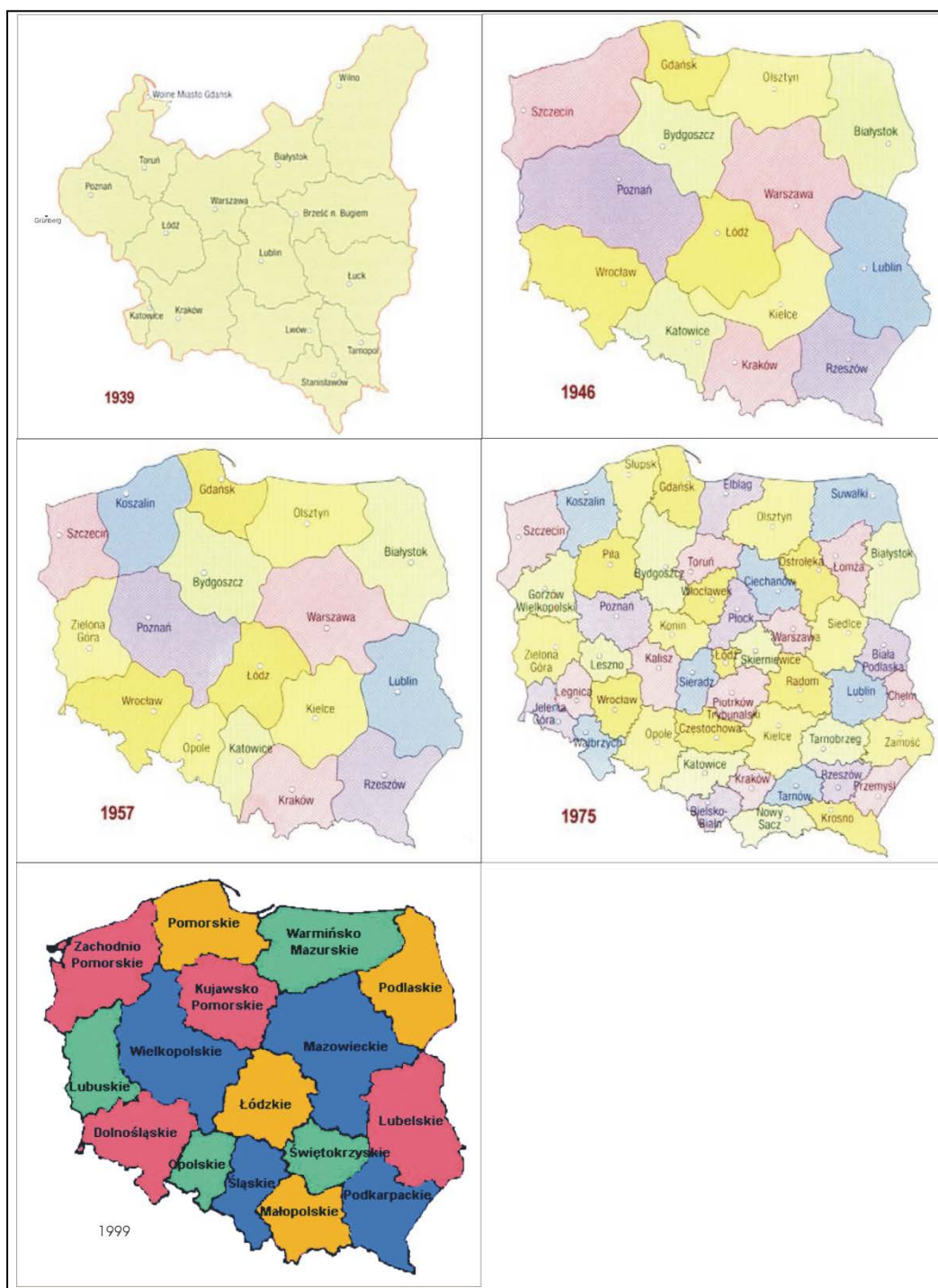
⁵³ Dnia 1 czerwca 1975r. określono nowe granice administracyjne województwa zielonogórskiego, w związku z reformą administracyjną kraju. Ustawa weszła w życie 1 lipca 1975r., Polus R. op.cit.

⁵⁴ Reforma administracyjna, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 r., ustanowiła 16 województw.

⁵⁵ Nazwa części obszaru Ziem Odzyskanych po II wojnie światowej, wchodzącego w skład późniejszego województwa poznańskiego, którego umowna granica otaczała obszary powiatów: słubickiego, sulęcińskiego, gorzowskiego, strzeleckiego, pilskiego, międzyrzeckiego, sulechowskiego, skwierzyńskiego, babimojskiego, wschowskiego, zielonogórskiego, świebodzińskiego, krośnieńskiego i gubińskiego; Geograficznie Ziemia Lubuska, według Andrzeja Toczewskiego, który pisze o niej w publikacji pt. *Wyznaczniki kulturowe regionalizmu lubuskiego*, leży na pasie Nizy Polskiego. Granice Ziemi Lubuskiej wyznaczają: na zachodzie rzeka Odra i Nysa Łużycka, na wschodzie rzeka Obra wraz z jeziorami, na północy południowy skłon Pojezierza Myśliborskiego, na południu Góry Kocie i Bory Dolnośląskie. Po utworzeniu województwa zielonogórskiego w 1950 r., nazwa Ziemia Lubuska łączona była z jego obszarem, który porównując z pierwotnym, pomijał powiat pilski, ale rozszerzał swój zakres o powiaty: kożuchowski, nowosolski, głogowski, szprotawski, zagański i żarski. Obecnie nazwą Ziemia Lubuska, umownie, określa się obszar dawnego województwa zielonogórskiego i gorzowskiego, wchodzący od 1999 r. w skład województwa lubuskiego.

*Rozwój społeczno – przestrzenny Zielonej Góry po 1945r.
(Dynamika rozwoju od miasta małego do miasta średniej wielkości)*

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

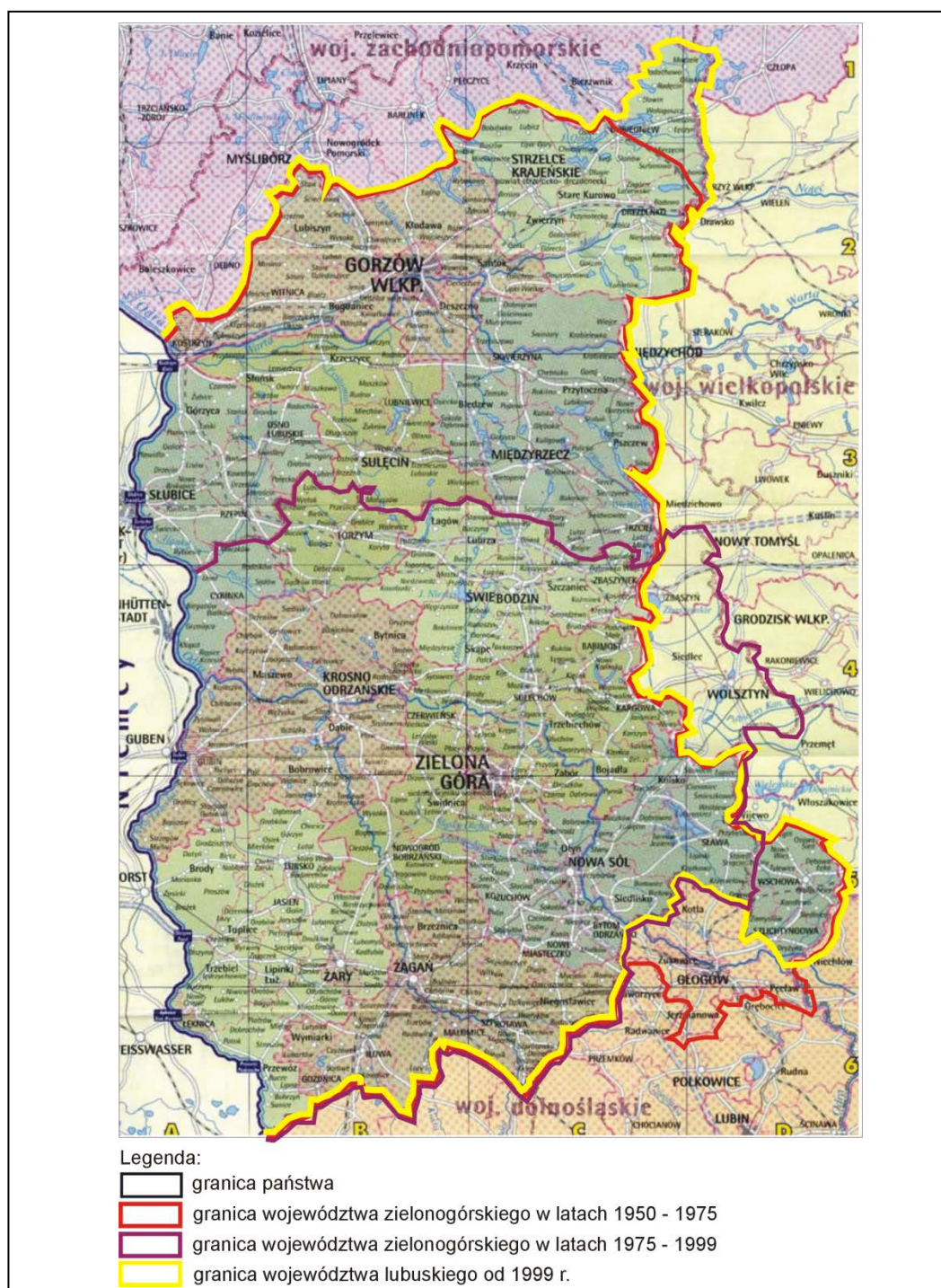

Rys. 1. Zmiany w podziale administracyjnym Polski po 1939 r.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Zielonej Górze.

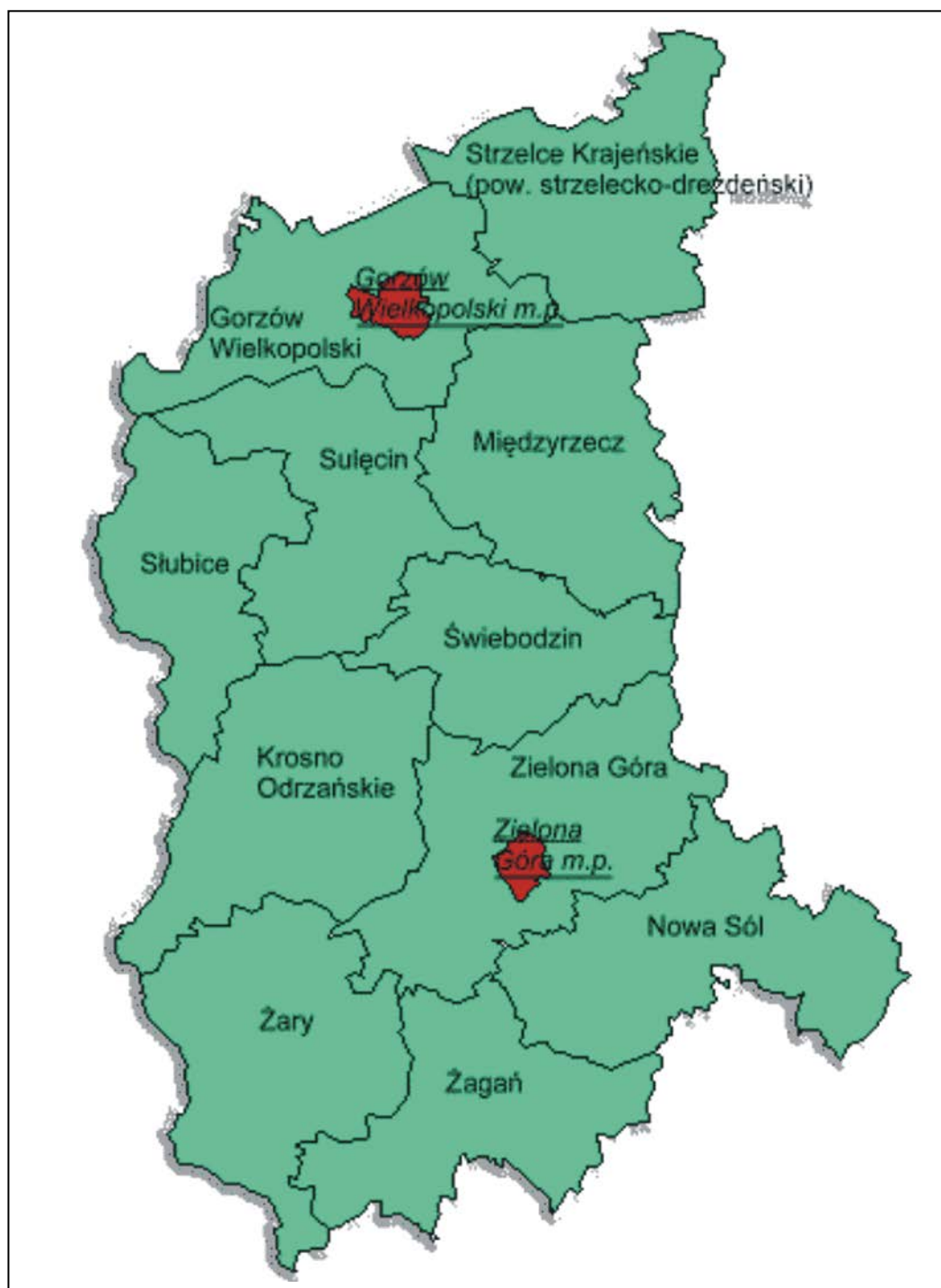
*Rozwój społeczno – przestrzenny Zielonej Góry po 1945r.
(Dynamika rozwoju od miasta małego do miasta średniej wielkości)*

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Rys. 2. Zmiany granic administracyjnych województw, w skład których wchodziło miasto Zielona Góra po 1950r.
Opracowanie: autor.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Rys. 3. Podział administracyjny województwa lubuskiego obowiązujący od roku 1999.
Źródło: <http://www.lo.olecko.pl/wp1/mlubu.htm>.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Rys. 4. Podział administracyjny województwa lubuskiego.
 Źródło: http://www.stat.gov.pl/zg/69_788_PLK_HTML.htm.

3.2. Zmiany powierzchni miasta

Na podstawie zapisów kronikarskich szacunkowy obszar miasta Zielona Góra w roku 1800 wynosił ok. 10 800 mórg magdeburskich, z czego 2 800 mórg zajmowały winnice. W przeliczeniu na hektary stanowiło to blisko 2 757 ha ogółem (2,76 km²), wraz z 715 ha winnic. Według danych archiwalnych pochodzących z matrykuły katastru gruntowego Zielonej Góry, obszar miasta, w odniesieniu do roku 1800, zwiększył się stopniowo o kolejne 504 ha i w roku 1865 wynosił 3 261 ha (3,26km²). W roku 1923 miasto zajmowało 3 700 ha (3,7km²), z czego 3 300 ha stanowiły grunty rolne, w tym: pola, łąki, winnice, ogrody, 210 ha - grunty zabudowane, 199 ha – tereny utwardzone, przeznaczone pod drogi i place, 5 ha – tereny wód⁵⁶.

Począwszy od 1945 roku, aż do roku 1961 powierzchnia miasta wynosiła 32,30 km²⁵⁷. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r.⁵⁸ do Zielonej Góry, z powiatu zielonogórskiego, przyłączone zostały obszary zniesionej gromady Jędrzychów i wsi Chynów z gromady Zawada, razem z otaczającymi lasami, o łącznej powierzchni 22,70 km². Tak wyznaczone granice administracyjne miasta nie uległy przekształceniom, obejmując w sumie obszar 55,0 km², do 1 stycznia 1986 r. , kiedy to na podstawie zarządzenia wojewody zielonogórskiego w sprawie opisu granic Zielonej Góry⁵⁹, włączono do miasta część wsi Stary Kisielin, przysiółek Raculkę wraz z przyległymi lasami. Przyłączone tereny powiększyły obszar gminy Zielonej Góry o statusie miejskim do 58,32 km², pomniejszając tym samym powierzchnię gminy wiejskiej Zielona Góra. Powierzchnia gminy Zielona Góra o statusie miejskim nie uległa zmianie do dnia dzisiejszego⁶⁰.

⁵⁶ Bujkiewicz Z., *Krajobraz materialny i społeczny Zielonej Góry od końca XVIII do połowy XX wieku*, s. 33.

⁵⁷ Gołdyka L., *Rozwój struktury przestrzennej Zielonej Góry oraz Rocznik statystyczny 1964*.

⁵⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r. w sprawie przekształcenia granic miast Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego w województwie zielonogórskim, opublikowane w Dzienniku Ustaw z 1961r. Nr 46, poz. 242.

⁵⁹ Na podstawie §3 zarządzenia Nr 8/86 Wojewody Zielonogórskiego z dnia 4 lutego 1986 r. w sprawie szczegółowego opisu granic miasta Zielonej Góry, opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 5 lutego 1986 r. Nr 2, poz. 44, przyłączenie nowych terenów nastąpiło z dniem podpisania, z mocą od 1 stycznia 1986 r.

⁶⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2010 r –. według danych statystycznych GUS w ZG.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Biorąc pod uwagę opisane zmiany administracyjne przyjąć należy, że w okresie od 1945 r. miasto, w swoich granicach administracyjnych, zwiększyło powierzchnię o 44,62 %, czyli prawie dwukrotnie, kosztem okolicznych, leżących w najbliższym sąsiedztwie gmin. Rozpatrując zmiany struktury i funkcji miasta, jakie miały miejsce w badanym okresie wydaje się, że był to proces nieunikniony. Zważywszy na poczynania oraz przyjętą politykę obecnych władz miasta, uznać należy proces powiększania powierzchni administracyjnej Zielonej Góry za niezakończony, czego dowodem są deklaracje władz miasta, jak i gminy wiejskiej Zielona Góra o możliwości połączenia obu ośrodków⁶¹.

	1923 r. / ^a	1.01.1959 r. / ^b	31.12.1962 r. / ^c	31.12.1986 r. / ^d
powierzchnia miasta w km²	37,00	32,30	55,00	58,32
% powierzchni w stosunku do roku 2010	63,44	55,38	94,30	100

Tab. 1. Zmiany powierzchni miasta Zielona Góra w latach.

Źródło: /^aBujkiewicz Z. op.cit. s.33, /^b Dziennik Urzędowy WRNZG Nr 4/59, /^cRocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1963-1964, s. 22, /^dRocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1987, s. 62. Opracowanie: autor.

Realizacja projektów władz obu gmin, dotycząca przyłączenia do miasta Zielona Góra, części terenów gminy wiejskiej Zielona Góra dałaby możliwość zwiększenia powierzchni miasta o 220 km² ⁶² i wzrostu liczby jego mieszkańców o 14 587 ⁶³. Miasto powiększyłoby swoją powierzchnię blisko pięciokrotnie w porównaniu ze stanem obecnym. Niezależnie od przedstawionych wyżej propozycji Starostwo Powiatowe z siedzibą w Zielonej Górze zaproponowało, informując o tym fakcie na łamach prasy lokalnej tj. „Gazety Lubuskiej” z dnia 7 lipca 2003r. ⁶⁴, rozszerzenie granic administracyjnych miasta o wsie: Krępa, Zawada, Stary Kisielin, Nowy Kisielin, Racula, Drzonków, Ochla, Wilkanowo, Przylep, Łężyca. W wyniku przeprowadzenia przez dziennikarzy gazety sondy,

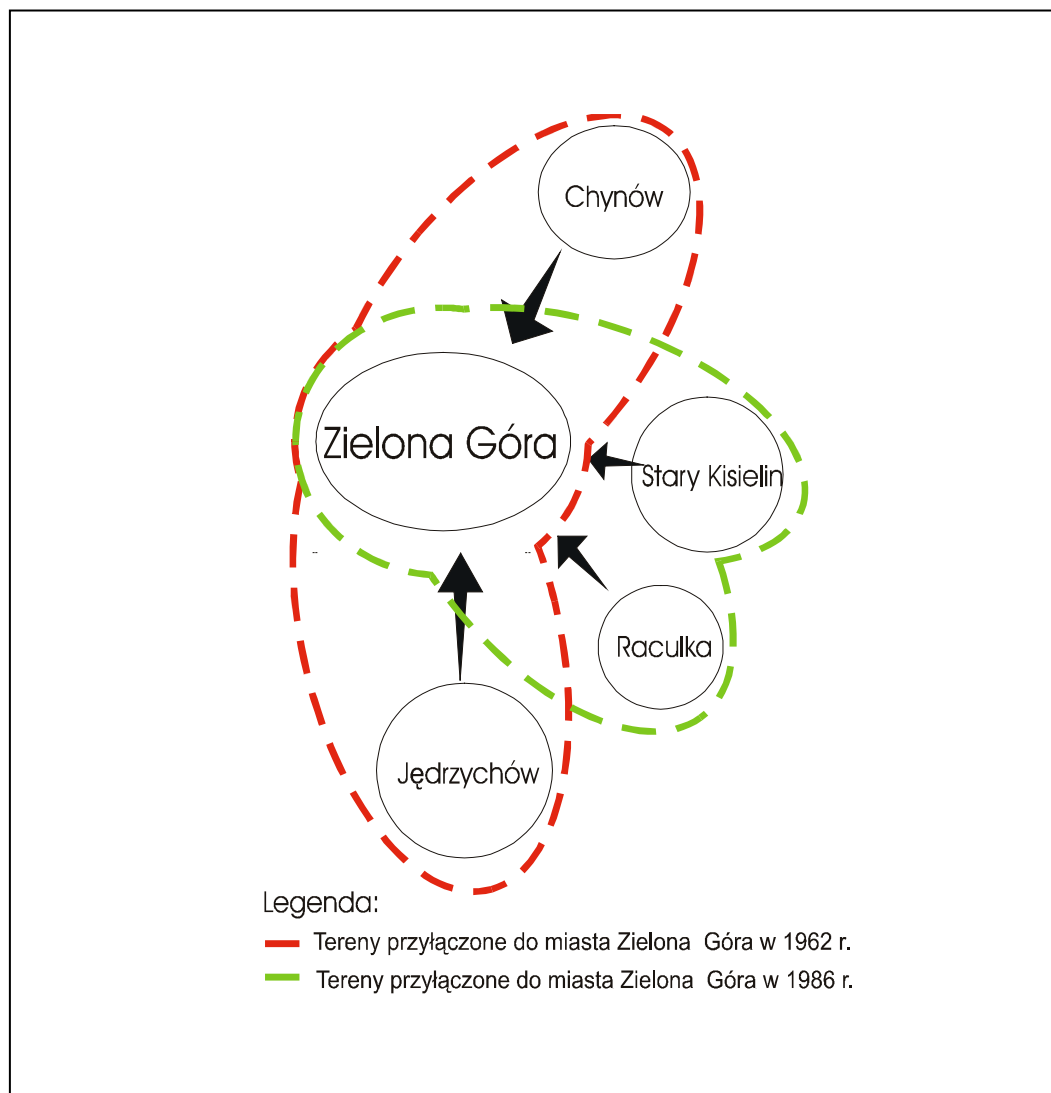
⁶¹ Kuna – Kwieciński P., *Ekspansja po zielonogórsku*, Malcher – Nowak S., *Pójdą tylko na całość*, (syl,bat), *Miasto ma być pięć razy większe*.

⁶² na podstawie *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1996*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996, s. 48.

⁶³ na podstawie danych Urzędu Gminy Zielona Góra < www.gminazg.pl>

⁶⁴ na podstawie artykułu Borek K., *Ożenek dla złapania oddechu*.

wśród mieszkańców terenu objętego proponowanym scaleniem, na 90 osób biorących w niej udział, 82 opowiedziały się za takim rozwiązaniem⁶⁵.

Rys. 5. Kolejność przyłączeń poszczególnych terenów do miasta Zielona Góra.
Opracowanie: autor.

⁶⁵ Borek K., op. cit.

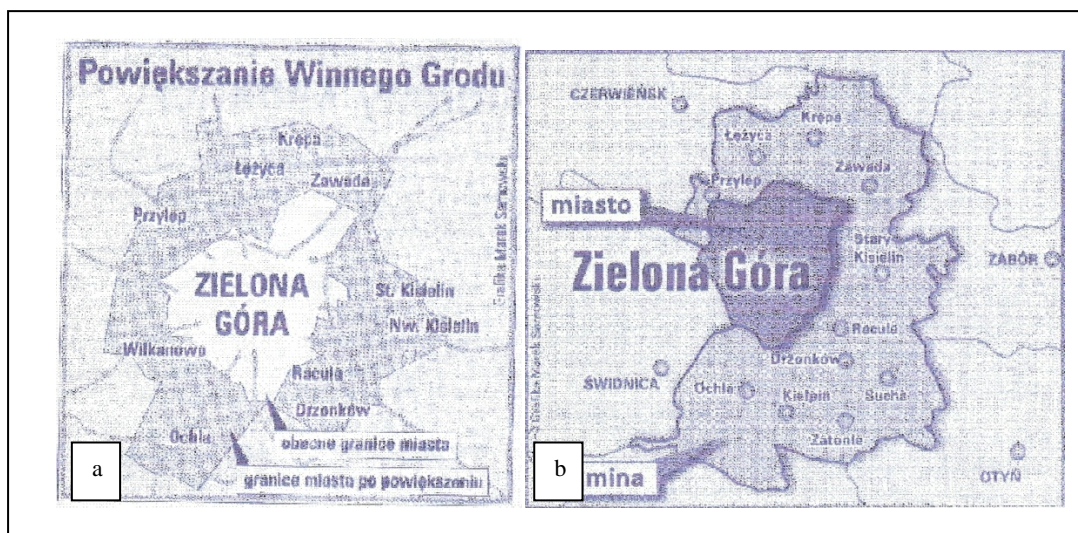
Przedstawione propozycje zmian granic administracyjnych miasta (Rys. 6) niewątpliwie są przejawem poszukiwań rozwiązań mających na celu zmianę jego wizerunku na tle obecnego województwa oraz, a może przede wszystkim, obrazują dążenia władz miasta do utworzenia centralnego ośrodka o charakterze administracyjnym, gospodarczym, usługowym i kulturalnym dla południowej części regionu lubuskiego. Czynniki te zostały wzięte pod uwagę, jako element analizy SWOT – rozdz. 6.1., s. 110. Dla samej Zielonej Góry rozwój przestrzenny równoznaczny jest z: poszerzeniem możliwości ofert inwestycyjnych, rozwojem propozycji inwestycyjnych w dziedzinie mieszkalnictwa, zapewnieniem nowych terenów rekreacyjnych dla mieszkańców, bezpośrednim dostępem do rzeki Odry, jak również rozszerzeniem swojej oferty inwestycyjnej o tereny przeznaczone pod realizację obiektów, dla których w obecnych granicach administracyjnych brak jest dogodnej lokalizacji, ze względu na szczególne warunki, jakich wymagają, w tym np. schroniska dla bezdomnych zwierząt, czy zaplecza technologicznego dla Uniwersytetu Zielonogórskiego. Wydaje się, że realizacja przedstawionych wyżej propozycji rozwoju nie stanowi zagrożenia dla Zielonej Góry, o ile przyłączone obszary traktować będziemy jako swego rodzaju satelity dla obszaru centralnego, otoczonego ze wszystkich stron lasami, o ugruntowanym wizerunku zielonego centrum, stanowiącego swego rodzaju wyspę w zieleni⁶⁶. Biorąc pod uwagę fakt, iż większość prezentacji miasta, przedstawianych w ofertach dla inwestorów, ugruntowało właśnie takie przeświadczenie, przyjęć należy iż stanowi swego rodzaju reklamę miasta, jako ośrodka funkcjonującego w poszanowaniu środowiska przyrodniczego.

Opisane tendencje rozwojowe miasta, w tym plany powiększenia powierzchni Zielonej Góry, zostały jednak znacznie przystopowane, skutkiem odejścia od idei włączenia gminy wiejskiej do miejskiej, przez wybrane w wyborach samorządowych w roku 2006 władze gminy wiejskiej Zielona Góra. Fakt ten skutecznie powstrzymał reformę granic obu jednostek administracyjnych, jednak nie przeszkodził miastu w realizacji zamierzeń mających na celu polepszenie jego wizerunku i sposobu funkcjonowania.

⁶⁶ *Strategia rozwoju miasta Zielona Góra*, uchwalona uchwałą nr XXXII/247/97 Rady Miasta w Zielonej Górze z dnia 23 stycznia 1997 r. wprowadza program nr 17- Wizerunek miasta i program nr 18- Promocja ogólna miasta, które w głównej mierze opierają się na ukształtowanym wizerunku miasta Zielona Góra, w regionie, jako miasta zielonego.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Przy pomocy decyzji planistycznych Rady Gminy Zielona Góra, w ramach obszaru gminy wiejskiej, na potrzeby miasta, z gruntów rolnych i leśnych wygospodarowano obszary przeznaczone pod rozwój zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz Lubuskiego Parku Technologicznego w obrębie Nowego Kisielina, stanowiącego uzupełnienie bazy Uniwersytetu Zielonogórskiego (Rys.7). Wraz z opisanymi poczynaniami doszło do realizacji zaplecza infrastrukturalnego, w tym obsługi komunikacyjnej, co przyczyniło się do zapewnienia dogodnych połączeń miasta i okolicznych wsi z układem komunikacyjnym o charakterze lokalnym, wojewódzkim i krajowym.

Rys. 6. Propozycje powiększenia obszaru miasta Zielona Góra.

Źródło: / ^a Gazeta Lubuska, *Czy powiększyć Zieloną Górę?*, s. 8a, / ^b Gazeta Lubuska, *Pierwszy krok wykonany*, s. 7a. Opracowanie: autor.

Poniżej (strona 32), **Rys. 7. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Lubuskiego Parku Technologicznego położonego w obrębie Nowego Kisielina, gmina Zielona Góra uchwalony dnia 25 sierpnia 2010r.** Źródło: Urząd Gminy Zielona Góra.

3.3. Wybrane dane o ludności

Na rozwój, kształt i charakter miasta niewątpliwie wpływ ma jego ludność. Przedział czasowy, którego dotyczy zakres tematyczny niniejszej pracy, rozpoczyna się wraz z zakończeniem działań wojennych i oficjalnym przejęciem władzy w Zielonej Górze, w dniu 6 czerwca 1945 r., przez polskiego burmistrza - Tomasza Sobkowiaka⁶⁷.

Okres, od 1945 r. do 1950 r., wiąże się głównie z przesiedleniami, zasiedleniami i migracją ludności w związku z końcem II wojny światowej. Przedwojenne miasto Grünberg⁶⁸, w roku 1939 zamieszkiwało 25 804 osoby⁶⁹, z których 24 czerwca 1945 roku meldunkiem legitymowało się 566 Polaków i 11 000 osób narodowości niemieckiej. Władze polskie, jeszcze przed konferencją poczdamską⁷⁰ nakazały oczyszczenie Ziemi Odzyskanych z ludności niemieckiej, w tym Ziemi Lubuskiej, w związku z planem osiedlenia na tych terenach Polaków, przesiedlonych ze Wschodu. W tej sprawie wydana została, w dniu 26 lipca 1945 r., przez pełnomocnika generalnego dla Ziemi Odzyskanych Edwarda Ochaba, specjalna instrukcja. Po konferencji poczdamskiej wysiedlenia prowadzone były pod nadzorem Państwowego Urzędu Repatriacji, powołanego przez Ministerstwa Ziemi Odzyskanych. Liczba mieszkańców Zielonej Góry, jak i Ziemi Lubuskiej, w związku z przyjętą zasadą masowości i szybkości działań, zmieniała się w zaskakującym tempie. Do końca września 1945 r., teren ten opuściło 840 000 osób pochodzenia niemieckiego. Już w marcu 1946 r. liczba ludności niemieckiej stanowiła tylko 7% stanu z roku 1939, a w grudniu 1947 roku nie przekraczała 3 500 osób. Zakładano jednak, zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 20 maja 1945 r., że akcja przesiedleńcza i osadnicza zakończy się całkowitym usunięciem z terenów Ziemi

⁶⁷ Ostrowski C., *Rok 1956 w Zielonej Górze*, w: *Studia Zielonogórskie*, Tom II. Pod red. A. Toczewski, Polskie Towarzystwo Historyczne w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996.

⁶⁸ Schmidt H. w *Geschichte der Stadt Grünberg in Schl.*, podaje iż Ceglana Góra, jako miejsce lokalizacji pierwszej osady, będącej początkiem Zielonej Góry, dała również nazwę Grünberg wywodzącą się najprawdopodobniej od porośniętej zielenią góry.

⁶⁹ Bujkiewicz Z., *Krajobraz naturalny i społeczny Zielonej Góry...* op.cit., s.110.

⁷⁰ Konferencja poczdamska odbyła się w dniach 17VII – 2 VIII 1945 r., jej celem było między innymi ustalenie trybu likwidacji skutków II wojny światowej. W rezultacie spotkanie zakończone zostało przyjęciem między innymi ustaleń dotyczących wysiedlenia Niemców z Polski, Czechosłowacji i Węgier oraz ustalenia zachodniej granicy Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej. WIEM 2004, Wydarzenia historyczne, Historia powszechna, Niemcy, <<http://www.wiem.onet.pl/wiem/003026.html>>.

Odzyskanych ludności niemieckiej, w miejsce której osiedlonych zostanie, do 1 sierpnia 1945 r., 2,5 mln Polaków, w tym 500 000 przesiedleńców ze wschodu, 150 000 reemigrantów z zachodu i 1 850 000 ludności z Polski centralnej. Ziemię Lubuską zasiedlić miało ponad 317 000 osadników z dawnych województw: śląsko – dąbrowskiego, krakowskiego, rzeszowskiego, południowych części województw kieleckiego i lubelskiego⁷¹, dodatkowo ludność z południowej części Ukrainy, ze względu na zbliżone warunki klimatyczne i przyrodnicze⁷². Ogółem w okresie od lipca 1945 r. do grudnia 1950 r. z obszaru należącego do województwa zielonogórskiego, zgodnie z podziałem administracyjnym z roku 1950, wysiedlono łącznie 120 000 Niemców. Polska ludność autochtoniczna stanowiła, zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z dnia 3 grudnia 1950 r., 2,6% liczby ludności województwa⁷³. Według danych Departamentu Osiedleńczego Ziemi Odzyskanych z dnia 31 grudnia 1948 r., w latach 1945 – 1948, z terenów Ziemi Odzyskanych wysiedlono ogółem 3 130 297 osób narodowości niemieckiej⁷⁴.

Zgodnie z przyjętym przez władze programem osiedlania ludności polskiej na Ziemiach Odzyskanych, „*strefy górską i przygórską połączono w planie w jedną strefę południową, do której wszedł: polski skłon Karpat z przyległym doń pasem Podgórze aż do pasa najlepszych gleb lessowych południowej części Wyżyny Małopolskiej i Lubelskiej łącznie*”⁷⁵. Schemat ustalonych regionów kolonizujących i kolonizowanych na obszarze Polski przedstawia rys. 8, s. 36.

Samo miasto Zielona Góra zamieszkiwało, w dniu 24 czerwca 1945 r., ogółem 11 566 osób, z czego ponad 95% stanowiła ludność niemiecka. Realizowany przez władze polskie projekt przesiedleń, w przeciągu pięciu następnych lat, zmienił radykalnie te proporcje. W roku 1950 w mieście pozostała, nie licząc ludności

⁷¹ Pietkiewicz S., Orlicz M., *Plan regionalny przesiedlenia osadników rolnych na ziemię odzyskane*, I sesja Rady Narodowej dla zagadnień ziem odzyskanych 30 VII-1 VIII 1945, Biuro Studiów Osadniczo – Przesiedleńczych, Kraków 1945, maszynopis, s.4.

⁷² Teoretyczne zasady zasiedlania ziem odzyskanych, w tym Ziemi Lubuskiej, opracowane zostały przez Radę Naukową, powołaną przez Ministra Administracji Publicznej, w dniu 19 lipca 1945 r. Jej skład tworzyli głównie ekonomiści, historycy oraz socjologowie.

⁷³ Dominiczak H., *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego w latach 1945-1950*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1975.

⁷⁴ Dominiczak H., *Wysiedlenie ludności niemieckiej z obecnego obszaru województwa zielonogórskiego w latach 1945-1950*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 161,maszynopis, s. 151.

⁷⁵ Pietkiewicz S., Orlicz M., op.cit., s .4.

Lp.	Miejsce punktu zbornego	Data odejścia transportu	Liczba wysiedlonych	Liczba transportów
1.	Zielona Góra	XI 1946 r.	5 429	3
2.	Gorzów	XII 1946 r.	3 551	2
3.	Żary - Lubiąż	VI-XI 1946 r.	30 570	19
4.	Zielona Góra	VI – VII	6 140	4
5.	Leszno Wielkopolskie	VII 1947 r.	4 491	2

Tab. 2. Liczba ludności niemieckiej przesiedlonej, z punktów zbornych, zlokalizowanych na terenie Ziemi Lubuskiej w latach 1939 - 1950. Źródło: Dominiczak H., *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego ...*, op.cit., Tab. 2,s.40.

autochtonicznej, już tylko nieliczna grupa fachowców narodowości niemieckiej, pracujących w zakładach przemysłowych, która Polskę opuściła ostatecznie w roku 1946⁷⁶. Liczba ludności polskiej, w okresie od 1945 do 1950 stale rosła. W kolejnych miesiącach od czerwca do września 1945 r. osiedliło się tu 9 500 Polaków. Jest to wzrost, w przeciągu 4 miesięcy, blisko siedemnastokrotny. W tym samym czasie teren późniejszego województwa zielonogórskiego⁷⁷, zasiedliło 227 033 osadników⁷⁸. W grudniu 1946 r. miasto Zielona Góra zamieszkiwało 15 359 osób, w tym 6 564 repatriantów i 8 795 przesiedleńców⁷⁹.

Analizując dane dotyczące liczby mieszkańców miasta z lat 1945 – 1950, przyjmuje się, że ponad 85% jego ludności stanowią osadnicy przybyli do roku 1947. Do szczególnych zaliczyć należy również rok 1950, kiedy to, w grudniu, liczba mieszkańców osiągnęła 33 852 osoby i wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim o prawie 6 500. Wydaje się że wpływ na tą sytuację, zwłaszcza obserwując tendencje zniżkowe w napływie ludności, w latach 1948 i 1949⁸⁰, miał fakt powołania, na

⁷⁶ Dominiczak H., *Wysiedlenie ludności niemieckiej*,op.cit., s. 152.

⁷⁷ w granicach administracyjnych z roku 1950

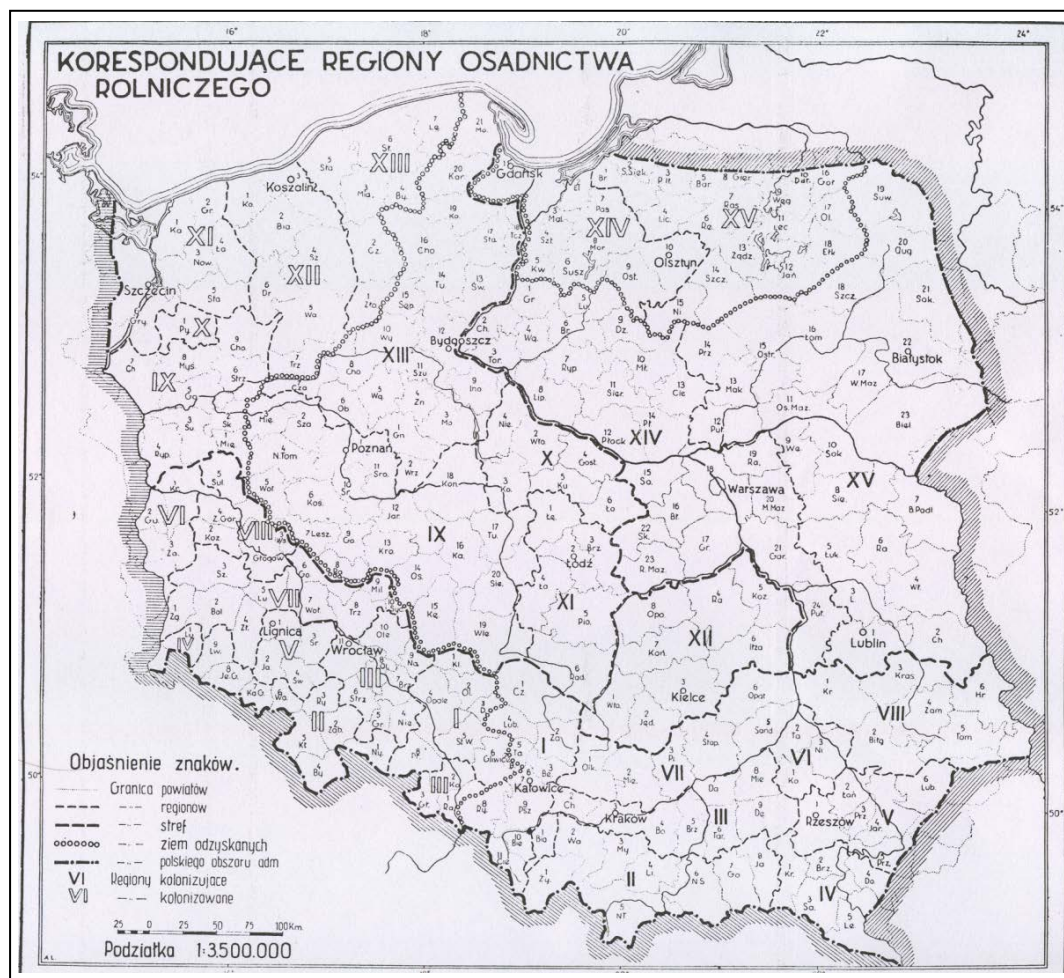
⁷⁸ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół Zarząd Miejski w Zielonej Górze z lat 1945 – 1950, sygn. 391.

⁷⁹ Dominiczak H. , *Wysiedlenie ludności niemieckiej.....*, op.cit., s. 152.

⁸⁰ W dniu 1 stycznia 1949 r. Zielona Góra została miastem wydzielonym na prawach powiatu, w którym władzę sprawował Zarząd Miejski wraz z prezydentem miasta. Źródło: AP ZG, Zespół Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze 1950 – 1975, sygn.391.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

podstawie ustawy z 28 czerwca 1950 r., województwa zielonogórskiego, z Zieloną Górą jako stolicą ⁸¹.

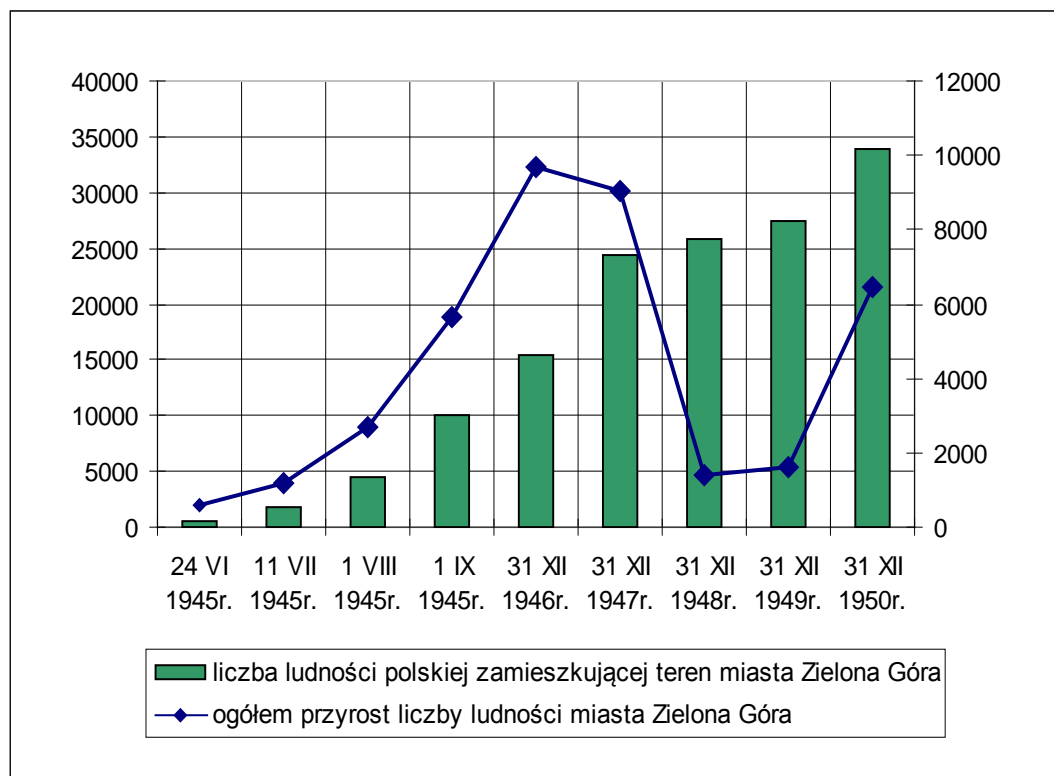
Rys. 8. Schemat regionów kolonizujących i kolonizowanych Polski po II wojnie światowej.

Źródło: Pietkiewicz S., Orlicz M., *Plan regionalny przesiedlenia osadników rolnych na ziemiach odzyskanych*, op.cit.

Przyrównując liczbę ludności miejskiej w poszczególnych powiatach należących do Ziemi Lubuskiej, w latach 1945 –1950, wyraźnie daje się zauważyć dominację powiatów miejskich: gorzowskiego i zielonogórskiego. W roku 1950 zamieszkiwało je 69 239 osób, co stanowi 33% ogółu analizowanego regionu.

⁸¹ *Zmiany administracyjne miast 1945-1984*, Główny Urząd Statystyczny, Statystyka Polska, Seria: Statystyka regionalna 7, Warszawa 1985, s. 216.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

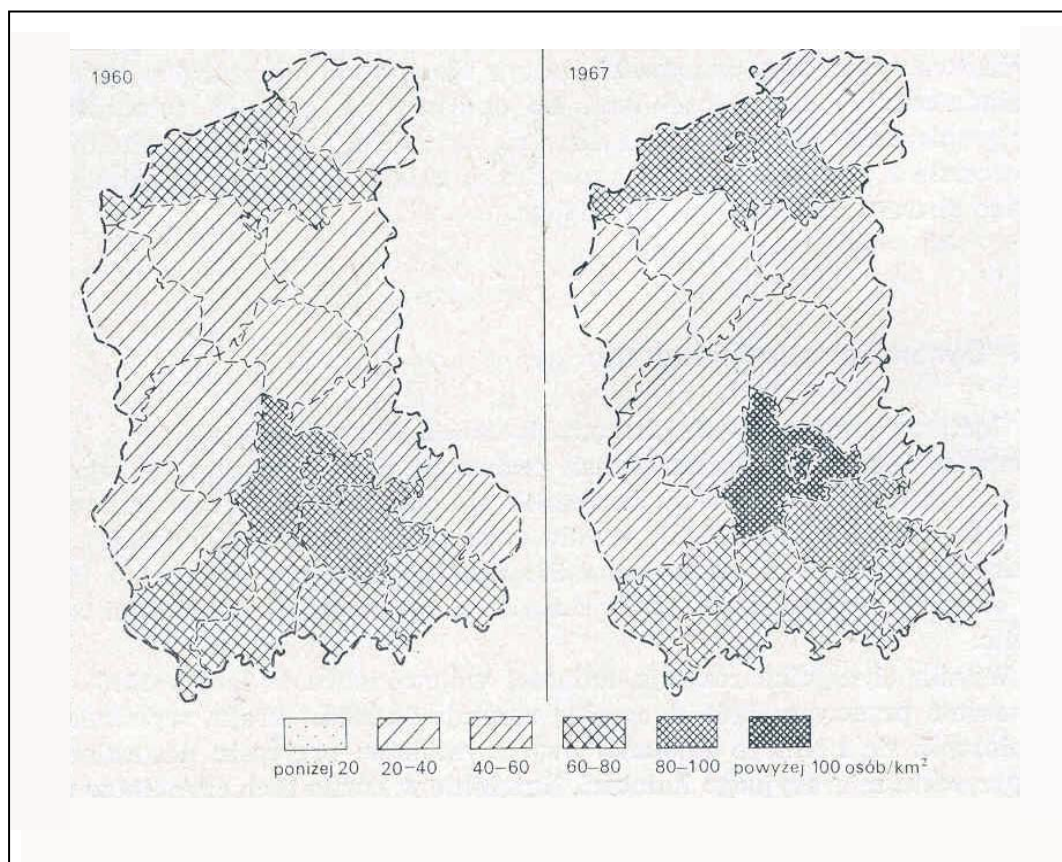

Rys. 9. Zmiany w liczbie ludności polskiej zamieszkującej teren miasta Zielona Góra w latach 1945-1950.

Źródło: Zespół Zarząd Miejski w Zielonej Górze 1945-1950, AP ZG, , sygn. 391, *Statystyka miast i osiedli 1945-1965*, Gąsior E., *Rejon zaludnienia miasta Zielonej Góry*, s. 11-12, *Rocznik gospodarczo - statystyczny województwa zielonogórskiego 1959*. Opracowanie: autor.

Były to ośrodki znajdujące się w grupie najszybciej rozwijającej, w której znalazły się również powiaty: kożuchowski, świebodziński i żarski. Zielona Góra, razem z Kargową, Nową Solą i Sławą, zaliczały się do grupy, miast które najszybciej powróciły do liczby ludności porównywalnej ze stanem z roku 1939. Powodem, dla którego ludność napływowa, wybierała właśnie wyżej wymienione miejscowości, był niewątpliwie stan istniejącej zabudowy mieszkaniowej. Miasta te dysponowały niezniszczonym, w wyniku działań wojennych, zasobem mieszkań⁸², kiedy ogółem na Ziemiach Odzyskanych, łącznie ponad 40% zabudowy uległo całkowitemu zniszczeniu.

⁸² Dominiczak H., *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego...*, op.cit. Wielkość zniszczeń, na skutek działań wojennych, w Zielonej Górze, oszacowana została w opracowaniu Dominiczaka H. na mniej niż 10%.

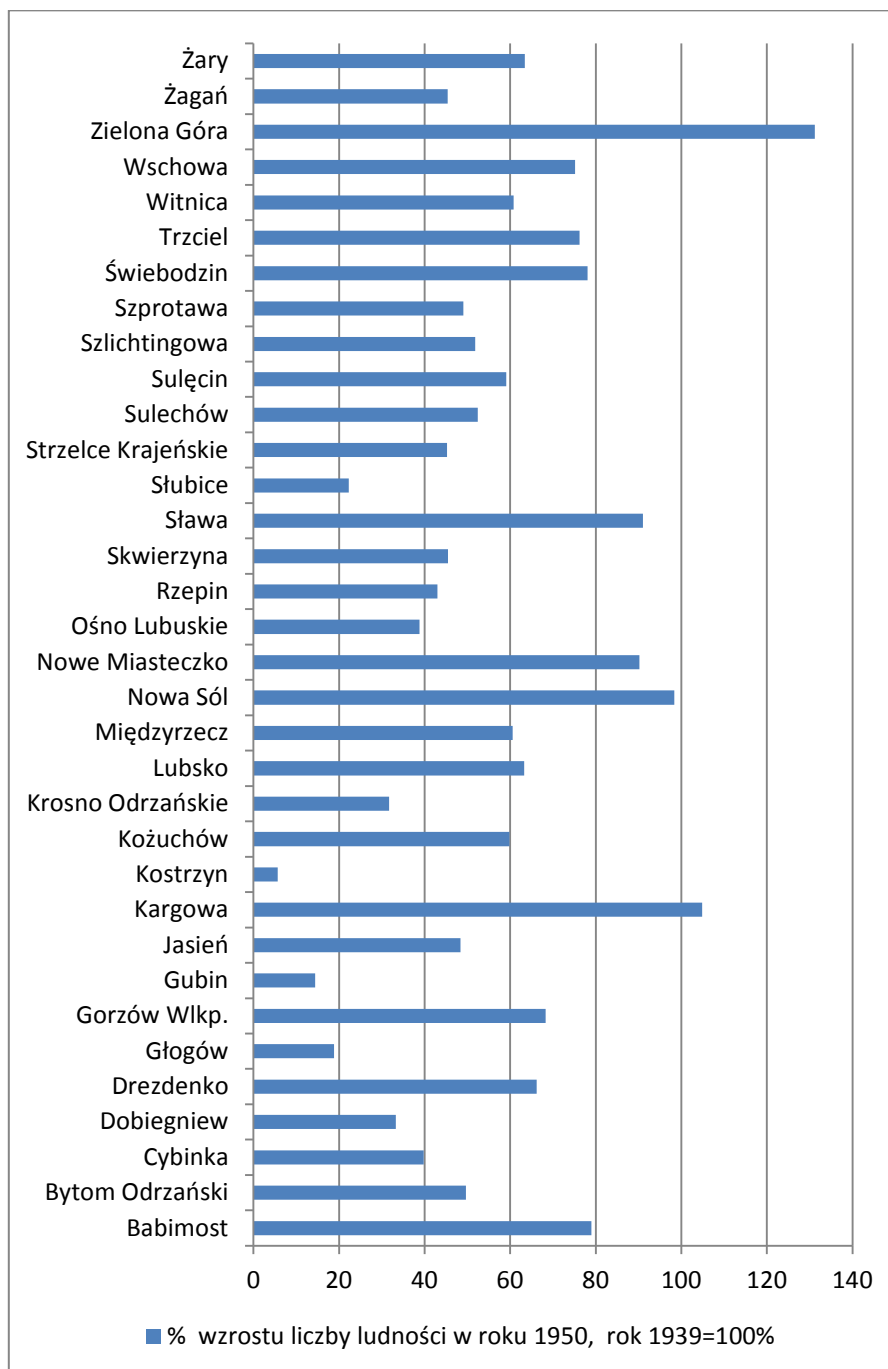

Rys. 10. Zmiany gęstości zaludnienia w granicach administracyjnych województwa zielonogórskiego, w latach 1960-1967 .

Źródło: *Zielonogórskie. Rozwój województwa w Polsce Ludowej*, s. 79.

W roku 1950 w województwie zielonogórskim znaczącą gęstością zaludnienia, powyżej 60 osób/km², wyróżniały się powiaty miejskie: zielonogórski i nowosolski. Przeważająca liczba powiatów położonych w południowej części województwa, jak również na północy powiat gorzowski, wskazywała gęstość zaludnienia do 60 osób/km². Takie tendencje w dynamice wzrostu gęstości zaludnienia utrzymały się do roku 1967. Duży wpływ na ten stan miały: przyrost naturalny oraz liczba ludności migrującej. Udział procentowy liczby ludności województwa, w porównaniu z liczbą ludności kraju, wzrósł z 1,45% w roku 1945 do 2 % w roku 1950. Do miast, o największej liczbie ludności, wynoszącej powyżej 30 000 w województwie, zaliczały się Zielona Góra i Gorzów Wlkp., przy czym Zielona Góra, w porównaniu z rokiem 1939, powiększyła liczbę mieszkańców o 31,2%, gdy Gorzów Wlkp. osiągnął 68,3% stanu przedwojennego.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

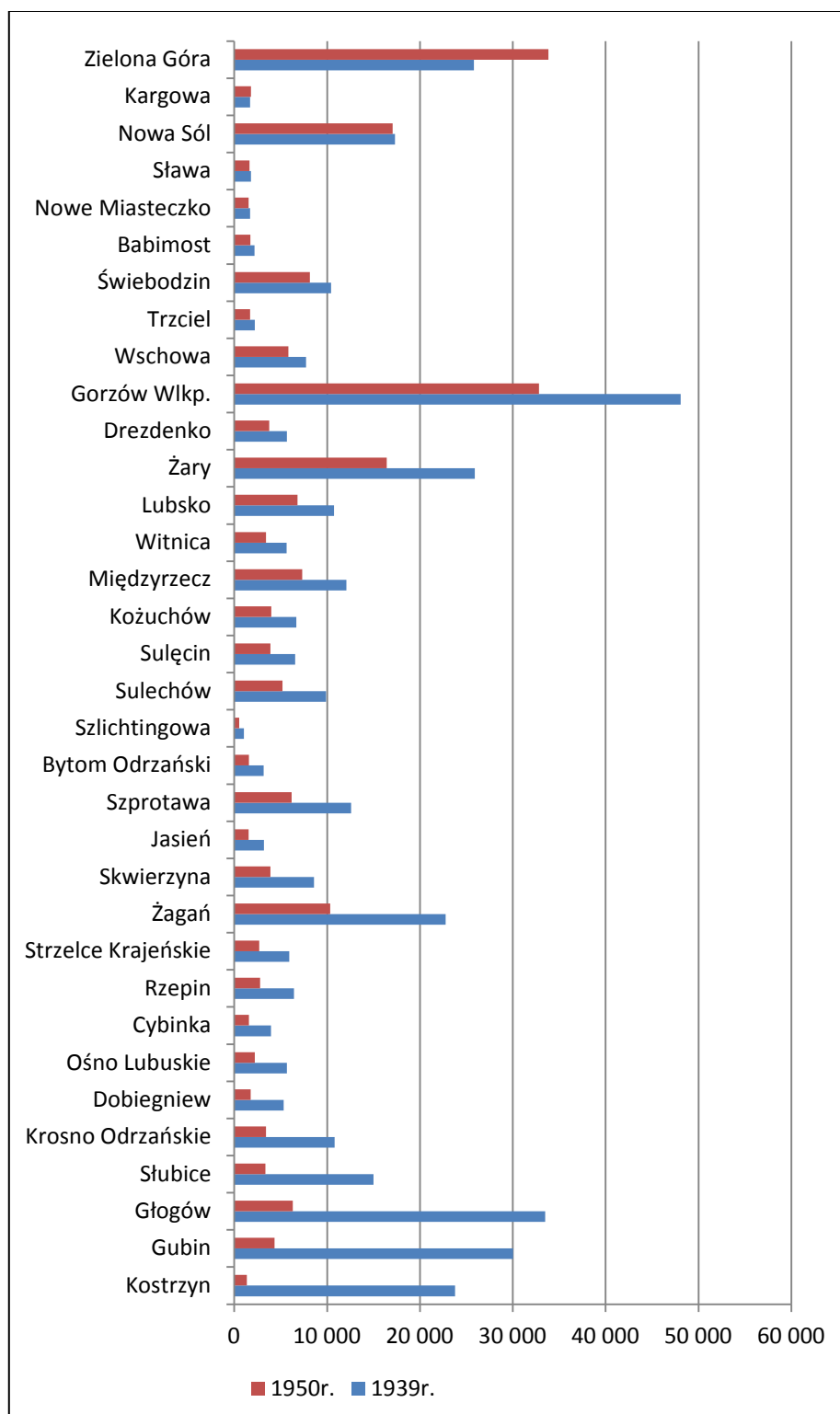

Rys. 11. Dynamika wzrostu liczby ludności w miastach województwa zielonogórskiego w latach 1945-1950 .

Źródło: Statystyka miast i ludności w Polsce 1945-1965, s.319.

Opracowanie: autor.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

Rys. 12. Liczba ludności w poszczególnych miastach Ziemi Lubuskiej w latach 1939-1950.

Źródło: Statystyka miast i ludności w Polsce 1945-1965, s.319.

Opracowanie: autor.

Rozwój poszczególnych miast Ziemi Lubuskiej przyspieszał dodatkowo wzrost miejsc pracy w przemyśle, rzemiośle i handlu. Wśród miast dysponujących wyżej wymienionym potencjałem znalazły się: Gorzów Wlkp., Gubin, Głogów, Żary, Żagań, Zielona Góra i Nowa Sól. Miasta Zielona Góra i Nowa Sól, zajmowały wysokie miejsce w tej hierarchii, pomimo faktu, że na ich terenie prawie całkowitej likwidacji, uległy przedwojenne zakłady przemysłowe⁸³, działające w okresie od 1939 roku na potrzeby armii niemieckiej. Zniszczeniu uległy przede wszystkim urządzenia i maszyny niezbędne do realizacji produkcji. Zarządzeniem władz państwowych przyjęto, iż w pierwszej kolejności uruchamiana będzie działalność zakładów, których zniszczenia oszacowano za najmniejsze. Z tej też przyczyny do roku 1947 w Zielonej Górze, produkcję rozpoczęły jedynie małe zakłady rzemieślnicze i punkty usługowo – handlowe, których kadre stanowiła w głównej mierze osiedlająca się ludność.

W marcu 1945 r. liczba pracowników wykwalifikowanych, w mieście Zielona Góra, wynosiła 55 osób i opierała się przede wszystkim na ludności pochodzenia niemieckiego⁸⁴. Do czerwca 1945 r. liczba ta zmniejszyła się jednak o 40 osób, które wraz z rodzinami opuściły Polskę⁸⁵. W pierwszej kolejności, z obawy przed kradzieżami i szabrownictwem, zabezpieczone zostały zakłady użyteczności publicznej, do których zaliczyć należy: rzeźnię, piekarnie, wodociągi i kanalizację. W okresie od 1945 do 1949 r. dla dużych przedsiębiorstw, o których ponownym rozpoczęciu działalności produkcyjnej zdecydowało Ministerstwo Przemysłu Lekkiego, kompletowano brakujące urządzenia i maszyny. Do nich należały między innymi, Zakłady Deutsche Wollen – Waren, na bazie których, dnia 18 lipca 1949 r. utworzono państwowe przedsiębiorstwo pod nazwą Zakłady Przemysłu Wełnianego „Polska Wełna”⁸⁶. Od września 1945 r. kolejno swoją

⁸³ głównie elektrotechnicznego i włókienniczo – dziewiarskiego

⁸⁴ Zarządzeniem władz polskich ludność pochodzenia niemieckiego, stanowiąca kadre wykwalifikowaną, zatrudnioną w przedwojennych zakładach przemysłowych, działających na terenie miasta, miała pozostać w miejscu swojego zamieszkania i głównie z powodu braku polskich fachowców, pomagać przy wznawianiu działalności produkcyjnej w zakładach, w których na takie działania pozwalał stan wyposażenia.

⁸⁵ Eckert M., *Zastal 1876-1976*, Zielona Góra 1980, s. 20.

⁸⁶ Wyder G., *Przedsiębiorstwa Zielonej Góry w latach 1945 – 1950*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A.Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998, s. 77.

działalność rozpoczynały: Zielonogórska Fabryka Dywanów⁸⁷, Zaodrzańskie Zakłady Budowy Mostów i Wagonów⁸⁸, Lubuska Fabryka Zgrzeblarek Bawełnianych „Falubaz”⁸⁹, jak również Państwowa Wytwórnia Win Musujących w Zielonej Górze⁹⁰.

Kolejny, znaczący dla rozwoju Zielonej Góry, okres to lata od 1950 do 1999. Miasto, uwzględniając podziały administracyjne kraju z 1950 i 1975 roku, pełniło w tym czasie znaczącą rolę stolicy województwa zielonogórskiego⁹¹. Liczba mieszkańców od roku 1950 stale rosła. W roku 1999 miasto zamieszkiwało 118 800 osób⁹². W porównaniu z rokiem 1939 zwiększyło liczbę ludności prawie pięciokrotnie.

Miasta Zielona Góra, razem z Gorzowem Wlkp., w analizowanym okresie, stanowiły ośrodki których liczba mieszkańców szeregowala, je w czołówce najbardziej zaludnionych miejscowości województwa. W roku 1980, jako jedyne, przekroczyły liczbę 100 000 mieszkańców, stan ten był konsekwencją stabilizującej się sytuacji ekonomicznej oraz ogólnego polepszenia warunków życia społeczeństwa.

Na liczbę ludności miasta Zielona Góra wpływ, zwłaszcza w pierwszych latach powojennych, miały migracje. Lata 1950-1970 to okres, w którym obserwowano również znaczny spadek, bo o blisko 25%, umieralności noworodków. W województwie wskaźnik ten ze 122,90 w roku 1950 obniżył się do 12,6, licząc na 1000 urodzeń żywych, w roku 1995. Podobna tendencja miała miejsce w Zielonej Górze. Wskaźnik umieralności niemowląt obniżył się o 90%. Obniżeniu uległa również ogólny wskaźnik umieralności. Dla województwa, w roku 1951 wynosił on 12,4 na 1000 ludności, by w roku 1995 zejść do poziomu 9,27. Podobną tendencję daje się zauważyć w Zielonej Górze.

⁸⁷ przedwojenna Grünberg Teppichfabrik in Friedrich Stoeckler, następnie Lubuskie Zakłady Tkanin Dekoracyjnych – Oddział Zielona Góra

⁸⁸ dawnej Fabrick für Brückenbau und Eisenkonstruktionen Beuchelt u. Co. Grünberg in Schlesien, w 1948 jej nazwę zmieniono na Zaodrzańskie Zakłady Konstrukcji Stalowych „Zastal”

⁸⁹ powstała z fabryki maszyn i odlewni żeliwa Eisenhüttenwerk-Babrowski i firmy Christ u. Co.

⁹⁰ dawna fabryka Gremplera, która 20 września 1945 r. przejęta została przez władze polskie, w 1949 r. zmieniła nazwę na Lubuska Wytwórnia Win w Zielonej Górze

⁹¹ 6 lipca 1950 r. Zielona Góra została stolicą województwa zielonogórskiego, w granicach nawiązujących do dzisiejszego województwa lubuskiego, 1 lipca 1975 r. zostało ono podzielone na dwa gorzowskie i zielonogórskie – patrz rozdz. 3.1. Zmiany administracyjne, s.19.

⁹² Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Bank Danych Lokalnych < <http://www.stat.gov.pl>>

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

rok	ludność w tys. osób				
	ogółem w województwie	miejska województwa	w Zielonej Górze	udział % mieszkańców miasta Zielona Góra w liczbie ludności województwa	
				ogółem	miejskiej
1950	358,7	149,2	33,9	9,5	22,7
1955	429,0	191,0	39,5	9,2	20,7
1960	497,1	242,3	54,3	10,9	22,4
1965	526,1	269,9	62,8	11,9	23,3
1970	553,2	294,9	73,4	13,3	24,8
1975	580,0	322,3	84,2	14,5	26,1
1980	609,2	352,1	101,1	16,6	28,7
1985	645,9	381,7	109,9	17,0	28,8
1990	659,9	407,9	114,2	17,3	28,0
1995	1 014,6	658,9	116,3	11,5	17,7
2000	1 023,5	662,6	118,8	11,6	17,9
2005	1 009,2	645,5	118,2	11,7	18,3
2010	1 010,0	643,1	117,5	11,6	18,2

Tab. 3. Porównanie dynamiki wzrostu liczby ludności województwa i miasta Zielona Góra w latach 1950-2010.

Źródło: Poprawa Bolesław, *Ruch naturalny w Zielonej Górze na tle regionu*, tab. 1, s. 114, *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za rok 1990*, tab. 1, s. 22, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Bank Danych Lokalnych < <http://www.stat.gov.pl> >

Opracowanie: autor.

Przyrost liczby ludności, w tym w wieku produkcyjnym, był jednym z czynników mających znaczenie dla rozwoju gospodarczego Zielonej Góry i regionu. W roku 1950 miasto znalazło się w nowych i szczególnie korzystnych warunkach społeczno – ekonomicznych. Jako stolica województwa, odnotowywało najszybszy wzrost gospodarczy w województwie zielonogórskim⁹². Dodatkowo stając się ośrodkiem miejskim o znaczeniu regionalnym wraz z przemysłem, rozwinęły się tutaj administracja wojewódzka i samorządowa oraz nauka, kultura, handel, usługi, w tym zdrowia. Bardzo szybko miasto przyjęło rolę największego, w województwie, celu codziennych dojazdów do pracy⁹³. Wzrost liczby organów i instytucji administracji przyczynił się do powiększenia liczby zatrudnionych. Pod koniec 1961 roku, do zakładów pracy zlokalizowanych w granicach administracyjnych miasta Zielona Góra, dojeżdżało około 5 000 osób, w tym 944

⁹² Gąsior E., *Rejon zaludnienia miasta Zielonej Góry*. Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1966, w: *Zbiór Lubuskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1964 – 1975*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 116.

⁹³ Gąsior E., *Rejon zaludnienia miasta Zielonej Góry*, *ibid.*

kobiety. Ponad 50% dojeżdżających stanowili mieszkańcy powiatu zielonogórskiego, w tym: Nowej Soli, Sulechowa i Krosna Odrzańskiego. W grudniu 1983 roku liczba osób dojeżdżających, zatrudnionych w Zielonej Górze wynosiła 10 916 i stanowiła 20% ogółu zatrudnionych w mieście⁹⁴.

W Zielonej Górze znaczącą rolę w gospodarce uspołecznionej⁹⁵ pełnił przemysł włókienniczy, w którym pod koniec lat sześćdziesiątych zatrudnionych było 8,2% ogółu pracujących w tym sektorze. W samych Zakładach Przemysłu Włókienniczego „Polska Wełna” pracowało 3 128 osób, co stanowiło 87, 3% wszystkich pracujących w zakładach tej branży, zlokalizowanych w mieście i 41,2 % wszystkich zatrudnionych kobiet⁹⁶. W analizowanym okresie co 17 pracująca osoba zatrudniona w Zielonej Górze związana była z przemysłem włókienniczym, co 20 stanowiła załogę „Polskiej Wełny”. Miasto kojarzyło się z włókiennictwem, jako gałęzią dominującą. W roku 1966 w czołówce największych zakładów przemysłowych Zielonej Góry znalazły się Zaodrzańskie Zakłady Przemysłu Metalowego „Zastal”⁹⁷. W kolejnych latach w mieście rozpoczęły działalność: Kombinat Mięsny, Zakład Dywanowych Wykładzin Podłogowych „NOVITA”, Elektrociepłownia, Oddział Ginekologiczny Szpitala Wojewódzkiego, Baza Centrali Chemicznej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Wyższa Szkoła Inżynierska, Zakład Mleczarski, Amfiteatr, Zakład Usług Drzewnych⁹⁸. Wzrosła liczba zatrudnionych w administracji, oświacie i nauce. W roku 1970 wynosiła ona łącznie 229% stanu z 1953 roku. W roku 1986, w 86 zakładach przemysłowych miasta pracowało 17 400 osób, czyli 32% ogółu zatrudnionych i jednocześnie 23 % łącznej liczby zatrudnionych w tej dziedzinie gospodarki w województwie⁹⁹. Był to jeden z wyższych wskaźników w historii powojennej miasta. Zielona Góra dysponowała, w tym czasie, 75 łącznie z rzemiosłem, zakładami wspomagającymi przemysł.

⁹⁴ *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry. Część opisowa*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1988, maszynopis.

⁹⁵ W roku 1968 w gospodarce uspołecznionej w Zielonej Górze zatrudnienie znalazły ogółem 43 865 osoby.

⁹⁶ Dobosz A., *Znaczenie Zakładów Przemysłu Wełnianego „Polska Wełna” w przemyśle i zatrudnieniu Zielonej Góry*, w: *Ze studiów nad miejską siecią osadniczą województwa zielonogórskiego*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Tom XVI, Wydział Nauk Przyrodniczych, Zeszyt 2 Komisji Geografii Ekonomicznej, Zielona Góra 1974, s. 176.

⁹⁷ Dobosz A., *Znaczenie Zakładów Przemysłu Wełnianego...*, *ibid.*, s. 179.

⁹⁸ *Zielona Góra 1973 - 1974. Wybrane zagadnienia z rozwoju społeczno – gospodarczego miasta i powiatu*. Urząd Miejski w Zielonej Górze, Zielona Góra 1975, maszynopis.

⁹⁹ *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry...op.cit.*

Dominowała produkcja elektromaszynowa, przemysł lekki i spożywczy. W administracji pracuje 3 800 osób, czyli 237,5% stanu z roku 1953.

Okres kolejnych 10 lat (1990 – 2000) łączył się z radykalnymi zmianami w przedstawionych wyżej proporcjach. Znaczący wpływ na taki stan miały zmiany polityczne i gospodarcze kraju. Zmniejszenie ilości zakładów państwowych, powoduje spadek zatrudnienia w sektorze publicznym gospodarki. Na 15 744 jednostek zarejestrowanych w systemie REGON w 1997 r., tylko 1,8% to jednostki państwowe. Pomimo tak radykalnych przemian nadal ważną gałąź produkcji stanowił przemysł. Znaczącą rolę odgrywały również branże: spożywcza, z Zakładem Mięsnym w Przylepie, Lubuską Wytwórnią Wódek Gatunkowych „Polmos” i Przedsiębiorstwem Przemysłu Chłodniczego „Nordis”, drzewna - z Zielonogórką Fabryką Mebli „Zefam” S.A. i Zielonogórskim Przedsiębiorstwem Przemysłu Drzewnego, tekstylna - z Fabryką Wykładzin Podłogowych „Novita”, Polską Wełną S.A., Zakładami Dywanów i Chodników „Dekorutex” sp. z o.o. i Lubuską Odzieżową Spółdzielnią Pracy „Lubkon”, elektrotechniczna - z Lubuskimi Zakładami Aparatów Elektrycznych „Lumel” oraz maszynowa- z Polmatex – Falubaz i Zakładami Mechanicznymi „Cerama”. W 1999 roku pracujący w gospodarce narodowej stanowili 38 000 osób, z czego 22,9% zatrudnionych było w przemyśle.

Lata 2000 – 2010 charakteryzuje rozwój gospodarki opartej na informatyzacji. W ramach województwa lubuskiego zatrudnienie w gospodarce narodowej, w sektorze publicznym, sukcesywnie maleje, na rzecz sektora prywatnego. Wzrosła liczba zatrudnionych w przemyśle i budownictwie. Maleje wskaźnik bezrobocia, który w roku 2009 wynosi 61% stanu z roku 1999¹⁰⁰. Według danych zawartych w raporcie dotyczącym warunków i jakości życia Polaków w roku 2009, województwo lubuskie charakteryzował najwyższy w Polsce poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie warunków mieszkaniowych¹⁰¹.

Miasto Zielona Góra zamieszkuje 115 248 mieszkańców¹⁰². Liczba ta przyrasta lecz nie w proporcjach z lat 2000 – 2005, jest to w głównej mierze spowodowane migracją ludności miasta Zielona Góra na tereny gmin sąsiednich,

¹⁰⁰ Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, www.stat.gov.pl/zg.

¹⁰¹ *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*. Pod red. J. Czaplńskiego, T. Panek, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, <http://www.diagnoza.com/>, s. 115.

¹⁰² Stan na dzień 31.12.2010r.

ROZWÓJ MIASTA ZIELONA GÓRA W OKRESIE POWOJENNYM

w tym gmina Zielona Góra, która według danych statystycznych za rok 2010, jest najbardziej zaludnioną gminą wiejską w województwie¹⁰³. Tendencja ta wykazuje jednoznacznie preferencje ludności w odniesieniu do wyboru miejsca ich zamieszkania.

¹⁰³ Gminę wiejską Zielona Góra, wg danych GUS za rok 2010, zamieszkiwało 17 700 osób. Średnia gęstość zaludnienia wynosiła tu 81 osób/km², wobec 72 osób/km² w województwie lubuskim. Źródło: *Stan i ruch naturalny w województwie lubuskim w roku 2010*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, www.stst.gov.pl/zg.

4.1. Kierunki rozwoju miasta wyznaczone na poziomie dokumentów planistycznych kraju i województwa

Na podstawie art. 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* ustawodawca dzieli zadania i kompetencje, z zakresu polityki przestrzennej, pomiędzy państwo, samorząd województwa i gminy. Utrzymuje trójszczeblowy system planowania przestrzennego, u którego podstaw stoi gmina z jej działaniem o charakterze realizacyjnym, organom państwa wskazując rolę twórcy polityki przestrzennej państwa, a samorządowi województwa rolę pośrednika pomiędzy planowaniem na szczeblu gminnym i polityką przestrzenną realizowaną w skali państwa. W cieniu całego systemu pozostaje powiat, który praktycznie nie ma możliwości wpływu na kształt przestrzeni ani w wymiarze lokalnym, ani ponadlokalnym¹⁰⁴.

W ramach dokumentów kształtujących politykę przestrzenną na poziomie kraju wymienić należy „*Koncepcję polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*”¹⁰⁵. Aktualnie trwają prace, nad nową „*Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*”¹⁰⁶, jako dokumentem stanowiącym element w zarządzaniu strategicznym, będący propozycją działań systemowych i ulepszeń w zakresie polityki zagospodarowania przestrzennego. W chwili zakończenia prac nad jego treścią, stanie się najważniejszym długookresowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. W projekcie koncepcji sformułowano cel strategiczny – „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w horyzoncie długookresowym”¹⁰⁷.

W ramach projektu ww. koncepcji pojawia się założenie, oparte na teorii, iż ukształtowany historycznie policentryczny charakter struktury osadniczej kraju

¹⁰⁴ *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne*, pod red. Z. Niewiadomski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 7-8.

¹⁰⁵ *Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*, Monitor Polski z 2001r. Nr 26, poz. 432.

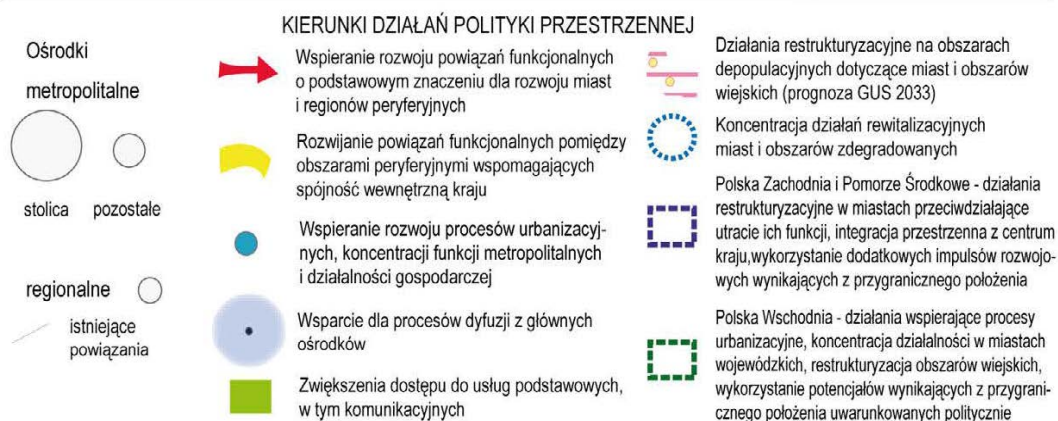
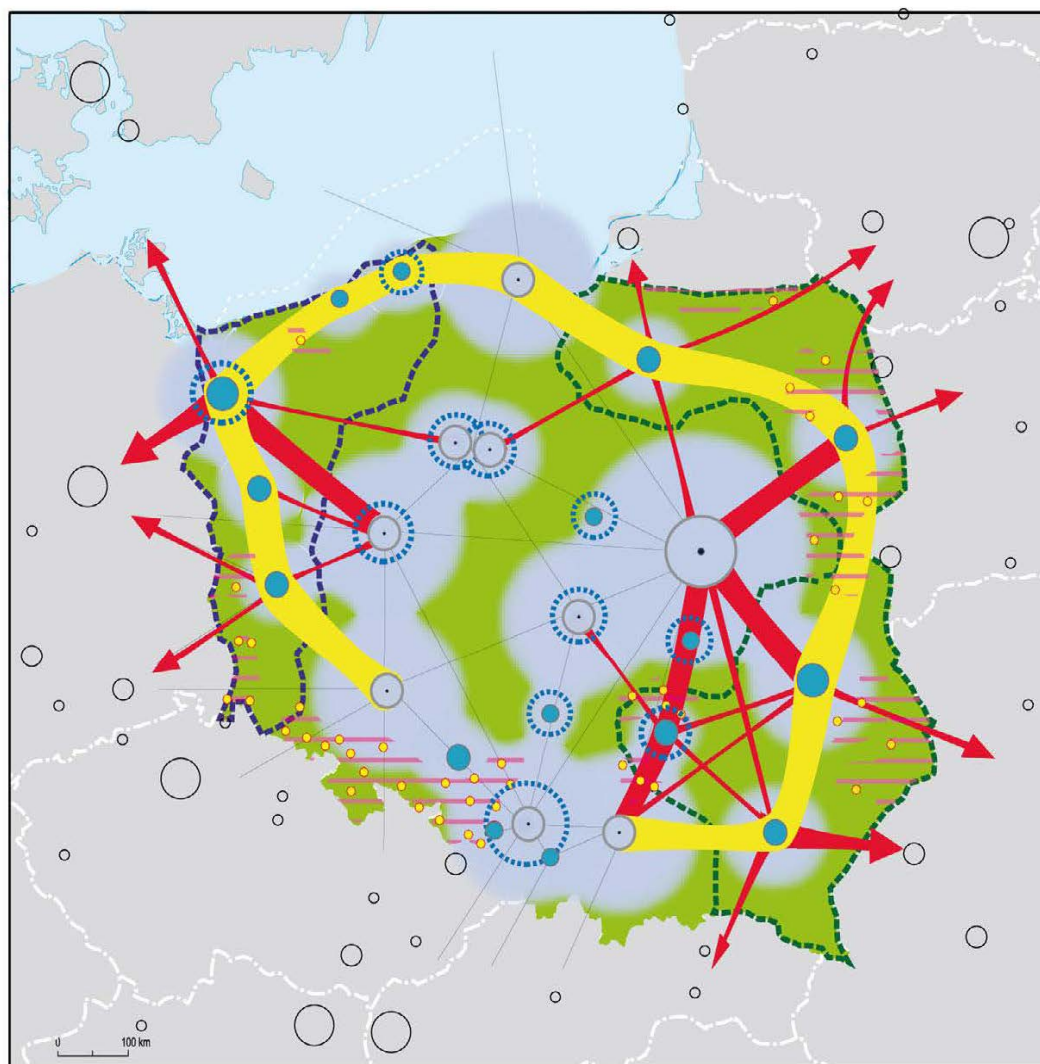
¹⁰⁶ Opracowanie dokumentu zleciło Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

¹⁰⁷ <http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_przestrzenna/kpzk/strony/koncepcja_przestrzennego_zagospodarowania_kraju.aspx>.

zostanie utrzymany, przez co sprzyjał będzie rozwojowi społecznemu i gospodarczemu. Skutkiem rozwoju, w tym urbanizacji, miasta oraz strefy podmiejskie skoncentrują blisko 80% ludności Polski. Podstawą krajowego systemu gospodarczego będą duże ośrodki miejskie, tworzące policentryczną metropolię sieciową¹⁰⁸. Rdzeń metropolii w roku 2030 utworzy Warszawa oraz ośrodki metropolitalne: Konurbacja Górnośląska¹⁰⁹, Kraków, Łódź, Trójmiasto – Gdańsk, Sopot, Gdynia, Poznań, Wrocław, Bydgoszcz i Toruń, Szczecin, Lublin, Białystok oraz Rzeszów. Niezależnie metropolię sieciową współtworzyć będą pozostałe miasta wojewódzkie, wraz z obszarami funkcjonalnymi, w tym: Kielce, Olsztyn, Opole, Zielona Góra, Gorzów Wielkopolski, Płocki, Koszalin, Słupsk, Bielsko – Biała, Częstochowa, Radom i Rybnik. Według ustaleń projektu koncepcji, w następstwie procesu metropolizacji gospodarki, w głównych węzłach systemu osadniczego kraju skupiają się inwestycje, w tym z zakresu aktywności gospodarczej. Proces ten przyczyni się do centralizacji kapitału ludzkiego w miastach najbardziej konkurencyjnych w skali Europy.

¹⁰⁸ Stanowi ona współzależny, otwarty układ sieciowy obszarów funkcjonalnych najważniejszych polskich miast, które są zintegrowane w przestrzeni krajowej i międzynarodowej za pomocą wielokierunkowych silnych powiązań funkcjonalnych w zakresie funkcji gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, kulturalnych oraz sektora badawczo-rozwojowego. Wszystkie ośrodki miejskie stanowiące węzły metropolii sieciowej są połączone efektywną (na poziomie co najmniej średnim w skali UE) siecią transportową i teleinformatyczną, co wzmacnia potencjał każdego z miast wchodzących w skład policentrycznej metropolii sieciowej.

¹⁰⁹ Katowice wraz z miastami wchodzącymi w skład Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego.

Rys. 13. Kierunki działań polityki przestrzennej na rzecz poprawy spójności wewnętrznej kraju na podstawie projektu koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Źródło: < http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_przestrzenna/kpz/strony/koncepcja_przestrzennego_zagospodarowania_kraju.asp >.

Do dokumentów kształtujących politykę przestrzenną na poziomie kraju zaliczyć należy również „Strategię Rozwoju Kraju 2007 – 2015”¹¹⁰ przyjętą przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r. Strategia stanowi podstawowy dokument, określający cele polityki rozwoju społecznego i gospodarczego dla Polski, które mają swoje odzwierciedlenie w innych strategiach oraz programach rządowych, przez co również, poprzez obowiązujący system hierarchiczny dokumentów polityki przestrzennej, mają wpływ na treść aktów opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Zgodnie z treścią strategii, jej głównym celem jest realizacja działań mających na celu, do roku 2015, wykreowanie Polski jako kraju o silnej i konkurencyjnej gospodarce, o wysokim poziomie życia mieszkańców¹¹¹. W ramach kierunków, strategia wskazuje że dla województwa lubuskiego, propagowane będą działania mające na celu integrację Gorzowa Wielkopolskiego z Zieloną Górą, głównie poprzez poprawę ich relacji transportowych, wzmocnienie sieci instytucji wspierających przedsiębiorczość, w tym na obszarach wiejskich oraz rozwój turystyki¹¹².

Na poziomie województwa lubuskiego, dokumentem mającym wpływ na zakres opracowań planistycznych miasta Zielona Góra jest „Strategia rozwoju województwa lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 r.”¹¹³. Zgodnie z tym dokumentem struktura przestrzenna regionu oparta została na osi północ – południe, w ramach struktury DUOPOLIS, złożonej z: Gorzowa Wielkopolskiego, Zielonej Góry i Nowej Soli, jako ośrodków rozwoju, z pasmem przyspieszonego rozwoju wzdłuż drogi ekspresowej S3. W ramach ustaleń strategii Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra stanowią siedziby władz samorządowych, wojewódzkich i rządowych. Oba miasta pełnią również funkcję strategicznych: węzłów transportowych, ośrodków wzrostu ekonomicznego, innowacji technologicznej oraz ośrodków akademickich, o łącznej liczbie ponad 30 000 studentów.

¹¹⁰ Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

¹¹¹ Ibid., s. 29.

¹¹² Ibid., s. 79.

¹¹³ Strategia rozwoju województwa lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020r., Zarząd Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2005.

<<http://lubuskie.pl/pl/download/strategia/strategiaRozwojuWojewodztwaLubuskiego.pdf>>.

Koncepcja struktury przestrzennej DUOPOLIS regionu stanowi najważniejszy element, aktualizowanego obecnie¹¹⁴, *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego*¹¹⁵. Za ogólny cel obowiązującego dokumentu województwa uznano: „wypracowanie strategicznej koncepcji struktury przestrzennej regionu lubuskiego, z nawiązaniem do zewnętrznego otoczenia regionu oraz zapewnienie spójnych warunków przestrzennych w horyzoncie 2020/2025, które stworzą szansę generowania zrównoważonego rozwoju społeczno – gospodarczego i pozwolą na harmonijną adaptację w przestrzeni regionu celów współzależnej z koncepcją „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego”¹¹⁶. Wśród celów głównych wymieniono „uzyskanie bezpiecznego i przyjaznego dla środowiska systemu dróg publicznych i kolejowych, spójnego z krajami Unii Europejskiej systemu transportowego regionu, integrację funkcji Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego w ramach bipolarnych siedzib władz województwa”¹¹⁷.

W ramach ustaleń planu, wskazany został model struktury przestrzennej regionu lubuskiego z horyzontem czasowym 2020 – 2025. Osie założenia stanowią na północy: trasa A-2, droga ekspresowa i linia kolejowa Berlin – Gorzów Wielkopolski – Gdańsk – Kaliningrad, na południu autostrada A-18 i linia kolejowa Cottbus – Wrocław – Kijów, w kierunku północ – południe: droga S3 Szczecin – Ateny oraz drogi przygraniczne w pasie doliny Odry i Nysy Łużyckiej. „Model zakłada możliwość przejścia układu osadniczego DUOPOLIS w trójpolarną formę transgraniczną EURO – TRIADY, w przypadku powiązania funkcjonalnego bipolarnego układu DUOPOLIS z podregionem Frankfurt n/O, w ramach umowy o zacieśnieniu współpracy transgranicznej z metropolitalnym regionem Berlin – Brandenburgia; W przypadku takiej umowy Frankfurt n/O może uzyskać atrakcyjne i szybkie połączenie z Gorzowem Wlkp. i Zieloną Górą linią MONORAIL, przez węzeł multimodalny Świebodzin. Linia MONORAIL jest planowana w modelu na

¹¹⁴ Na podstawie uchwały z dnia 26 marca 2007r. nr VI/59/07 Sejmiku Województwa Lubuskiego w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego.

¹¹⁵ Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego, uchwalony został w dniu 2 października 2002r. uchwałą nr XXXVII/272/2002 Sejmiku Województwa Lubuskiego, opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 18 listopada 2002r. Nr 105 poz. 1279.

¹¹⁶ Ibid., s. 288.

¹¹⁷ Ibid., s. 290.

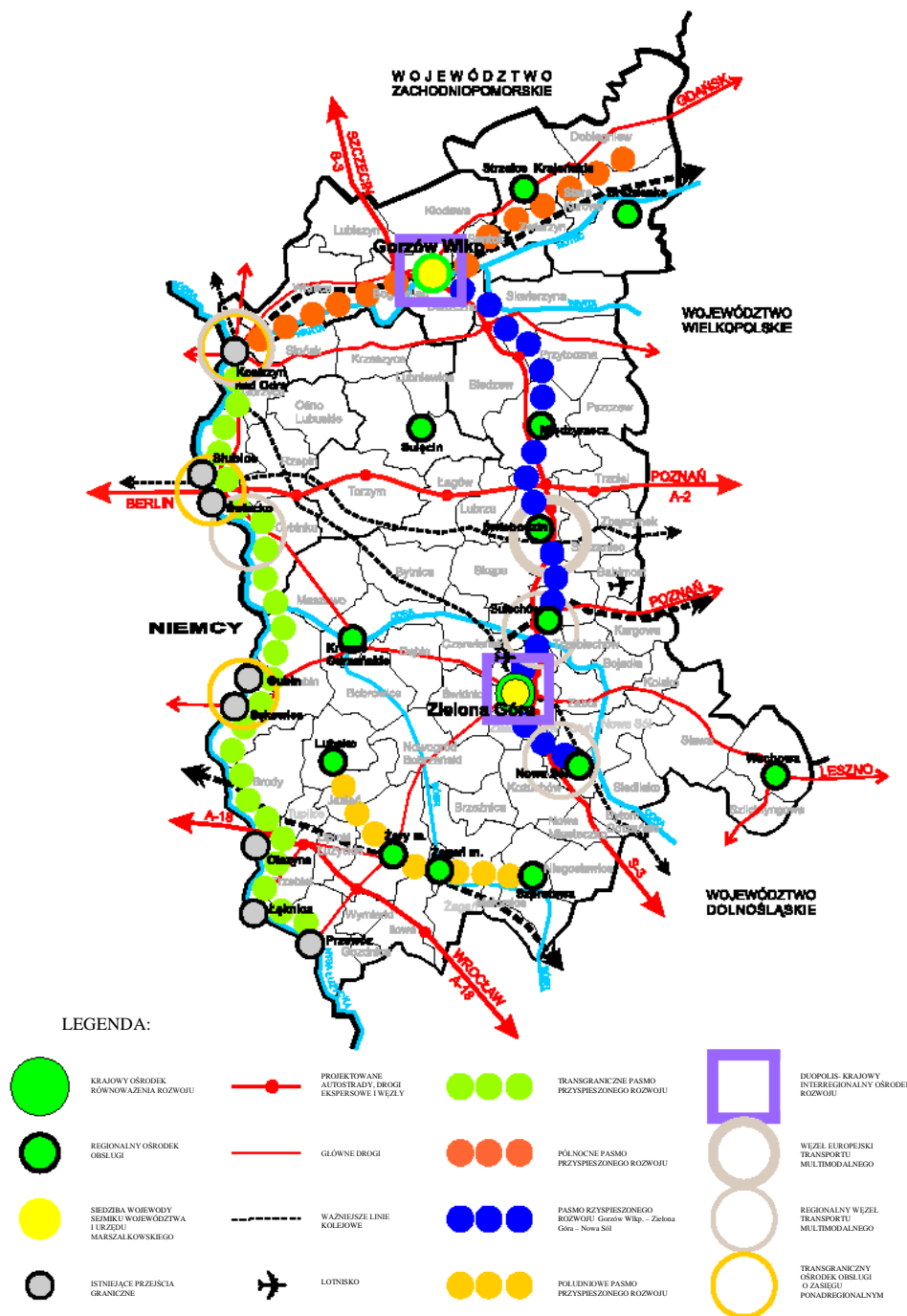
trasie Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Nowa Sól z przystankiem w Świebodzinie i Międzyrzeczu z możliwością jej zamiany na szybki pociąg PKP.”¹¹⁸

W ramach ustaleń dokumentów polityki przestrzennej, na poziomie kraju i województwa, Zielona Góra klasowana jest w grupie miast o znaczeniu ponadregionalnym i charakterze jednego z głównych ośrodków węzłowych w skali kraju. Powyższe ustalenia dają miastu możliwości rozwoju i utrzymania swojej rangi w regionie. Czynniki te zostały wzięte pod uwagę, jako element analizy SWOT – rozdz. 6.1., s. 108.

¹¹⁸ *Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego*, uchwalony został w dniu 2 października 2002r. uchwałą nr XXXVII/272/2002 Sejmiku Województwa Lubuskiego, opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 18 listopada 2002r. Nr 105 poz. 1279, s. 298-299.

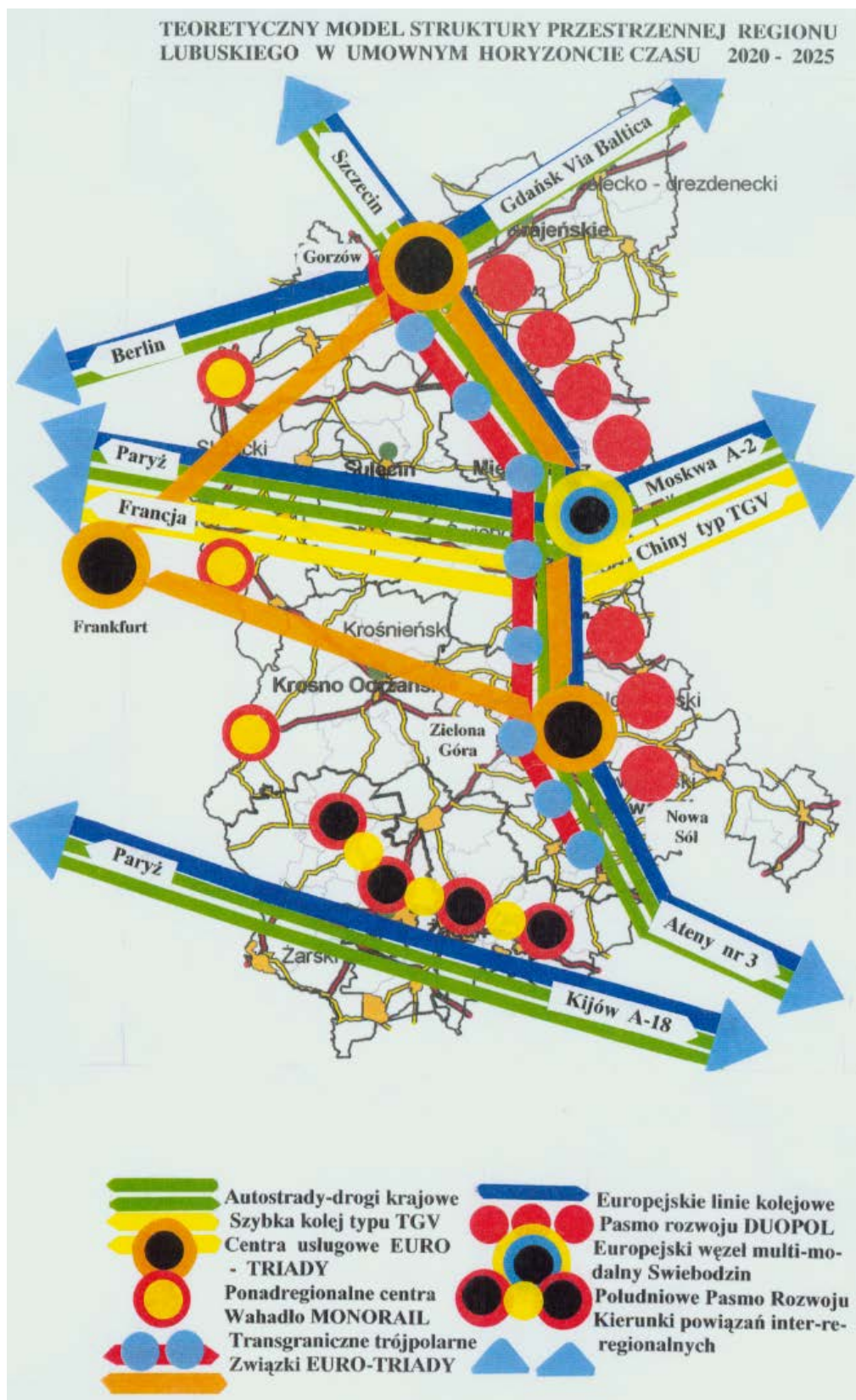
Rozwój społeczno – przestrzenny Zielonej Góry po 1945r.
(Dynamika rozwoju od miasta małego do miasta średniej wielkości)

D O K U M E N T Y P L A N I S T Y C Z N E

Rys. 14. Układ przestrzenny województwa lubuskiego na podstawie strategii rozwoju województwa. Źródło:

<http://lubuskie.pl/pl/download/strategia/strategiaRozwojuWojewodztwaLubuskiego.pdf>

Rys. 15. Model struktury przestrzennej regionu przyjęty w ramach ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.
Źródło: <<http://lubuskie.pl/menu-strony/strategia/regionalne-dokumenty-strategiczne/plan-zagospodarowania-przestrzennego-województwa-lubuskiego/>>

4.2. Syntetyczny przegląd i analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta

Pierwsze mapy miast to nic innego, jak odwzorowanie ówczesnych założeń urbanistycznych, te zaś stanowiły materiał wyjściowy przy kolejnych planach rozwoju przestrzennego Zielonej Góry.

Wśród dokumentów poddanych analizie w ramach niniejszej pracy znalazły się plany miasta, w tym:

- 1) „Situations Plan von der Königlichen Stadt Grünberg”¹¹⁹ plan, wykonany przez Donatusa Büttnera w 1784 roku, w skali 1:1000, ukazujący miasto o układzie średniowiecznym, otulone zielenią i polami uprawnymi, z ratuszem i budynkami bezpośrednio do niego przylegającymi otoczonymi murem miejskim i fosą obronną, której rolę pełnił ciek Złote Łącza; Centralna część miasta charakteryzuje się uporządkowaną i symetrycznie rozplanowaną zabudową. Plan wyszczególnia działki budowlane, rodzaje pokryć dachów budynków, obiekty o funkcji publicznej, działki oraz przeznaczenie poszczególnych terenów.
- 2) „Übersichts – Plan der Stadt Grünberg”¹²⁰ plan miasta wykonany w 1896 roku, ukazujący skalę przekształceń, jakim poddano miasto w ciągu 100 lat, licząc od daty powstania planu Büttnera; Kształtujące się na południe od miasta średniowiecznego przedmieście „Na Piasku”¹²¹ imponuje swymi rozmiarami, dorównującymi pierwotnemu założeniu. XIX wiek to czas likwidacji obwarowań i fosy, co dało możliwość połączenia starego miasta z nowym – „Na Piasku” w jedną całość przestrzenną. Realizacja, w odległości około jednego kilometra, na północy – wschód od centrum, dworca kolejowego, dała dogodne warunki dla rozwoju między innymi

¹¹⁹ Oryginał planu znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Lubuskiej.

¹²⁰ Oryginał planu znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Lubuskiej.

¹²¹ Schmidt H., *Grünberg*, Grünberg 1922, s. 917,

Posadzy W., *Zielona Góra*, w: *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i doliną Wartą (województwo zielonogórskie)*, Tom II, Dolny Śląsk, Dolne Łużyce. Pod red. Z. Kaczmarczyk i A. Wędzki, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1970.

Myszkievicz W., *Kształtowanie sieci ulicznej Zielonej Góry*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998, s. 38 – 41.

dzielnicy willowej, charakteryzującej się dużymi powierzchniami działek o przeznaczeniu ogrodniczym¹²².

- 3) „Plan der Stadt Grünberg in Schlesien im Jahren 1926“¹²³ wykonany w skali 1: 5000, przedstawiający sieć ulic, parcelację terenu z oznaczeniem funkcji, będący podstawą realizacji kolejnych planów, stanowiących jego aktualizację w latach 1929 i 1932¹²⁴. Koniec wieku XIX i pierwsza połowa wieku XX to, dzięki położeniu geograficznemu Zielonej Góry na zbiegu szlaków komunikacyjnych, okres znacznego rozwoju gospodarczego, a co za tym idzie i przestrzennego miasta. Układ przestrzenny ulega w tym czasie znacznym zmianom¹²⁵.
- 4) „Plan von Grünberg in Schl.”¹²⁶ z 1933 r., był podstawą przewodnika po Zielonej Górze oraz planu miasta drukowanego w skali 1: 6500.

Wszystkie wymienione dokumenty dają możliwość analizy głównych etapów rozwoju miasta, począwszy od pierwotnego założenia, poprzez rozwój związany z funkcją siedziby książęcej, z obwarowaniami ziemno – drewnianym¹²⁷, zastąpionymi w późniejszym okresie murem kamienno – ceglany. Rozrost miasta związany był z jego gospodarczym rozwojem, o czym świadczyć może wielkość i rozrost przedmieść. Położenie w sąsiedztwie pól, sadów i pastwisk to konsekwencja specjalizacji w hodowli zwierząt. Przetwarzanie skór i wełny dało początek sukiennictwu¹²⁸. Dodatkowo ukształtowanie terenu i klimat pozwoliły na rozwój uprawy winorośli, czego dowodem były licznie zakładane winnice.

¹²² *Zielona Góra. Przyszłość i teraźniejszość*. Pod red. M. Szczaniecki i J. Wąsicki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962. s. 46 – 65.

Rozwój systemu sieci komunikacyjnej, w tym kołowej i kolejowej, umożliwił dogodne połączenia miasta z Pomorzem, ze Śląskiem, z Brandenburgią i z Wielkopolską, co niewątpliwie przyczyniło się do rozwoju miasta, jako ośrodka produkcyjnego.

¹²³ Oryginał dokumentu znajduje się w zbiorach archiwum Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 324.

¹²⁴ Oryginały planów znajdują się w zbiorach archiwum Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. sygn. 324.

¹²⁵ Miasto rozwija się wzdłuż nowopowstających ulic, stanowiących główne szlaki komunikacyjne, do których zaliczyć należy trasy w kierunku na: Wrocław, Krosno do Berlina, Kozuchów i dalej Wrocław, Sulechów i Kisielin, Łężyce, Ochle, Przylep, Czerwieńsk, Drzonków, Jany i Zabór.

¹²⁶ Oryginał planu znajduje się w zbiorach archiwum Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 324.

¹²⁷ Brak jest jednoznacznych dowodów potwierdzających fakt istnienia obwarowań ziemno – drewnianych, w literaturze poświęconej temu zagadnieniu, w ramach analizy dostępnej literatury tematu nie znaleziono jednoznacznych faktów potwierdzających tą tezę.

¹²⁸ Dobosz A., *Znaczenie Zakładów Przemysłu Wełnianego* ..., op. cit., s.161-168.

Wszystkie te czynniki dają możliwość rozwoju, przed II wojną światową, blisko dwudziestosześcioletniego miasta.

Okres powojenny, to początek tworzenia się biur odpowiedzialnych za realizację pionierskich miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Polski. Pierwszy uproszczony plan zabudowy i zagospodarowania miasta opracowany został w roku 1950¹²⁹, na podkładzie mapowym w skali 1: 10 000, którego bazę stanowiły przedwojenne niemieckie mapy¹³⁰. W latach 1951 – 1952 powstał kolejny uproszczony plan¹³¹, zgodnie z którym zrealizowano pierwsze osiedla zabudowy mieszkaniowej w mieście oraz główne budynki administracji publicznej, w tym budynki: PWRN (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej), KW MO (Komenda Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej), WZSP (Wojewódzki Zarząd Spółdzielczości Pracy) i KW PZPR (Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej). Ww. plan nie został zaakceptowany przez Ministerstwo Budowy Miast i Osiedli, głównie z powodu niedostosowania zaproponowanych rozwiązań do uwarunkowań topograficznych terenu¹³² oraz ze względu na wysoce kontrowersyjne propozycje, w tym np. realizację nowej zabudowy w miejsce willowej, zlokalizowanej w rejonie ul. Kazimierza Wielkiego i brak propozycji rozwiązań problemów technicznych związanych z planowanymi inwestycjami¹³³. W tym okresie powstała również zabudowa mieszkaniowa przy ul. Bohaterów Westerplatte, ul. Topolowej, Osiedla Wazów I i II, część osiedla Morelowego, zabudowa mieszkaniowa przy ul. Chmielnej i ul. Długiej¹³⁴.

W dniu 25 stycznia 1960 roku Komitet do Spraw Urbanistyki i Architektury zatwierdził plan dla Zielonej Góry, będący kolejnym opracowaniem o charakterze etapowym¹³⁵. Główne założenie planu opierało się na rozwoju ośrodka dla około 75 000 mieszkańców i uporządkowaniu przestrzeni zainwestowanych.

¹²⁹ Plan wykonany został przez Regionalną Dyрекcyję Planowania Przestrzennego z siedzibą w Poznaniu.

¹³⁰ Nowaczyk A., *Przemiany układu przestrzennego Zielonej Góry w okresie powojennym*. w: Przegląd Lubuski Nr 2, Zielona Góra 1976.

¹³¹ Benyskiewicz J., Szczegóła H., *Zielona Góra. Zarys dziejów* Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1991, s. 169. Plan wykonany został przez Pracownię Urbanistyczną Miastoprojekt – Poznań.

¹³² Nowaczyk A., *Przemiany układu przestrzennego Zielonej Góry ...*, op.cit.

¹³³ *Zielona Góra. Socjologiczne studium miasta...*, op. cit. s. 35.

¹³⁴ *Ibid.*, s. 47.

¹³⁵ Wyczałkowski M. J. , *Podstawowe problemy planowania przestrzennego na terenie województwa zielonogórskiego w okresie 25 – lecia działalności służb urbanistycznych*, w: Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze 1955-1980, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1980, s.70.

Zaproponowano przebieg trasy obwodnicy śródmiejskiej i dróg przebiegających nad główną linią kolejową miasta. Założenie zachowywało istniejące ogrody, sady i winnice¹³⁶. Zatwierdzony w 1965 roku kolejny plan zagospodarowania przestrzennego, opracowany przez Miejską Pracownię Urbanistyczną, był aktualizacją planu ogólnego z 1960 roku. Zakładał on:

- 1) wzrost liczby ludności miasta do 95 000 w roku 1980 i docelowo 130 000 w roku 1990,
- 2) zwiększenie intensywności zabudowy na terenach już częściowo zainwestowanych,
- 3) realizację w zachodniej części miasta dużych zespołów zabudowy mieszkaniowej wysokiej intensywności, w części południowej pasma zabudowy mieszkaniowej niskiej intensywności, której oś stanowiły ul. Kożuchowska i ul. Jędrzychowska,
- 4) realizację ośrodków usług ogólnomiejskich i dzielnicowych,
- 5) budowę obwodnicy centrum miasta i dróg wylotowych z miasta, jak również ciągów komunikacyjnych usprawniających ruch kołowy,
- 6) stworzenie ciągów pieszych niezależnych od układu komunikacji kołowej, łączących poszczególne rejony miasta,
- 7) wydzielenie strefy składowo – przemysłowej¹³⁷;

W sierpniu 1974 r.¹³⁸ zatwierdzony został kolejny ogólny plan zagospodarowania przestrzennego miasta. W rzeczywistości stanowił on aktualizację poprzednich opracowań, zawierającą następujące propozycje:

- 1) wzrostu liczby mieszkańców miasta do 140 000 w roku 1990,
- 2) rozwoju przestrzennego w kierunku wschodnim, po wschodniej stronie drogi (Szczecin – Wrocław), ze strefą składowo – przemysłową, oddzieloną od terenów mieszkalnych linią kolejową,
- 3) rozwoju terenów mieszkalnych, we wschodniej części miasta, w systemie pasmowym wzdłuż Szosy Kisielińskiej, które miały charakteryzować się wysoką intensywnością zabudowy,

¹³⁶ Nowaczyk A., *Przemiany układu przestrzennego Zielonej Góry ...*, op. cit.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Na podstawie decyzji nr 121/74 Wojewody Zielonogórskiego z dnia 29 sierpnia 1974 r.

- 4) rozwoju sieci infrastruktury technicznej w szczególności w zakresie: zaopatrzenia w wodę i ciepło, odprowadzenia ścieków, realizacji sieci energetycznej, kierunków doprowadzenia gazu, miejsc realizacji oczyszczalni ścieków,
- 5) realizacji systemu komunikacji, usprawniającej ruch na terenie śródmieścia,
- 6) wyznaczenia trasy przebiegu obwodnicy północnej,
- 7) rozwiązań w zakresie ochrony środowiska, w tym wyznaczenia terenów przeznaczonych do rekultywacji i realizacji stref oddziaływania uciążliwości dla ważniejszych obiektów produkcyjnych;

W roku 1977 ukończyło prace nad planem zagospodarowania przestrzennego województwa zielonogórskiego, którego realizacja trwać miała około 13 lat. Na podstawie ustaleń tego dokumentu rosło znaczenie i ranga Zielonej Góry. Zakładał on powstanie Zielonogórskiego Zespołu Miejskiego, w którym Zielona Góra pełnić miała rolę ośrodka centralnego. W skład zespołu wejść miały: Nowa Sól, Sulechów, Czerwieńsk, Koźuchów, Bytom Odrzański i Nowe Miasteczko. Projekt oparty został o analizę miast i obszarów pod względem: liczby ludności, zasobów naturalnych i funkcjonujących struktur. Dążono do wykreowania silnych ośrodków o z góry wyodrębnionej funkcji, opartych na maksymalnej koncentracji ludności oraz rozwoju przemysłu w Zielonej Górze i Nowej Soli¹³⁹.

Uchwałami Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. przyjęto do realizacji miejscowe plany szczegółowe zagospodarowania przestrzennego osiedli domów jednorodzinnych „Jędrzychów II” i „Jędrzychów IV”¹⁴⁰, przeznaczonych pod rozwój zabudowy mieszkaniowej niskiej intensywności w ramach zespołów o charakterze typowych sypialni miasta. Decyzje te stanowiły konsekwencję postanowień przyjętych w 1962 roku, o rozszerzeniu granic

¹³⁹ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zielonogórskiego perspektywa 1990 r. - synteza*.

¹⁴⁰ Uchwała nr XVI/74/86 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych „Jędrzychów II” w Zielonej Górze oraz uchwała nr XVI/75/86 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych „Jędrzychów IV” opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z dnia 20 maja 1987 r., nr 4, poz. 91-92.

administracyjnych miasta Zielona Góra i przyłączeniu do niego wsi Jędrzychów i Chynów¹⁴¹.

Kolejny etap rozwoju polityki planowania przestrzennego miasta zapoczątkowała uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie zatwierdzenia założeń do planu ogólnego. Konsekwencją podjętych w 1986 decyzji był przyjęty do realizacji 19 kwietnia 1988 r. miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry¹⁴². Do celów nadrzędnych tego dokumentu należało: polepszenie jakości życia mieszkańców miasta, utrzymanie lub przywrócenie zadowolającego stanu środowiska przyrodniczego, stworzenie warunków do rozwoju usług wpływających na możliwość integracji społecznej, zachowanie dziedzictwa kulturowego, likwidację deficytu mieszkań i niedoborów w systemach infrastruktury technicznej. Przyjmowano za prawdopodobny wzrost liczby mieszkańców miasta maksymalnie do 145 000 w roku 2000 i 175 000 w roku 2025. Jako zasadnicze kierunki rozwoju przestrzennego przyjęto:

- 1) utrzymanie Dzielnicy Kisieleńskiej, Osiedla Zacisze i przy Trasie Północnej, jako obszarów przeznaczonych pod rozwój wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej,
- 2) utrzymanie terenów Jędrzychowa, Przylepu, Raculi, Drzonkowa, jako obszarów przeznaczonych pod dalszy rozwój jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej,
- 3) przebudowę i intensyfikację zabudowy Dzielnicy Śródmiejskie.

Zakładano, że Zielona Góra w dalszym ciągu pełnić będzie rolę ośrodka usługowego o znaczeniu regionalnym, a co za tym idzie planowano rozwój miasta jako ośrodka:

- 1) szkolnictwa wyższego,
- 2) regionalnego kultury,
- 3) regionalnego służby zdrowia o charakterze specjalistycznym,

¹⁴¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r., op. cit.

¹⁴² Uchwała nr XXIV/124/88 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 19 kwietnia 1988 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 20 stycznia 1989 r., nr 1, poz. 5 oraz uchwała nr XXVII/146/88 Gminnej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 3 czerwca 1988 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 20 stycznia 1989 r., nr 1, poz. 18.

- 4) obsługi ruchu turystycznego wewnętrznego jak i tranzytowego,
- 5) o funkcji przemysłowej;

Dążenie do realizacji założeń miało odbywać się w sposób zgodny z polityką ładu przestrzennego. Główne elementy struktury funkcjonalno – przestrzennej miasta stanowiły tereny:

- 1) zabudowy mieszkaniowej wysokiej intensywności, jako pasmo okalające zabudowę śródmiejską oraz zespoły zabudowy do realizacji przy głównych osiach komunikacyjnych miasta, w tym: Kisielińska Dzielnica, Dzielnica Zachodnia, Zacisze, Winnica, Przy Trasie Północnej,
- 2) zabudowy mieszkaniowej niskiej intensywności planowane do realizacji na obszarze Chynowa i Jędrzychowa w szczególności,
- 3) ośrodków usług ogólnomiejskich i regionalnych w jednostce śródmiejskiej,
- 4) ośrodków dzielnicowych o charakterze skoncentrowanym, w tym: Kisielińskiego, Piastowskiego, Łużyckiego i Zachodniego,
- 5) ośrodków usług nie wymagającym koncentracji, związanych ze służbą zdrowia, kulturą i nauką,
- 6) rozwoju przemysłu i składów, w strefie północno – wschodniej, jako nowoprojektowanej i północno – zachodniej, jako istniejącej, przeznaczonej do dalszej rozbudowy,
- 7) projektowanej komunikacji, w tym: drogi A-3 i rozbudowy Trasy Północnej, drogi wzdłuż torów kolejowych począwszy od Dzielnicy Kisielińskiej do Dzielnicy Zachodniej oraz dróg doprowadzających ruch, z osiedli i dalej z regionu, promieniście do centrum miasta, w tym: ul. Podgórną, ul. Wrocławską, ul. Kozuchowską, ul. Botaniczną, ul. Łużycką i ul. Krośnieńską,
- 8) sportu i rekreacji,
- 9) parków, skwerów i zieleni miejskiej, w tym: Parku Piastowskiego, Parku Tysiąclecia, Wzgórza Winnego oraz tereny stanowiące integralną część osiedli mieszkaniowych,
- 10) ogrodów działkowych,
- 11) infrastruktury technicznej, w tym: oczyszczalni ścieków zlokalizowane na północ od Przylepu, w Jędrzychowie i w Chynowie, wysypiska śmieci przy

istniejącej oczyszczalni ścieków w Raculi, elektrociepłowni w rejonie Dzielnicy Kisielińskiej i Osiedla Zacisze.

W dniu 27 września 1989 r. Miejska Rada Narodowa w Zielonej Górze przyjęła uchwałę w sprawie założeń do miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego śródmieścia Zielonej Góry. Przedmiotem opracowania stała się, wyszczególniona w planie ogólnym jednostka śródmiejska, o powierzchni ok. 250 ha, której granicę tworzyły:

- 1) od północy linia kolejowa,
- 2) od wschodu ul. Staszica i ul. Waryńskiego,
- 3) od południa ul. Nowotki, ul. Wrocławska, al. Konstytucji 3 Maja i ul. Długa,
- 4) od zachodu ul. Dąbrówki i al. Zjednoczenia.

Rys. 16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra z 1988r. Struktura funkcjonalno – przestrzenna. Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Zielona Góra.

Rys. 17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra z 1988r. Nowe realizacje i przebudowa. Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Zielona Góra.

Dodatkowo do obszaru objętego planem dołączono, od strony południowej, teren wchodzący w skład historycznego układu Starego Miasta, zawarty pomiędzy ul. Sowińskiego, ul. Sikorskiego i ul. Tylną. Wśród podstawowych celów opracowania znalazły się:

- 1) podniesienie rangi śródmieścia, jako ośrodka usługowego o znaczeniu politycznym, gospodarczym i społecznym,
- 2) poprawa stanu systemu komunikacji, w zakresie ruchu wewnętrznego, w tym wyeliminowanie ruchu nie związanego z terenem objętym opracowaniem,

poprzez realizację obwodnicy oraz wyznaczenie, na obrzeżu centrum, miejsc przeznaczonych na rozwój parkingów,

- 3) rozłączenie układów komunikacji kołowej od ciągów pieszych,
- 4) uporządkowanie i podniesienie standardów obszarów o funkcji mieszkaniowej¹⁴³.

Spośród trzech wariantów układu funkcjonalno - przestrzennego, charakteryzujących się różnym stopniem przekształceń, w zależności od skali i metod przebudowy śródmieścia, przyjętych w poszczególnych opracowaniach, uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 27 września 1989 r. przyjęto wariant nr 2, jako podstawę do opracowania miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry. Zakładał on znaczne wyburzenia w kwartałach zabudowy mieszkalno – usługowej, a także zastąpienie zabudowy mieszkaniowej, zabudową usługową. Zmiany w obszarze terenów przemysłowych.

Odrzucony wariant nr 1 opierał się na dość radykalnej zasadzie, polegającej na wyburzeniu starej, w złym stanie technicznym, nieprzedstawiającej wartości historycznej zabudowy i maksymalnym zwiększeniu powierzchni terenów o funkcji usługowej, ale również dyslokacji przemysłu, z przeznaczeniem terenów uzyskanych głównie pod rozwój usług. Projekt ten nie przewidywał realizacji w ramach śródmieścia nowych obszarów o charakterze mieszkaniowym.

Wariant nr 3 przedstawiał najbardziej zachowawcze propozycje. Nie angażował dużych środków finansowych, ale też nie rozwiązywał problemów związanych z przepustowością komunikacyjną śródmieścia, a założone cele w stosunku do funkcji nie były w nim zrealizowane. Uchwałą Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 maja 1991 r. przyjęto miejscowy planu szczegółowy zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry¹⁴⁴ do realizacji.

Kolejne plany, sporządzone w latach 1992 – 1999, były opracowaniami szczegółowymi. Podstawę ich realizacji stanowił miejscowy plan ogólny

¹⁴³ *Zielona Góra – Śródmieście. Założenia do planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego – synteza.*

¹⁴⁴ Uchwała nr XIII/142/91 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 maja 1991 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 31 grudnia 1991 r. nr 14, poz. 155.

zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry z 1988 r. Wśród nich znalazły się, zakładające rozwój zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej:

- 1) miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego osiedla Chynów¹⁴⁵,
- 2) miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego osiedla przy ul. Szwajcarskiej¹⁴⁶,
- 3) miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego dzielnicy mieszkaniowo – rekreacyjnej przy ul. Sulechowskiej¹⁴⁷,
- 4) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zespołu budownictwa jednorodzinnego przy ul. Zbożowej – Bajkowa 2¹⁴⁸,
- 5) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów V część I i II¹⁴⁹,
- 6) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów V, część III¹⁵⁰,
- 7) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów III¹⁵¹ oraz zabudowy wielorodzinnej

¹⁴⁵ Uchwała nr XXIV/223/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 25 czerwca 1992 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Chynów w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 5 sierpnia 1992 r., nr 10, poz. 138.

¹⁴⁶ Uchwała nr XXX/276/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 22 grudnia 1992 r. w sprawie zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla przy ul. Szwajcarskiej w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z dnia 5 października 1993 r., nr 10, poz. 109.

¹⁴⁷ Uchwała nr XLI/360/93 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 grudnia 1993 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy mieszkaniowo – rekreacyjnej przy ul. Sulechowskiej w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 27 czerwca 1994 r., nr 8, poz. 73.

¹⁴⁸ Uchwała nr XV/101/95 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 31 sierpnia 1995 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu budownictwa jednorodzinnego przy ul. Zbożowej w Zielonej Górze – Bajkowa 2, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 11 października 1995 r., nr 13, poz. 82.

¹⁴⁹ Uchwała nr XXX/228/96 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 listopada 1996 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów V część I i II w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z dnia 29 stycznia 1997 r., nr 1, poz. 14.

¹⁵⁰ Uchwała nr LIII/393/98 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 maja 1998 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów V, część III w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z dnia 31 sierpnia 1998 r., nr 17, poz. 174.

¹⁵¹ Uchwała nr XIV/170/99 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 sierpnia 1999 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów III w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 15 października 1999 r., nr 33, poz. 346.

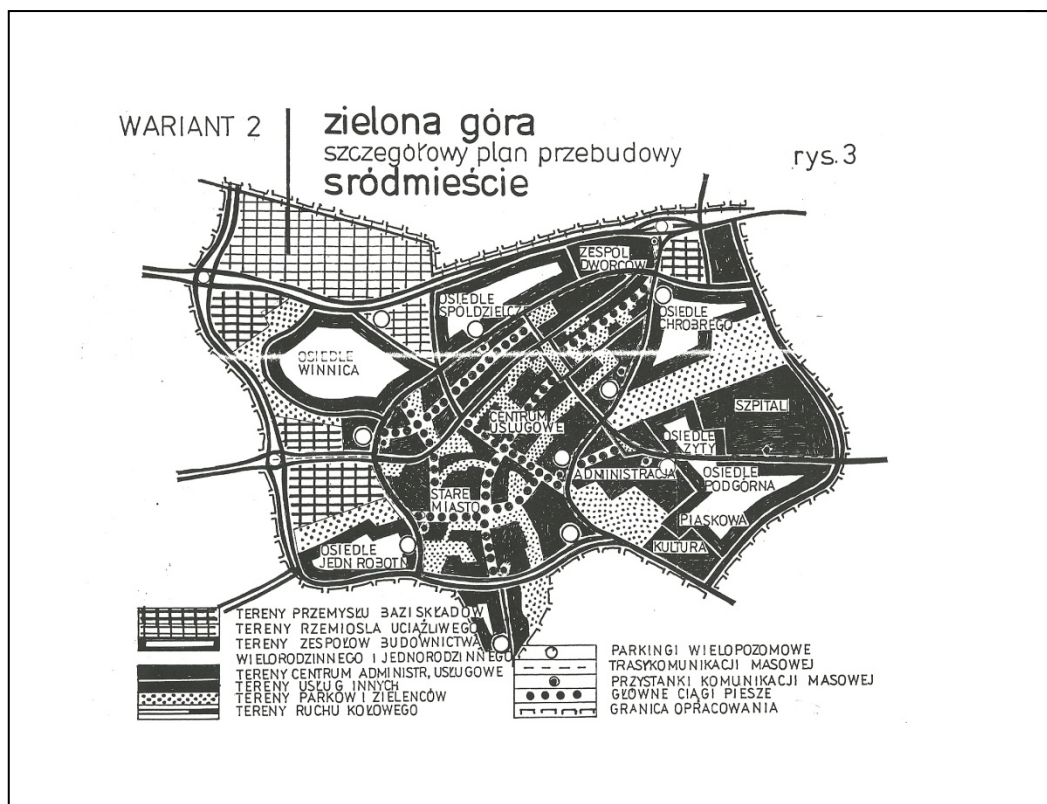
z miejscowym planem szczegółowym zagospodarowania przestrzennego
Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej¹⁵².

Rys. 18. Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. Wariant nr 1. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry.

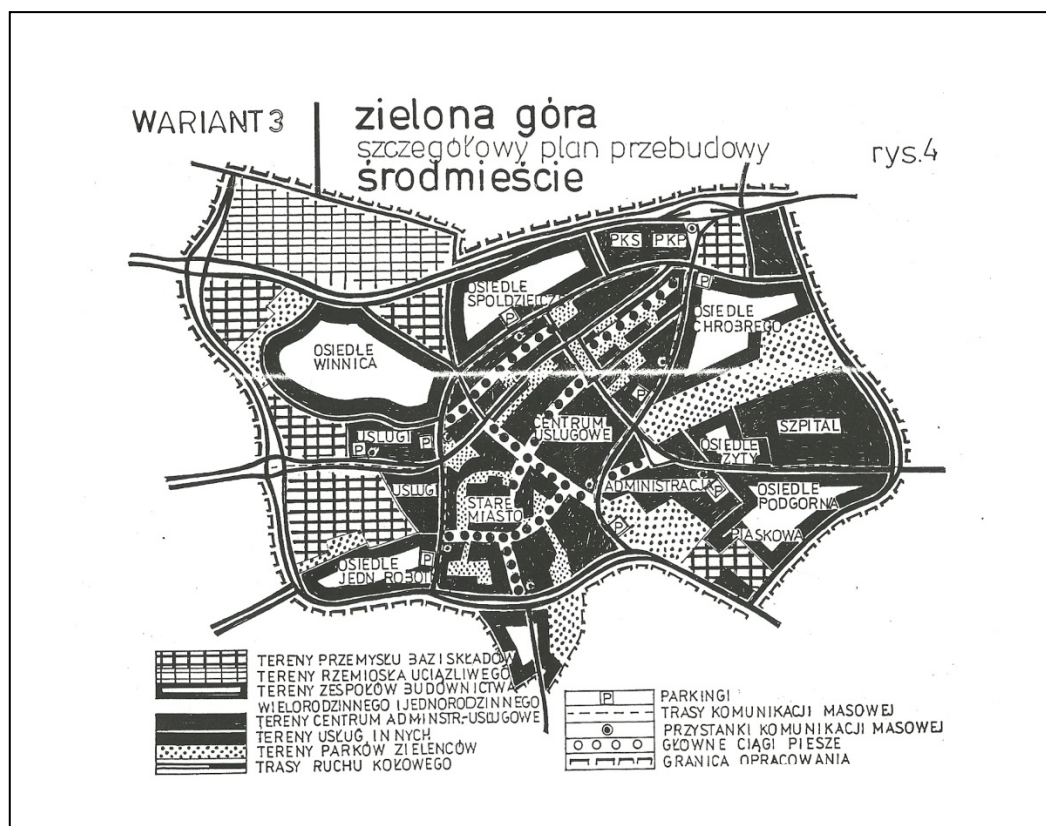
Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Zielona Góra.

¹⁵² Uchwała nr VI/30/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 listopada 1994 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z 16 grudnia 1994 r., nr 17, poz. 157.

Rys. 19. Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. Wariant nr 2 będący podstawą realizacji miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry przyjętego do realizacji przez Miejską Radę Narodową w 1989r.

Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Zielona Góra.

Rys. 20. Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. Wariant nr 3. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania Śródmieścia Zielonej Góry.
Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Zielona Góra.

W tym samym okresie, do końca roku 2001, realizowane były zmiany do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra z 1988 r. oraz do miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry z 1989 r., w części dotyczącej pojedynczych jednostek bilansowych tych planów lub pojedynczych budynków i ich funkcji. Przy niezmiennym układzie jednostek planów oraz stałym układzie komunikacyjnym kolejne Rady Miasta przyjęły łącznie dwadzieścia jeden takich zmian. Podobna polityka wiązała się z planami zrealizowanymi dla osiedli jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej na obszarze Jędrzychowa, jak również osiedla przy ul. Szwajcarskiej.

Przyjęcie przez Radę Miasta w Zielonej Górze uchwały z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania*

przestrzennego miasta Zielona Góra, poprzedzone realizacją *Strategii uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta*¹⁵³, pozwoliło na zmianę prowadzonej dotychczas zachowawczej polityki w zakresie planowania przestrzennego. Dokument ten określił cele i sposoby ich realizacji oraz czynniki i przesłanki, które wymagają uwzględnienia w sposobie kształtowania polityki przestrzennej miasta. Nie stanowił jednak, zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym¹⁵⁴, opracowania o charakterze prawa miejscowego. Do najważniejszych celów polityki przestrzennej miasta przedstawionych w studium zaliczono:

- 1) rozwój miasta, jako głównego ośrodka handlu, obsługi finansowej, życia kulturalnego, nauki , edukacji, opieki zdrowotnej oraz koncentracji miejsc pracy dla regionu ,
- 2) polepszenie powiązań tranzytowych miasta poprzez budowę nowych dróg,
- 3) zapewnienie rozwoju systemów infrastruktury technicznej,
- 4) realizację stref obsługi poszczególnych rejonów miasta za pomocą hierarchicznego systemu ośrodków usługowych.

Na podstawie założeń wyżej wymienionego opracowania Rada Miasta uchwaliła, w późniejszych latach, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dotyczące realizacji:

- 1) cmentarza komunalnego przy ul. Wrocławskiej¹⁵⁵,
- 2) zespołu zabudowy mieszkaniowej przy ul. Trasa Północna i ul. Batorego¹⁵⁶,
- 3) grzebowiska dla małych zwierząt na terenie Lasu Jędrzychowskiego i polanie położonej na zachód od ul. Jędrzychowskiej¹⁵⁷,
- 4) strefy aktywności gospodarczej – Spalony Las, przy Trasie Północnej¹⁵⁸.

¹⁵³ Uchwała nr XXXII/247/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 stycznia 1997 r.

¹⁵⁴ art. 6 ust. 7 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999r. Nr 15, poz. 139 – jednolity tekst z późn. zm.).

¹⁵⁵ Uchwała nr XLV/540/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, w części dotyczącej cmentarza komunalnego przy ul. Wrocławskiej, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 12 listopada 2001 r., nr 111, poz.792.

¹⁵⁶ Uchwała nr XLV/541/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 12 grudnia 2001 r., nr 128, poz. 997.

¹⁵⁷ Uchwała nr LIII/629/02 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 26 marca 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 20 maja 2002 r., nr 53, poz.647.

Niezależnie przeprowadzono również procedury związane z uchwaleniem miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla linii przesyłowej 220/110 kV, o przebiegu od EC w Zielonej Górze do GSZ Leśniów Wielki, w granicach administracyjnych miasta oraz gazociągu wysokiego ciśnienia Chynów – EC Zielona Góra¹⁵⁹.

Od stycznia 2001 roku Rada Miasta uchwaliła ogółem zmiany planów i plany, o łącznej powierzchni 1 934,76 ha. W trakcie procedury związanej z realizacją miejscowego planu było 17 opracowań o łącznej powierzchni 2 122,40 ha. Tereny nie posiadające aktualnych dokumentów planistycznych, ani też dokumentów w opracowaniu zajmowały 30,60% powierzchni miasta. Mając na uwadze zaistniałą, wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁶⁰, sytuację prawną, z dniem 1 stycznia 2003 r. swoją ważność utraciły opracowania planistyczne, uchwalone przed 1 stycznia 1995 r. Dla miasta Zielona Góra oznaczało to, że przestały obowiązywać między innymi: miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta z 1988 r. oraz miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry uchwalony w 1989 r. Ogółem w dniu 11 lipca 2003 r., w dniu wejścia w życie nowej ustawy *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, obowiązywały dokumenty planistyczne dla 863,13 ha, co oznaczało, przyjmując iż lasy zajmują w granicach administracyjnych miasta 2 735 ha¹⁶¹, a ogólna jego powierzchnia wynosi 5 832 ha¹⁶², że bez miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego znalazł się obszar 2 233,87 ha, stanowiący blisko 50% powierzchni zainwestowanej lub proponowanej do zainwestowania.

W związku z zaistniałą sytuacją, dla terenów nowoplanowanych inwestycji, dla których nie obowiązywały plany miejscowe prezydent miasta rozpoczął

¹⁵⁸ Uchwała nr XLVIII/579/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27 listopada 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 10 lipca 2002 r., nr 65, poz.823.

¹⁵⁹ Uchwała nr V/23/03 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 25 lutego 2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 17 kwietnia 2003 r., nr 23, poz.456.

¹⁶⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 ,tekst jednolity z późn. zm.).

¹⁶¹ Urząd Miasta Zielona Góra < <http://www.zielona-gora.pl>>

¹⁶² Urząd Miasta Zielona Góra < <http://www.zielona-gora.pl>>

wydawanie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu w trybie rozprawy administracyjnej, a od 27 marca 2003 r. również warunki zabudowy na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Zakładając, że intencją ustawodawcy, uchylającego ważność planów uchwalonych sprzed 1995 r., stała się polityka oparta na przejściu przez decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydawane w trybie rozprawy administracyjnej, a następnie decyzje o warunkach zabudowy i ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego, do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, opracowywanych w skali 1: 1000 , a w szczególnych przypadkach 1: 500 i 1:2000¹⁶³, uznać trzeba było zaistniałą sytuację za przejściową. Zauważyć należy, że zgodnie z nową ustawą role miejscowego planu ogólnego przyjęło studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, przedstawiające w swej treści ogólną wizję kierunków rozwoju i sposobu wykorzystania przestrzeni miejskiej ze względu na rozmieszczenie funkcji.

Przyjęcie przez władze miejskie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla Zielonej Góry z roku 2000, poprzedzone zostało nakreśleniem kierunków polityki rozwoju miasta w ramach *Strategii uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*¹⁶⁴. Dokument ten, jako określający długoterminowe cele i sposoby działania organów miasta, wskazał co następuje:

- 1) „Rada Miasta Zielonej Góry reprezentująca społeczność Zielonej Góry jest zdecydowana tak rozwijać swoje miasto, aby dla każdego mieszkańca było ono atrakcyjnym, wygodnym i bezpiecznym miejscem do życia, aby odznaczało się wysokim prestiżem, niepowtarzalną tożsamością i oryginalnością i aby stwarzało szansę zaspokojenia różnorodnych potrzeb, a także warunki dla samorealizacji i rozwoju indywidualności (...).”¹⁶⁵

¹⁶³ art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, op. cit.

¹⁶⁴ Uchwała nr XXXII/247/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 stycznia 1997 r.

¹⁶⁵ *Strategia rozwoju miasta Zielona Góra*, uchwała nr XXXII/247/97 z dnia 23 stycznia 1997 r., Zielona Góra 1997, s.3-5.

- 2) należy „nadać miastu dużą moc przyciągania (...) turystów (...) poprzez jej oryginalną i bogatą kulturę, (...) nastrój śródleśnej polany, (...)”¹⁶⁶
- 3) „(...) zasada zrównoważonego rozwoju miasta zapewniającego utrzymanie i polepszenie stanu jego zasobów, w szczególności krajobrazu i środowiska przyrodniczego (...)”¹⁶⁷ jest nadrzędną,
- 4) „(...) kreuje Zieloną Górę jako niezwykle miasto możliwości,(...), w którym ludzie czują się u siebie; zgodnie z hasłami „Najbardziej Zielona Góra Możliwości” i „Zielona Góra możliwości dla mieszkańców i gości”¹⁶⁸

Dodatkowo, wśród celów szczegółowych, w strategii wymieniono:

- 1) zwiększenie wartości i polepszenie stanu środowiska przyrodniczego,
- 2) poprawę warunków środowiskowych życia mieszkańców miasta,
- 3) poprawę żywotności, funkcjonowania i zdolności do regeneracji ekosystemów,
- 4) „zwiększenie atrakcyjności środowiska przyrodniczego, jako elementu wizerunku miasta oraz czynnika przyciągającego turystów i inwestorów”¹⁶⁹.

Wyżej wymienione cele realizowane były przez narzędzia lokalnej polityki rozwoju, programy operacyjne, w tym między innymi:

- 1) program 17 „Wizerunek miasta”, mający na celu wykształcenie unikalnych i charakterystycznych cech miasta, przy uwzględnieniu wysokich walorów krajobrazowych, środowiska, położenia oraz tradycji kulturowych,
- 2) program 20 „Pakiet dla rowerzysty”, celem którego było przyciągnięcie turystów wypoczywających na trasach rowerowych oraz zapewnienie możliwości rozszerzonej rekreacji rowerowej mieszkańcom, przy uwzględnieniu walorów środowiska naturalnego, krajobrazu i położenia geograficznego Zielonej Góry,
- 3) program 37 „Zieleń miejska i lasy”, w ustaleniach którego za najważniejsze uznano poprawę zdrowotności zieleni miejskiej i lasów

¹⁶⁶ Ibid., s. 3-5.

¹⁶⁷ Ibid., s. 3-5.

¹⁶⁸ Ibid., s. 3-5.

¹⁶⁹ Ibid., s. 3-5.

oraz ich wytrzymałość na zanieczyszczenia i antropopresję, jak również zwiększenie walorów przestrzeni zielonych miasta w celu podkreślenia faktu, że stanowią o wyjątkowości Zielonej Góry.

Analizując treść studium z roku 2000, stwierdzić należy że stanowiło ono materiał, który pozwalał kierować polityką przestrzenną na poziomie gminnym, bez większych trudności. Jednak w okresie swojego funkcjonowania uległ stopniowej dezaktualizacji i wymagał zmiany, w tym doprecyzowania ustaleń, między innymi w części dotyczącej zieleni, ze względu na zagadnienia:

- 1) jednoznacznego wyartykułowania polityki odnoszącej się do terenów leśnych, głównie w związku z problemem malejącej powierzchni inwestycyjnej miasta,
- 2) wyróżnienie lasów, bezpośrednio sąsiadujących z osiedlami mieszkaniowymi, które należałoby zagospodarować na parki,
- 3) wskazanie terenów rekreacyjnych, których cechą charakterystyczną, a tym samym ważnym i jednoznacznie je rozróżniającym elementem jest zieleń wysoka,
- 4) przekształcenie ogrodów działkowych, zlokalizowanych w centrum miasta, w tereny ogólnodostępnej zieleni urządzonej,
- 5) wprowadzenie działań mających na celu rewitalizację, czy wręcz wprowadzenie zieleni urządzonej do krajobrazu obszarów zabudowanych.

Przyjęta polityka miasta w odniesieniu do ustalenia kierunków rozwoju przestrzennego wiązała się kolejno z:

- 1) realizacją zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta, która doprowadziłaby jego treść do zgodności z obowiązującymi przepisami prawa¹⁷⁰;
- 2) jak najszybszym zakończeniem, wszczętych przed 1 stycznia 2003 r., procedur związanych ze zmianami miejscowych planów, które w dniu 11 lipca 2003 r. były na etapie powiadomienia o ich wyłożeniu do publicznego wglądu, gdyż zgodnie z nową ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym plany

¹⁷⁰ Nową edycję *studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra* Rada Miasta Zielona Góra przyjęła 19 sierpnia 2008r. uchwałą nr XXVII/392/08.

podstawowe, których dotyczą zmiany, ważne dzięki uchwale o przystąpieniu do realizacji zmiany, z dniem 31 grudnia 2003 r. utraciły swoją ważność,

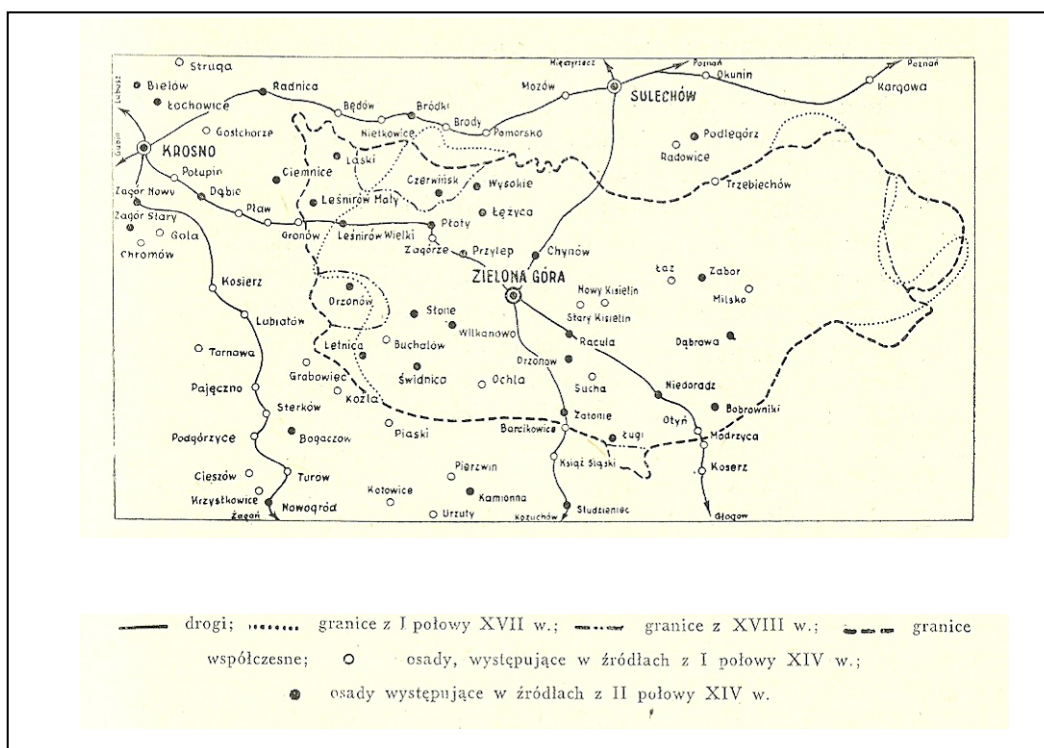
- 3) przystąpieniem do opracowań miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z polityką i ustaleniami przyjętymi w studium oraz na podstawie nowej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które pozwoliły by na stopniową eliminację procedur związanych z wydawaniem decyzji na rzecz zaświadczeń o przeznaczeniu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, przyspieszając tym samym proces inwestycyjny.

Zaznaczyć należy, że wejście w życie zmiany studium z roku 2008, nie zostało poprzedzone zmianą Strategii uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta z roku 1997. W świetle aktualnych przepisów prawa, oba dokumenty są obowiązującymi. Jednak ich treści, w odniesieniu do głównych celów rozwoju miasta, z racji oczywistej dezaktualizacji ustaleń strategii, wzajemnie się wykluczają.

Poniżej (strona 76), **Rys. 21. Obowiązujące i w opracowaniu miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra. Stan prawny – luty 2010r.** Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra, Wydział Budownictwa i Planowania Przestrzennego, Referat Planowania Przestrzennego.

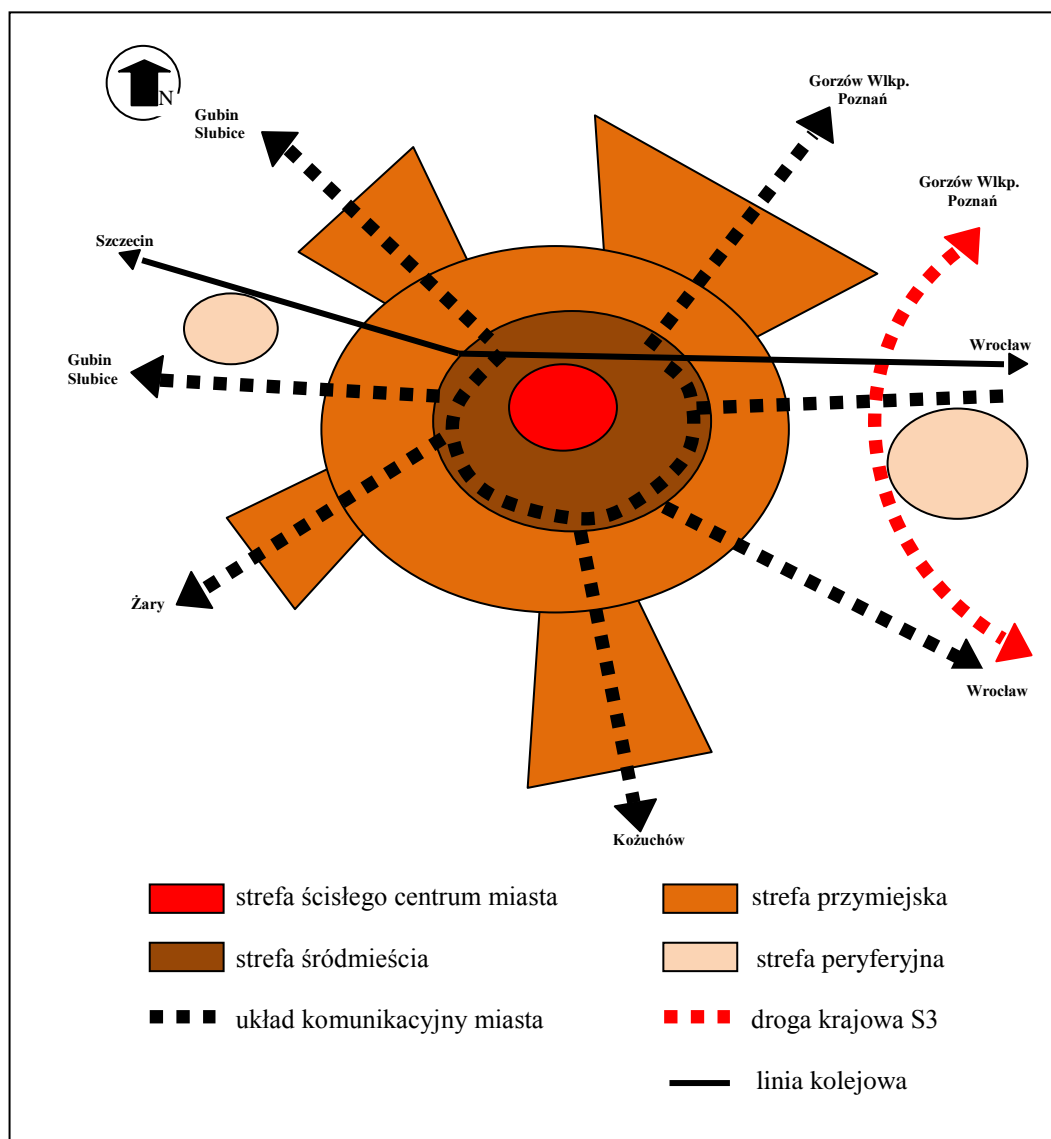
4.3. Rozwój miasta i dokumenty planistyczne

Analizując zebrane, na potrzeby niniejszej pracy materiały, w tym planistyczne, przyjąć można iż miasto, w okresie swojego istnienia, z osady targowej, położonej na zbiegu szlaków handlowych przeobraziło się w ośrodek miejski o znaczeniu wielofunkcyjnym. Wzrost liczby ludności wymuszał rozwój przestrzenny. Tereny przemysłowe, zlokalizowane początkowo na obrzeżach miasta szybko stały się tkanką, wypełniającą strefę ciągnącą się od północy, w kierunku południa, po zachodniej stronie terenów śródmieścia. Sam przemysł mimo, że stanowił czynnik napędzający rozwój miasta, nie zdominował jego przestrzeni, ale kształtował ją łącznie z zabudową mieszkaniową.

Rys. 22. Zielona Góra na tle historycznych szlaków handlowych do XV w.
Źródło: Zielona Góra. Przyszłość i teraźniejszość, op. cit., s. 35.

Rozwój przestrzeni zurbanizowanych podporządkowany został głównym szlakom komunikacyjnymi. Tereny zabudowy mieszkaniowej, po wypełnieniu wolnych przestrzeni wewnątrz istniejącej tkanki miejskiej, zrealizowane zostały, w większości przypadków, w formie osiedli zabudowy wielorodzinnej wraz z usługami, jako funkcją uzupełniającą. Stąd też, począwszy od roku 1950, zajmują one miejsce uprawom winorośli i sadownictwu. Plany zagospodarowania przestrzennego, począwszy od roku 1960, kształtują miasto jako ośrodek o układzie koncentrycznym, w którym dają się wyszczególnić strefy: ścisłego centrum, śródmieścia, przymiejska i peryferyjna (Rys.23). Mając na uwadze przedstawiane w latach 2000 - 2004, przez władze miasta i gminy Zielona Góra, propozycje połączenia obu jednostek administracyjnych, po ich zalegalizowaniu, do ww. stref dodać należałoby jeszcze niewątpliwie podmiejską, uzupełniającą dla obszaru miasta, oddzieloną od niego pasem zieleni leśnej. Koncepcja ta wydaje się prawdopodobna do zrealizowania, mając na uwadze fakt, iż miasto posiada w naturalny sposób ograniczoną przez tereny leśne, powierzchnię funkcjonalną. Tereny gminy wiejskiej Zielona Góra już dziś stanowią jego sypialnię.

Rys. 23. Schemat struktury miasta Zielona Góra - w układzie koncentrycznym.
Opracowanie: autor.

Rozwój miasta warunkuje naturalne ukształtowanie. Poszanowanie istniejącej przyrody, dla zrównoważenia terenów zurbanizowanych, nakazuje zaprzestania wylesień terenów miasta. Odzwierciedlenia powyższych celów trudno jednak doszukiwać się w aktualnych dokumentach planistycznych, które stanowią odzwierciedlenie przyjętej w mieście polityki rozwoju. Nowa edycja studium¹⁷¹

¹⁷¹ Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra uchwalona przez Radę Miasta Zielona Góra na podstawie uchwały nr XXVIII/392/08 z dnia 19 sierpnia 2008r.

nie odnosi się do problemów połączenia funkcjonalno – przestrzennego i komunikacyjnego miasta z gminami sąsiednimi, wykorzystania niezagospodarowanych terenów przemysłowych na rzecz dogęszczenia istniejącej zabudowy i realizacji nowych inwestycji w ramach ponownego wykorzystania wolnych, niewykorzystywanych przestrzeni. W studium brak jest też próby wskazania działań mających na celu usprawnienie układu komunikacyjnego miasta, np. poprzez wskazanie strategicznych parkingów dla obsługi miasta, w celu wyeliminowania lub ograniczenia ruchu samochodowego w centrum. Dokument ten nie przedstawia również jasnej polityki w odniesieniu do przyszłości terenów zielonych miasta. Kolejne działania władz miasta, wpływają na degradację systemu zieleni na rzecz poszukiwanych i cennych terenów inwestycyjnych. Projekty przekształceń lasów, bezpośrednio sąsiadujących z osiedlami zabudowy mieszkaniowej, w tereny sportowo – rekreacyjne i parki, dokończenie i uzupełnienie załączków zielonych ciągów komunikacji pieszej i rowerowej miasta oraz zielonych terenów obsługi osiedli mieszkaniowych nie są spójne z nowo uchwalanymi planami miejscowymi. Podstawę realizacji nowych edycji planów stanowią nowelizacje obowiązujących przepisów prawa. Aktualne, strategiczne dla miasta, dokumenty planistyczne nie informują, jaki jest główny cel działania władz miasta, w zakresie długofalowej polityki przestrzennej jego rozwoju i jaką strategię przyjęło miasto w odniesieniu do problematyki wieloletnich programów inwestycyjnych.

W ramach samooceny aktualności studium i planów miejscowych miasta¹⁷², przygotowanej przez prezydenta miasta, w czerwcu 2010 r., brak jest informacji, czy obowiązujące dokumenty planistyczne są ze sobą spójne. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry z 2000 roku* opierało główne założenia polityki przestrzennej na rozwoju przestrzennym miasta „do wewnątrz”. Scenariusz „maksymalnego chłonnościowego” wykorzystania istniejącego potencjału terenów, z jednoczesnym zachowaniem zasad i warunków zrównoważonego rozwoju był głównym i podstawowym założeniem tego dokumentu. Zakładał on także przyjęcie wieloletniej spójnej polityki ochrony, gospodarowania i zarządzania terenami leśnymi. Niestety zmiana studium wykonana w roku 2008, zarówno w szczegółowych zapisach jak i rysunku,

¹⁷² realizowanej na podstawie art. 32 ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003r. Nr 80, poz. 717 – j.t. z późn. zm.)

zaprzecza głównym założeniom dokumentu z roku 2000. Prowadzi to do sytuacji, w której dokument – mimo, że uchwalony zgodnie z prawem, jest niezgodny merytorycznie z początkowymi swoimi założeniami¹⁷³.

Poniżej (strona 82), **Rys. 24. Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego miasta Zielona Góra – rok 2000.** Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

Poniżej (strona 83), **Rys. 25. Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego miasta Zielona Góra – rok 2008.** Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

¹⁷³ Skiba M., Bazan – Krzywoszańska A., *Polityka przestrzenna Zielonej Góry źródłem zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju miasta*, w: Czasopismo Techniczne: Architektura, Zeszyt 14, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2010.

Zielona Góra, ze względu na otaczające ją lasy, jest miastem uważanym przez swoich mieszkańców za jedno z atrakcyjniejszych miejsc zamieszkiwania w Polsce¹⁷⁴. Stałe poszukiwanie nowych terenów inwestycyjnych i mieszkaniowych powoduje bezpowrotne zmniejszanie się powierzchni lasów, zieleni i terenów otwartych. Prowadzenie polityki przestrzennej reagującej tylko na doraźne potrzeby inwestorów nie wymusza rozwoju miasta „do wewnątrz”.

Miejskie dokumenty programowe najczęściej odnoszą się w swoich zapisach do konieczności: zachowania systemów zieleni, przeciwdziałania antropopresji, polepszania stanu zasobów krajobrazowych, „zwiększania atrakcyjności środowiska przyrodniczego, jako elementu wizerunku miasta oraz czynnika przyciągającego turystów i inwestorów”¹⁷⁵. Ustalenia te nie mają jednak swojego odzwierciedlenia w aktualnych planach miejscowych miasta. Zielona Góra rozwija się nieracjonalnie i wręcz amorficznie nie tylko w strukturze podmiejskiej. Ta nieracjonalność odnosi się nie tylko do terenochłonności, energochłonności oraz wzrostu kosztów społecznych i infrastrukturalnych, ale także do gospodarowania zasobami środowiska. Wśród lasów dominuje bór świeży, który jest łatwo dostępny i przyjazny np. dla pieszych wędrówek tym bardziej, że kompleksy leśne dostępne są z okolicznych osiedli mieszkaniowych i pełnią funkcję miejskich parków rekreacyjnych. Niestety, otaczające miasto kompleksy leśne – tak jak niegdyś mury miejskie, tworzą biorąc pod uwagę realizowaną przez władze samorządowe politykę rozwoju przestrzennego, współczesną barierę. Stałe poszukiwanie i wykorzystywanie nowych terenów inwestycyjnych, w tym mieszkaniowych powoduje bezpowrotne zmniejszanie się powierzchni lasów otaczających Zieloną Górę. Wylesianie obszarów pod rozwój miasta następuje najczęściej na styku z już istniejącą zabudową i w konsekwencjach powoduje stałe odsuwanie zieleni od śródmieścia. Chęć pozyskania jednorazowych, znaczących wpływów do budżetu uniemożliwia racjonalną politykę w tej kwestii, zorientowaną na np. sukcesywną intensyfikację,

¹⁷⁴ wg wyników badań przeprowadzonych przez E. Bagińskiego i M. Skibę – patrz rozdz. 5.1 Stan badań nad miastem Zielona Góra.

¹⁷⁵ Bazan – Krzywoszańska A., *Polityka przestrzenna a tereny zielone na przykładzie miasta Zielona Góra*, w: Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, T. I, OL PAN, Lublin 2005, s. 119-127.

poprzez np. dogęszczenie czy wzrost intensywności, istniejącej struktury urbanistycznej.

Łatwość wprowadzania częściowych zmian zapisów w lokalnych dokumentach planistycznych oraz posługiwanie się decyzjami o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, zastępującymi w myśl ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, prawo miejscowe, powoduje że konsumowanie nowych terenów leśnych i niezabudowanych jest wciąż opłacalne ekonomicznie. Mimo wprowadzonych opłat za wycinkę drzew, powierzchnia lasów w Zielonej Górze dotkliwie i systematycznie się zmniejsza. W 1998 lasy, w granicach administracyjnych miasta, stanowiły 740 ha, dla porównania w 2008 już tylko 557 ha. Ponad 80% powierzchni tych terenów to lasy ochronne – najczęściej wodonośne. W ciągu zaledwie 10 lat wycięto prawie 200 ha lasów. Niestety, nie usprawiedliwia tego faktu ani prognozowany wzrost liczby mieszkańców, ani poprawa standardu zamieszkiwania¹⁷⁶.

Rozwój miasta nie jest tak dynamiczny jakby mogło to wynikać z zapotrzebowania na nową powierzchnię zabudowy. Liczba mieszkańców Zielonej Góry jest od 20 lat stała i wynosi obecnie prawie 117 000¹⁷⁷. Zielen w postaci lasów odsunęła się jednak od centrum o kolejne kilkaset metrów. Co ciekawe, nie powstał w tym czasie żaden kompleks zieleni rekreacyjnej, czy też terenów otwartych. Jednocześnie stale zmniejsza się obszar przynależny do jedyne go już cieku wodnego, przepływającego w pobliżu śródmieścia – Gęśnika, na korzyść napierającej na niego zabudowy. Ciek ten jest już w części skanalizowany.

Rozrzutność w gospodarowaniu terenami, najłatwiej prześledzić na podstawie obowiązujących, wybranych planów miejscowych, które umożliwiły realizację nowej zabudowy na gruntach lasów ochronnych.

Poniżej (strona 86), **Rys. 26. Projekt zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze w rejonie ul. Granicznej.** Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

¹⁷⁶ Dane GUS za 2008 rok.

¹⁷⁷ Przy stałej liczbie mieszkańców Zielonej Góry, na osobę przypada średnio 24,2 m² powierzchni mieszkania. Średnia krajowa to 23,6 m² na osobę. Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania w Zielonej Górze wynosi 61,2m², co jest bliskie średniej krajowej dla mieszkań w mieście w Polsce, która wynosi 62,2m². Dane GUS za 2008 rok.

Projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, w rejonie ul. Granicznej (Rys. 26, s. 86) dotyczy obszaru obecnie zalesionego, o wysokich walorach przyrodniczych, wskazanych w ekofizjografii miasta¹⁷⁸ do ochrony, głównie ze względu na występowanie storczyków i żółwi błotnych. Plan w ustaleniach zakłada realizację zabudowy mieszkaniowej ekstensywnej - trzykondygnacyjnej, na działkach o powierzchni nie mniejszej niż 2000 m², na terenach wodonośnych, chronionych. Ponadto jest to teren zabezpieczony w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*, w ramach rozwiązań wariantowych, na potrzeby realizacji obwodnicy miasta.

Projekt zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla osiedla Jędrzychów V część III „Zbożowa” (Rys. 27, s. 88) przedstawia przeznaczenie terenów otwartych i fragmentów lasów na kolejne osiedla mieszkaniowe zabudowy jednorodzinnej. Realizacja tych inwestycji nie jest powiązana z zabezpieczeniem przestrzeni o funkcji rekreacyjnej i zielonej dla obsługi przyszłych mieszkańców. W granicach ww. terenu obszary położone wzdłuż cieków powierzchniowych proponuje się przeznaczyć pod zabudowę. Plan nie zakłada pozostawienia wolnego miejsca, tworzącego zwarty system terenów zielonych w skali miasta. Planem tym również odsunięto o kilkadziesiąt metrów kompleksy leśne od centrum miasta. W konsekwencji system terenów zielonych w opisywanym obszarze przestaje istnieć.

Poniżej (strona 88), **Rys. 27. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra dla terenu Jędrzychów V część III „Zbożowa”**. Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

¹⁷⁸ *Ekofizjografia ogólna dla potrzeb opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra.*, Zielona Góra 1994.

Obecna polityka przestrzenna Zielonej Góry jest zaprzeczeniem idei oszczędnego nią gospodarowania, a tym samym ustaleń studium. W mieście wciąż, wedle szacunków, funkcjonuje ok. 50 ha terenu wolnego od zabudowy lub gotowego do zagospodarowania, po wyburzeniach obiektów obecnie nieużytkowanych lub będących w złym stanie technicznym. Są to jednak obszary możliwe do wykorzystania w ramach intensyfikacji zabudowy. Nie zajmują one jednak dużej powierzchni, nie nadają się ani pod usługi wielkopowierzchniowe, ani pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną, przez co nie są terenami atrakcyjnymi inwestycyjnie.

Prowadzona przez samorząd polityka, nastawiona głównie na uzyskanie dochodów budżetowych prowadzi do zachwiania systemu planowania przestrzennego. Oznacza to, że narzędzie kreowania zrównoważonego rozwoju gminy, zależy w obecnej sytuacji od wpływów do budżetu gminy, czyli czynnika ekonomicznego, przy czym przyzwala na to obowiązujące prawo.

5.1. Stan badań nad miastem Zielona Góra

Na terenie miasta Zielona Góra, w analizowanym w niniejszej pracy okresie, przeprowadzono niewiele badań, zajmujących się próbą zobrazowania stanu rozwoju miasta, przy uwzględnieniu opinii jego mieszkańców. Rozwój miasta, w tym właśnie ujęciu, analizował Bagiński E.¹⁷⁹. Wyniki socjologiczno – urbanistycznych badań empirycznych nad preferencjami mieszkaniowymi ludności Zielonej Góry przeprowadzone, przez badacza, w latach 1988 – 1989, posłużyły jako źródło danych przy realizacji miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta. Mogą również stanowić podstawę do rozważań nad akceptacją społeczną dla dalszego rozwoju Zielonej Góry.

Leszkowicz – Baczyńska Ż., Machaj I. i Zdulski M., w 1998 r., przeprowadzili za pomocą wywiadu, badania pod tytułem „*Zielona Góra 98 – dziś jutro miasta w oczach mieszkańców*”¹⁸⁰. Kwestionariusz pytań, odnosił się do zagadnień: struktury przestrzenno – funkcjonalnej miasta, jej odbioru i postrzegania przez mieszkańców, ich związków z Zieloną Górą oraz więzi społecznych występujących w mieście, percepcji społecznej problemów Zielonej Góry, instrumentów za pomocą których można je zniwelować oraz stosunku mieszkańców do władzy samorządowej i życia publicznego. Całość oparta została na porównaniu zgodności wyników przeprowadzonych wywiadów z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra. Wynikiem badania stała się diagnoza świadomości mieszkańców odnośnie życia społecznego, z określeniem preferowanych przez nich przeobrażeń funkcji miasta. Badania Leszkowicz – Baczyńskiej Ż., Machaj I. i Zdulskiego M. miały również na celu wyodrębnienie cech charakterystycznych dla „miasta optymalnego” w rozumieniu jego mieszkańców. Badaczom zależało na ustaleniu, jakie warunki musi spełniać miasto, by żyło się w nim dobrze.

Badający stwierdzili między innymi, że mieszkańcy mimo deklaracji odnoszącej się do znajomości miasta, nie potrafili określić jego granic. Próba

¹⁷⁹ Bagiński E. , *Preferencje mieszkaniowe ludności miasta średniej wielkości (na przykładzie Zielonej Góry)*, Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej , Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1992.

¹⁸⁰ *Zielona Góra. Socjologiczne studium miasta i jego mieszkańców*, op. cit.

wyjaśnienia tego mechanizmu oparta została na teorii Lyncha K.¹⁸¹, który twierdzi, iż granicę dla obserwatora stanowią elementy linearne przestrzeni, takie jak linia kolejowa, ogrodzenie czy autostrada. Dodatkowo odczucie to potęgują elementy nieprzekraczalne poprzecznie. Zielonej Górze brak wyrazistych granic. Fizycznie tworzą je ściany lasu i łąki¹⁸². Badając, jak mieszkańcy Zielonej Góry strukturalizują miasto, wykazano iż niezależnie od określeń urbanistów, dzielących miasto w studium na zespoły dzielnicowe, przeciętny mieszkaniec widzi je w ramach osiedli mieszkaniowych.

Respondenci powiększali obszar Zielonej Góry w jego granicach administracyjnych o: Przylep, Drzonków i Ochłę. Na taki stan rzeczy niewątpliwie wpływ ma dogodne skomunikowanie tych miejscowości, należących do gminy sąsiedniej, z miastem oraz fakt, iż w większości funkcjonalnie stanowią one sypialnie miasta, zaspokajając tym samym jego potrzeby w tereny dogodne do rozwoju pożądanej formy zabudowy mieszkaniowej. Ustalono również, że istnieją takie przestrzenie, którym mieszkańcy nadają własne nazwy. Często są one związane z ich położeniem geograficznym, czy ukształtowaniem terenu. Należą do nich niewątpliwie tereny: „Za Wągmostawem” – za który przyjęto obszar położony pomiędzy ciekim wodnym Gęśnik a terenami Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji przy ul. Sulechowskiej, czy „Kaczy Dół” - obejmujący przestrzeń pomiędzy ul. Łużycką, ul. Długą i torami nieczynnej linii kolejowej. Niezależnie badacze ustalili, iż dla zielonogórczan miasto modelowe charakteryzują następujące cechy: rozbudowana infrastruktura usługowo – handlowa, poczucie bezpieczeństwa oraz estetyka miejsca.

Wnioski autorów z przeprowadzonych badań skłaniają ku przeświadczeniu, że wypowiedzanie się w kwestiach spraw publicznych, jest sprawą polityczną i nie cieszy się uznaniem społecznym. Problem racjonalizacji i efektywności działań inwestycyjnych na poziomie gminy, zależy więc od stopnia rozbudowania wiedzy na ten temat. Partycypacja społeczna może przynieść korzystne efekty w sferze ekonomicznej, ale i społecznej miasta. Oznacza jednak współuczestnictwo

¹⁸¹ Lynch K., *The image of the city*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts, London, 1960.

¹⁸² *Zielona Góra. Socjologiczne studium miasta i jego mieszkańców*, op. cit., s.55.

mieszkańców, przy podejmowaniu decyzji władz samorządowych. Z drugiej strony przychylność instytucji samorządowych daje możliwość efektywniejszego zaspokajania potrzeb społecznych mieszkańców, a tym samym zwiększenie efektów pracy np. administracji.

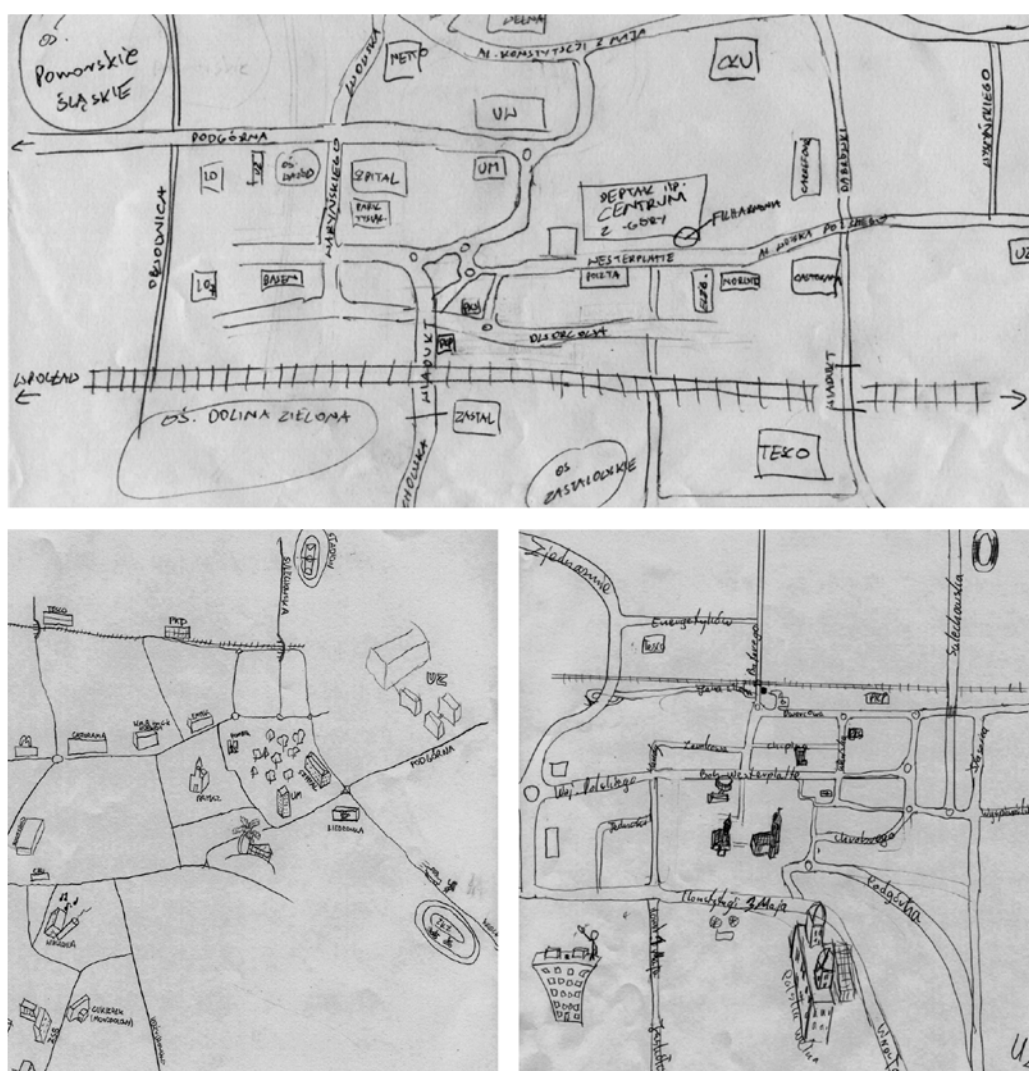
Skiba M. w swoich badaniach, wykonanych w latach 2003 - 2006¹⁸³, za punkt wyjścia przyjęła stan akceptacji społecznej, jako warunek powodzenia wszelkich procesów inwestycyjnych, w tym również rozwoju miasta. Badania, zmierzające do określenia atrakcyjności miejsca, przeprowadzono w dwojaki sposób. Były to przedstawione pisemnie luźnie spostrzeżenia na zadany temat, w tym np. miasto Zielona Góra, albo próba narysowania z pamięci jego mapy. Dla zbadania preferencji mieszkańców Skiba M. posłużyła się więc mapami mentalnymi. Autorka badań przyjęła iż postrzeganie i klasyfikowanie znaków oraz elementów tworzących panoramę miasta prowadzi do wykreowania przez użytkowników przestrzeni map pamięciowych. *„Te trwałe obrazy, stereotypy właściwe tylko jednej przestrzeni, jednemu miastu, prowadzą do zapamiętania i identyfikacji poszczególnych miejsc. W ten sposób tworzy się obraz waloryzowanej przestrzeni miasta, jego tożsamość”*¹⁸⁴. Znaki przestrzeni to łatwo wyodrębniane cechy szczególne miejsca, które stanowią punkty odniesienia. Stanowią też podstawę indywidualnego zapamiętywania. Łatwy do wyodrębnienia znak przestrzeni angażuje uwagę obserwatora, przewyciężając naturalną skłonność umysłu ludzkiego do redukcji nadmiaru bodźców. Dzięki znakom przestrzeni, które rozbudzają emocje, postrzegana przez nas przestrzeń jest rozpoznawalna i zapamiętywana. Dzięki tym znakom człowiek ma również zdolność poruszania się i orientacji w przestrzeni¹⁸⁵. Identyfikacja z własnym miejscem zamieszkania daje m.in. poczucie więzi społecznej. Realizacja zmian w mieście powinna odnosić się i dać możliwość wyrażenia swoich potrzeb, odczuć i upodobań jej głównym użytkownikom – mieszkańcom, to jeden z wniosków ww. pracy badawczej.

¹⁸³ Skiba M., *Wartość akcentowa społecznie, na podstawie map mentalnych mieszkańców Zielonej Góry*, w: Czasopismo Techniczne, Zeszyt. 10-A/2004. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.

¹⁸⁴ Ibid., s. 342.

¹⁸⁵ Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Naczelny znak miejsca – Świebodzin studium przypadku*, Czasopismo techniczne, Zeszyt 15/2008, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

Skiba M. przyjmuje analizę atrakcyjności miasta za jedno z działań marketingowych, które stanowić powinno podstawę wszelkich decyzji władz samorządowych. Opisana metoda sporządzania map, to tylko jedna z dróg, do zdobycia wiedzy niezbędnej do pozyskania akceptacji społecznej dla planów inwestycyjnych samorządów. Na preferencje mieszkańców wpływ może mieć: położenie geograficzne i wynikające stąd atrakcje, dostępność komunikacyjna, struktura i oferta handlowa, zaplecze rekreacyjno – sportowe i zwyczaje.

Rys. 29. Przykłady map mentalnych wykonanych przez mieszkańców Zielonej Góry dla hasła *Zielona Góra*. Źródło: archiwum Skiba M.

Podkreślany przez Skibę M. jest fakt, zmiany wizerunku i obrazu miasta widzianego oczami jego mieszkańców. Widać to wyraźnie np. przy porównaniu wyników badań map mentalnych z opiniami zielonogórzan o swoim mieście, zebranymi przez Bagińskiego E., w okresie przemian ustrojowych - piętnaście lat wcześniej. Za jedną z dokuczliwszych wad miasta uznano wtedy sposób funkcjonowania komunikacji PKP i PKS. Mieszkańcy skarżyli się na brak chodników przy ulicach dojazdowych, brak obwodnicy miasta i ogólny zły stan komunikacji miejskiej. Wiele wad wykazanych w badaniach Bagińskiego E., poprzedzających mapy mentalne, nie znalazło odzwierciedlenia w tych ostatnich. Respondenci pominęli również sprawę braku i niewłaściwego rozmieszczenia sklepów, złego ich zaopatrzenia. Dawniej uskarżano się na zbyt małe centrum usługowe, niewystarczające zaopatrzenie punktów usługowych w rynku oraz częste ich przebranzawianie, a także brak punktów usługowych i niewłaściwe rozmieszczenie w ramach osiedli mieszkaniowych. Mapy umysłowe, występowania tego problemu już nie potwierdziły. Wykazały, że co czwarty badany widzi Zieloną Górę poprzez pryzmat hipermarketów, co świadczy o zupełnej minimalizacji problemu i łatwym dostępie do usług. W odniesieniu do miejsc centralnych mapy wykazały popularność starego miasta oraz Zielonogórskiej Palmiarni, która jako miejsce o znaczeniu kulturowym, zyskała sobie większą sympatię niż: „deptak”, ratusz i odnowione stare miasto. Piętnaście lat wcześniej, w rankingu na miejsce, które najbardziej podoba się mieszkańcom, Zielonogórska Palmiarnia przegrała z ul. Bohaterów Westerplatte – główną wtedy ulica handlową, osiedlem Morelowa i Wzgórzami Piastowskimi. Ulica Bohaterów Westerplatte, dawniej najbardziej reprezentacyjna w mieście, dziś odbierana jest jako granica ścisłego centrum.

Opisane badania wykazały przesunięcie środka ciężkości miasta, a co za tym idzie brak bezkolizyjnych połączeń komunikacji pieszej, które umożliwiłyby pokonanie barier urbanistycznych, takich jak np. ruchliwa ulica. Podniesienie Palmiarni, wraz ze Wzgórzem Winnym, do rangi wizytówki miasta, wydaje się przesądzać o uznaniu, przez mieszkańców, tych miejsc za przynależne do dzisiejszego centrum miasta. Połączenie ich ciągiem spacerowym z ul. Kupiecką i dalej galerią handlową przy ul. Wrocławskiej, byłoby naturalnym przedłużeniem „deptaka”, który mógłby pełnić rolę pasażu handlowego, do którego często

nawiązują ankietowani¹⁸⁶. Zalety miasta, w odniesieniu do położenia w zieleni, stanowią niezmienny walor Zielonej Góry. Jednak postrzeganie go w kategorii ośrodka ogołoconego z zielonych powiązań komunikacyjnych, dogodnych do realizacji spacerów, czy realizacji ruchu rowerowego, odbija się negatywnie na wizerunku miasta.

Ryc. 1. Widok na centrum miasta Zielona Góra.
Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

¹⁸⁶ Skiba M., *Współczesne bramy miasta na podstawie map mentalnych Zielonej Góry*, w: *Odnowa krajobrazu miejskiego: bramy i granice miasta = Urban Landscape Renewal : gates and urban borders*, Międzynarodowa konferencja naukowa. Politechnika Śląska, Wydział Architektury, Gliwice 2007, s. 426.

Ryc. 2. Rynek zielonogórski.
Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra.

Ryc. 3. Palmiarnia Zielonogórska.
Źródło: < <http://www.palmiarnia.zgora.pl> >.

Podobne wnioski dotyczące rangi i walorów zielonogórskiego „deptaka” stanowią wynik badań przeprowadzonych, w roku 2005, przez Bujakowską M.¹⁸⁷. Badanie potwierdziło, że „deptak” uznany został przez mieszkańców Zielonej Góry¹⁸⁸ za główną arterię handlowo – usługową miasta, miejsce spacerów i wzajemnych kontaktów. Wśród najczęściej wymienianych przez ankietowanych cechy tego miejsca znalazły się: odremontowane kamienice, letnie ogródki piwne, dużo zieleni, niepowtarzalny klimat oraz urok. Wyniki badań potwierdziły, że „deptak” zielonogórski jest ważnym, cenionym i chcianym miejscem, a ponadto symbolem miasta.

5.2. Analiza opinii mieszkańców miasta Zielona Góra dotycząca miejsca zamieszkania

W ramach badań dokonanych na potrzeby niniejszej pracy, autorka poddała analizie opinie mieszkańców Zielonej Góry, dotyczące miejsca ich zamieszkania. Badania ankietowe przeprowadzono w 2001 r., na 201 respondentach¹⁸⁹, mieszkańcach reprezentacyjnych osiedli w mieście. Badanie powtórzono, na jednorodnej grupie ankietowanych – 70 studentach III roku, studiów stacjonarnych, na Uniwersytecie Zielonogórskim. Tendencje i wnioski wynikające z analizy wyników pierwszej ankiety, potwierdzone zostały w drugim badaniu. Przyjęta metoda doprowadziła do tego, że ocenione przez respondentów rejony miasta, często znacznie od siebie oddalone, charakteryzują się nieregularnością, zróżnicowaniem pod względem wielkości i typem zabudowy.

Poddane ocenie wybrane fragmenty miasta uwzględniają zarówno opinie pozytywne jak i negatywne, wskazując na preferencje mieszkańców Zielonej Góry. Ustalono w ten sposób listę cech, istotnych z punktu widzenia osób poddanych

¹⁸⁷ Bujakowska M., *Deptak zielonogórski jako promenada miejska – w opinii mieszkańców Zielonej Góry*. Praca magisterska, Politechnika Wrocławska. Promotor E. Bagiński, Wrocław 2005, maszynopis.

¹⁸⁸ Stan ten uległ niewątpliwym zmianom w chwili otwarcia na terenie miasta wielkopowierzchniowych obiektów handlowych zlokalizowanych. Likwidacji w centrum Zielonej Góry uległo większość usług o charakterze reprezentacyjnym. Po 2005 r. w Zielonej Górze otwarte zostały: Centru Handlowe Tesco przy ul. Al. Zjednoczenia, Focus Park, przy ul. Wrocławskiej, Galeria Graffit przy ul. Boh. Westreplatte, Centrum Handlowe Dąbrówka przy ul. Dąbrówki.

¹⁸⁹ dla E. Bagińskiego, w badaniach dotyczących preferencji mieszkaniowych mieszkańców Zielonej Góry, przeprowadzonych w latach 1988 – 1989, próba reprezentacyjna wynosiła 150 osób. Bagiński E., *Preferencje mieszkaniowe ludności miasta średniej wielkości...*, op. cit.

badaniu, które wpłynęły na ogólną ocenę miasta. Ze względu na niewielką skalę badania, nie została przeprowadzona wstępna agregacja danych. Konstrukcja ankiety i przeprowadzone analizy zawartych w niej informacji pozwoliły na wyodrębnienie rejonów miasta, które – w opinii mieszkańców - w sposób szczególny się wyróżniają. Uwzględnione zostały zarówno cechy pozytywne, jak i negatywne wyselekcjonowanych obszarów.

Szczegółowej analizie poddano odpowiedzi na pytanie „*Czy są w Zielonej Górze takie miejsca (części, fragmenty miasta), które się Pani/Panu podobają?*” oraz podawane, w przypadku udzielenia odpowiedzi pozytywnej informacje, które części miasta są według respondenta najciekawsze. Pozwoliło to na ustalenie, po częściowej agregacji danych, rejonów szczególnie atrakcyjnych z punktu widzenia ankietowanych. Miasto podzielone zostało na rejonny wskazywane najczęściej przez respondentów, a wynik tego podziału przedstawia Tab. 4, s. 101. Jak wynika z analizy otrzymanych wyników, największym zainteresowaniem cieszą się: Stary Rynek i jego okolice oraz Park Winny, okalający Palmiarnię Zielonogórską. Niektóre z wyżej wymienionych rejonów znalazły się również w grupie ocenianej negatywnie.

Nazwa rejonu	Odpowiedzi twierdzące	
	liczba	%
ul. Żeromskiego i Stary Rynek	104	51,74
Palmiarnia Zielonogórska i Park Winny	49	24,38
Park Piastowski i Amfiteatr	17	8,46
Pozostałe części miasta ¹⁹⁰	9	4,48
Park Tysiąclecia, ul. Zyty, ul. Podgórna, ul. Piaskowa, ul. Wazów	8	3,98
ul. Zawadzkiego ”Zośki”, ul. Sucharskiego	2	1,00
Zacisze, Al. Wojska Polskiego	2	1,00
brak odpowiedzi	10	4,98
Razem:	201	100,00

Tab. 4. Rejony miasta Zielona Góra, które zyskały pozytywną opinię mieszkańców.
Źródło: autor.

Wśród odpowiedzi na pytanie „Czy są w Zielonej Górze takie miejsca (części, fragmenty miasta), które się Pani/Pani nie podobają?” najczęściej wskazywane rejony wyszczególniono w Tab. 5, s. 102.

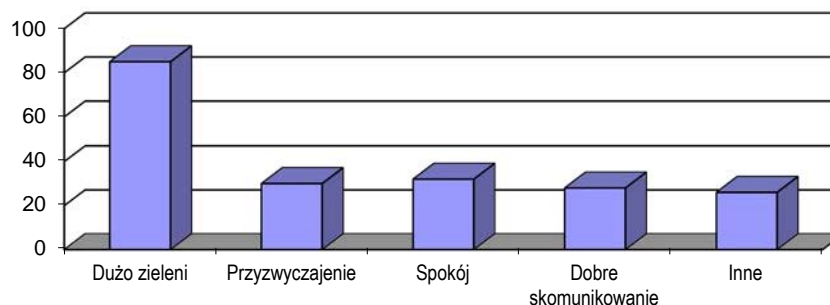
Na kolejne pytanie „Czy lubi Pani/Pan tę część Zielonej Góry w której Pani/Pan mieszka?” większość respondentów, bo aż 92,78%, udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Pozostała część ankietowanych pozostawiła to pytanie bez odpowiedzi. Pośród cech najczęściej wskazywanych przez respondentów, jako pożądane w miejscu zamieszkania występowały: przyzwyczajenie, dużo zieleni, spokój i dobre skomunikowanie (Rys.30, s. 103).

¹⁹⁰ W ramach rejonu „pozostałe części miasta” zliczone zostały obszary wymieniane przez ankietowanych sporadycznie.

Nazwa rejonu	Odpowiedzi twierdzące	
	liczba	%
ul. Boh. Westerplatte, Centrum	39	18,31
Pozostałe części miasta ¹⁹¹	29	13,62
ul. Objazdowa, ul. Energetyków, ul. Trasa Północna	27	12,68
ul. Dworcowa (Dworzec PKP i PKS), ul. Batorego	23	10,80
ul. Jedności , place handlowe: „Pod Topolami”, „Przy Gazowni”, „A. Krzywoń”, „Owocowa”	15	7,51
ul. Partyzantów, ul. Braniborska	12	5,63
ul. Sienkiewicza, tereny po byłych zakładach „Polskiej Włny”	9	4,69
Stary Rynek	9	4,69
os. Śląskie i os. Pomorskie	8	4,23
ul. Zamkowa	7	3,76
ul. Zacisze, al. Wojska Polskiego	7	3,76
os. Zastalowskie	7	3,63
Brak odpowiedzi	9	4,69
Razem:	201	100,00

Tab. 5. Rejony miasta Zielona Góra, które zyskały negatywną opinię mieszkańców.
Źródło: autor.

¹⁹¹ W ramach rejonu „pozostałe części miasta” zliczone zostały obszary miasta wymieniane przez ankietowanych sporadycznie.

Rys. 30. Cechy najbardziej pożądane przez zielonogórczan w miejscu zamieszkania.
Źródło: autor.

Odpowiadając na kolejne pytanie „*Co Pani/Pan zafundowałby swojemu miastu dysponując nadzwyczajnym funduszem?*” ankietowani wskazywali w przeważającej większości na braki w infrastrukturze miasta oraz na potrzebę efektywniejszego zagospodarowania przestrzeni.

Powyższe wyniki potwierdzają wnioski z badań Skiby M. i Bujakowskiej M.. Wśród miejsc wskazywanych, jako najatrakcyjniejsze znalazła się centralna część miasta. W związku z pojawieniem się na mapie Zielonej Góry wielkopowierzchniowych obiektów handlowych – hipermarketów, zaobserwować można, analizując odpowiedzi na pytanie „*Gdzie korzysta Pani/Pan z następujących usług...*”, że najczęściej odwiedzanymi przez ankietowanych są właśnie duże centra handlowe. Z zestawienia w Tab. 6, s. 104, wynika, że przeciętny zielonogórczanin najchętniej odwiedza sklepy, zlokalizowane w centrum, przy ul. Żeromskiego oraz markety przy ul. Batorego¹⁹². Jednak miejsce zamieszkania nie jest bez znaczenia. Pomimo dobrego skomunikowania miasta i uruchomienia specjalnych linii autobusowych, obsługujących dojazdy do ww. marketów, ankietowani deklarowali, że najczęściej odwiedzanymi przez nich placówkami handlowymi są te znajdujące się w niewielkich odległościach od miejsca ich zamieszkania. Tak układające się proporcje pomiędzy poszczególnymi miejscami dokonywania zakupów

¹⁹² W czasie realizacji badań na terenie miasta nie funkcjonowała Galeria Handlowa. Focus Park, zlokalizowana przy ul. Wrocławskiej - obiekt o powierzchni handlowej 48 000 m².

spowodowane są lokalizacją i zagęszczeniem „skupisk handlowych” w podanych w Tab. 6 rejonach.

Nazwa rejonu	zakup artykułów spożywczych	zakup artykułów piśmiennych i książek	zakup artykułów kosmetycznych i pralniczych	Razem ankietowani	
				liczba	%
ul. Żeromskiego, Stary Rynek	6	119	38	163	81,09
Pozostałe części miasta ¹⁹³	40	31	66	137	68,16
ul. Wyszyńskiego	37	7	33	77	38,31
ul. Batorego (C.H. Auchan, C.H. Intermarche)	30	3	23	56	27
ul. Objazdowa, ul. Energetyków	20	2	13	35	17,41
ul. Węgierska, ul. Francuska, ul. Budziszynska	21	2	12	35	17,41
ul. Zawadzkiego „Zośki”, ul. Sucharskiego, ul. A. Krzywoń	17	6	6	29	14,43
ul. Zacisze, al. Wojska Polskiego	13	8	6	27	13,43
ul. Zyty, ul. Podgórna	4	20	2	26	12,94
os. Śląskie i os. Pomorskie	6	3	2	11	5,47
ul. Partyzantów, ul. Braniborska, ul. Morelowa	4	0	0	4	1,99
ul. Strumykowa, ul. Sulechowska	3	0	0	3	1,51

Tab. 6. Najczęściej wybierane przez zielonogórzan rejony realizacji zakupów. Źródło: autor.

¹⁹³ W ramach rejonu „pozostałe części miasta” zliczone zostały obszary miasta wymieniane przez ankietowanych sporadycznie.

Miejsce zamieszkania respondentów	Ogółem uskarżający się	ruch uliczny i hałas	zanieczyszczenia atmosferyczne	wyziewy, przykre zapachy, dymy i pyły	brud	brak zieleni	brak miejsc zabaw dla dzieci	brak boisk i urządzeń sportowo rekreacyjnych dla młodzieży	brak parkingów	pijaństwo	zakłócanie porządku i przestępczość	sąsiedztwo	inne
ul. Żeromskiego, Stary Rynek, ul. Kozuchowska, ul. Boh. Westerplatte	15	7	7	7	6	4	5	9	7	8	7	4	1
ul. Zyty, ul. Podgórna, ul. Piaskowa	8	2	3	2	2	2	3	7	5	3	3	2	1
ul. Wyszyńskiego	37	11	12	4	9	4	17	26	14	17	15	5	4
ul. Zawadzkiego „Zośki”, ul. Sucharskiego, ul. Ptasia, ul.Ogrodowa, ul. Cyryla i Metodego, ul. A.Krzywoń	22	0	0	6	7	2	9	12	9	13	10	8	4
ul. Zacisze, al. Wojska Polskiego, ul. Porzeczkowa, ul. Agrestowa	15	5	6	4	6	1	3	7	5	5	4	4	3
ul. Węgierska, ul. Francuska, ul. Fabryczna, ul. Bułgarska, ul. Budziszyńska	23	8	2	5	4	3	5	9	8	6	8	2	0
os.Śląskie i os.Pomorskie	5	2	0	0		2	4	3	2	1	2	1	1
ul. Objazdowa, ul. Energetyków, ul. Fabryczna	18	10	9	7	7	3	9	13	7	8	8	4	0
ul. Strumykowa, ul. Dolina Zielona, ul. M. C. Skłodowskiej	3	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1
ul. Kozuchowska i ul. Botaniczna	3	2	0	2	1	0	1	2	1	2	2	0	0
ul. Dworcowa, ul. Batoiego, ul. Chopina	27	8	7	2	5	4	10	18	14	8	6	2	1
ul. Partyzantów, ul. Braniborska	5	0	0	2	2	0	4	4	3	0	0	1	0
Pozostałe	20	9	6	5	1	4	9	7	7	2	9	4	2
Razem:	201	64	53	47	50	29	80	118	82	74	74	37	18

Tab. 7. Wykaz cech uciążliwych występujących w rejonach zamieszkania respondentów. Źródło: autor.

Najbardziej uciążliwą cechą, wskazywaną przez ankietowanych, we wszystkich rejonach, był brak boisk i urządzeń sportowo-rekreacyjnych dla młodzieży. Jednak w poszczególnych rejonach natężenie uciążliwości kształtowało się bardzo różnie (Tab. 7, s.105). I tak np. jako obszar o największym natężeniu ruchu ulicznego wskazany został rejon ulicy Wyszyńskiego, który równocześnie wyszczególniony został jako rejon najuboższy w urządzeniach sportowo-rekreacyjne. Najmniej uciążliwym rejonem miasta według opinii respondentów został rejon ul. Strumykowej i ul. M. C. Skłodowskiej.

W odpowiedziach na pytanie „*Gdyby od Pani/Pana zależały decyzje dotyczące miasta Zielona Góra, jakiego typu działania uznałby/uznałaby Pani/Pan za najpilniejszego do realizacji?*” 25,0% ankietowanych odpowiedziało, że byłyby to nowe miejsca pracy.

W czerwcu 2010 r., wśród 112 mieszkańców Zielonej Góry, odwiedzających znajdujące się na „deptaku” stanowiska wystawiennicze, w ramach Festiwalu Nauki, organizowanego przez Uniwersytet Zielonogórski, przeprowadzone zostało badanie ankietowe na potrzeby zadania badawczego projektu strategicznego Narodowego Centrum Badań i Rozwoju¹⁹⁴. Wśród pytań zadanych mieszkańcom w powyższej ankiecie wyszczególniono również dotyczące *Zielonej Góry widzianej oczami mieszkańców*, mające na celu ustalenie, przez autorkę niniejszej pracy, subiektywnych odczuć zielonogórczyńskich, związanych z ich miejscem zamieszkania. Wśród badanych znalazło się 16 osób w wieku poniżej 19 lat, 90 osób w wieku od 20 do 65 lat i 6 osób powyżej 65 roku życia. W wyniku analizy uzyskanych odpowiedzi ustalono, iż według 37% ankietowanych „deptak” zielonogórski jest ich ulubionym miejscem publicznym, przy czym wśród miejsc niechętnie odwiedzanych blisko 15% odpowiedzi wskazywało na ulice położone na tyłach „deptaka”, głównie ze względu na: ich zaniedbany wygląd, nieporządek i obawy o bezpieczeństwo. W odpowiedzi na pytanie „*Co należało by zmienić w Zielonej Górze jeżeli chodzi o sposób zagospodarowania przestrzeni miasta?*” blisko 19% badanych wymieniło

¹⁹⁴ Projekt strategiczny pt. „Zintegrowany system zmniejszania eksploatacyjnej energochłonności budynków” Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Zadanie badawcze nr 8: Warunki i możliwości oszczędzania energii za pomocą instrumentów polityki miejskiej. Wykonawca: Uniwersytet Zielonogórski Wydział Inżynierii Lądowej i Środowiska. Zespół: J. Kopietz – Unger – kierownik, Z. Bać, T. Kuczyński, A. Alsbry, A. Ostańska, P. Sobierajewicz, A. Bazan – Krzywoszańska, M. Skiba, T. Wiśniewski.

zwiększenie ilości i jakości terenów zielonych oraz większą dbałość o stan najstarszych budynków w centrum miasta, tylko 6% badanych wymieniło wskazało na konieczność zwiększenia ilości miejsc postojowych dla samochodów, natomiast 10% ankietowanych zauważyło braki w sposobie zagospodarowania, w tym brak terenów o charakterze rekreacyjnym. W odniesieniu do układu komunikacyjnego miasta, 50% ankietowanych uznało system komunikacji w Zielonej Górze za dogodny dla obsługi mieszkańców. 80% badanych pozytywnie odpowiedziało na pytanie dotyczące utożsamienia się z miastem, widząc przy tym potrzebę większej dbałości o jego promocję oraz tereny zielone. Potwierdzeniem tego ostatniego jest również fakt, iż zaledwie 30% badanych uznało Zieloną Górę za miasto zorientowane na ekologię, a jedynie 7% respondentów pozytywnie ocenia realizowane przez władze miasta działania o charakterze proekologicznym.

Wnioski z analizy wyników badań przeprowadzonych, przez autorkę niniejszej pracy, w 2001 r. i 2010 r. wskazują, że Zielona Góra jest lubiana i pozytywnie postrzegana przez swoich mieszkańców, mająca miejsca i obiekty, takie jak „deptak”, czy Palmiarnia Zielonogórska, które jednoznacznie i niezaprzeczalnie kojarzą się z miastem. Biorąc pod uwagę powyższe, jak również kierunki zmian w sposobie zagospodarowania przestrzeni miejskiej, należałoby przyjąć, że informacje pochodzące od mieszkańców, wskazujące na np. braki w ilości miejsc parkingowych w centrum, niekorzystne gospodarowanie przestrzenią zieloną, zbyt małą powierzchnią terenów rekreacyjnych, czy niewystarczającą promocję miasta, świadczą jednocześnie o ich zainteresowaniu i przywiązaniu do Zielonej Góry. Zważywszy na fakt, że od blisko 20 lat, kolejne badania preferencji mieszkańców miasta wykazują podobne walory, czy czynniki które wpływają na pozytywną ocenę Zielonej Góry, należałoby przyjąć, w ramach polityki władz miasta, za punkt wyjścia, swego rodzaju odniesienie do uwarunkowań - oceny mieszkańców, traktując ją za jedną z najważniejszych w kreowaniu wizerunku miasta.

Artykułowane przez zielonogórczan potrzeby powinny, w miarę możliwości, zostać uznane za priorytetowe do realizacji, w ramach kolejnych planowanych do realizacji zadań samorządowych. Gdyby powyższe założenie miało swoje odzwierciedlenie w działaniach władz miasta, nie doszłoby np. do realizacji,

przy ul. Wrocławskiej, Centrum Handlowego Focus Park, nie powstałyby plany realizacji, centrum handlowego, przy ul. Boh. Westerplatte, łączącego powierzchnię byłego Domu Towarowego Centrum z budynkiem Centrum Biznesu¹⁹⁵. Konsekwencją przedstawionych działań jest praktycznie całkowita likwidacja obiektów handlowych w ramach terenu „deptaka” – przestrzeni postrzeganej przez mieszkańców w kategorii symbolu miasta. Gdyby uznano stanowisko mieszkańców w kwestii sposobu zagospodarowania obszarów zielonych w mieście, tereny lasów, położone w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących osiedli, nie byłyby przekształcane w kolejne obszary rozwoju zabudowy mieszkaniowej. Zostałyby zagospodarowane jako tereny rekreacyjne dla mieszkańców pobliskich osiedli zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej.

¹⁹⁵ Założenie zgodne z ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w rejonie ul. Boh. Westreplatte w Zielonej Górze, uchwalonego na podstawie uchwały nr LVI/722/09 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 24 listopada 2009 r., opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 18 grudnia 2009 r. Nr 143, poz. 2107.

OCENA ROZWOJU SPOŁECZNO - PRZESTRZENNEGO
MIASTA ZIELONA GÓRA

6.1. Ocena rozwoju miasta na podstawie analizy SWOT

Mocne strony (<i>Strengths</i>)	Słabe strony (<i>Weaknesses</i>)
S1. Miasto o znaczeniu ponadregionalnym. Miasto pełniące wraz z Gorzowem Wlkp. rolę stolicy województwa. Siedziba marszałka województwa i sejmiku samorządowego województwa lubuskiego. S2. Dogodne połączenia komunikacyjne – droga ekspresowa S3, autostrada A2. Bliskość trasy kolejowej Berlin – Moskwa i rzeki Odry. S3. Promienisty układ komunikacyjny miasta. Korzystna topografia. S4. Ośrodek akademicki. S5. Centrum kulturalne – Filharmonia Zielonogórska, BWA, Teatr Lubuski. S6. Brak deformacji układu urbanistycznego miasta. Przemysł nie wywarł decydującego wpływu na strukturę przestrzenną miasta. S7. Lasy – ok. 40% powierzchni miasta. S8. Lasy – zaplecze rekreacyjne dla mieszkańców miasta. S9. Deptak o funkcji spacerowej, który jest osią średniowiecznego układu urbanistycznego starego miasta. S10. Odradzanie się tradycji winiarskich (obecnych od 1314 r.). S11. Miasto lubiane przez swoich mieszkańców. Tradycja święta miasta – Winobranie, Festiwal Piosenki Zjednoczonej Europy.	W1. Oslabiona rola miasta w związku z podziałem zadań ośrodka wojewódzkiego między Gorzów Wlkp. i Zieloną Górę. W2. Brak zewnętrznego pełnego pierścienia obwodnic połączonych w system z istniejącą komunikacją. W3. Niewydolny układ komunikacyjny miasta. Brak systemu parkowania w centrum miasta. W4. Ograniczone powiązania działalności ośrodka akademickiego z aktywnością gospodarczą. W5. Zmniejszająca się rola przemysłu w gospodarce miasta. Wysokie koszty produkcji – relatywnie wysoki poziom zarobków. W6. Niezagospodarowane tereny poprzemysłowe w centrum miasta. W7. Brak systemu zieleni urządzonej i przewietrzającej. W8. Monokultura leśna - lasy słabej jakości -sosna. W9. Zmniejszanie się ilości drobnych obiektów usługowych i gastronomicznych w ramach „deptaka zielonogórskiego”. Wysoki wskaźnik ilości powierzchni handlowych sklepów wielkopowierzchniowych na mieszkańca. W10. Upadek przemysłu związanego z produkcją wina. W11. Miasto nie związane z żadnym wydarzeniem historycznym o znaczeniu regionalnym, czy lokalnym.
Szanse (<i>Opportunities</i>)	Zagrożenia (<i>Threats</i>)
O1. Możliwość wykreowania optymalnego miasta średniej wielkości. O2. Budowa drogi krajowej S3, jako korytarza transportowego północ – południe. Wytworzenie powiązań komunikacyjnych opartych o trasę kolejową Berlin – Moskwa i rzekę Odry. O3. Rozbudowa systemu komunikacji – zamknięcie obwodnic miejskich. O4. Miejsce pracy dla około 1000 nauczycieli , w tym 200 profesorów. Zaplecze wykwalifikowanej kadry. O5. Programy kulturalne umożliwiające wzmocnienie roli miasta, jako ośrodka usługowego o znaczeniu	T1. Brak zintegrowanych działań, mających na celu wykreowanie Zielonej Góry, jako ośrodka o randze wojewódzkiej – ponadregionalnej np. w strategicznych dokumentach począwszy od szczebla krajowego, brak wizji rozwoju miasta. T2. Brak porozumienia z gminami sąsiednimi w kwestii, wykorzystania potencjału położenia w pobliżu szlaków komunikacyjnych oraz rozwoju inwestycji z nimi związanych. T3. Brak układu komunikacyjnego zabezpieczającego potrzeby wynikające

O C E N A R O Z W O J U S P O Ł E C Z N O - P R Z E S T R Z E N N E G O
M I A S T A Z I E L O N A G Ó R A

ponadregionalnym. O6. Wykorzystanie terenów przemysłowych w kreowaniu przestrzeni miejskiej, zwłaszcza w ramach dogęszczenia – rozwoju miasta do wewnątrz. O7. Wykorzystanie istniejących lasów do stworzenia systemu zieleni miejskiej. O8. Zmiana funkcji lasów w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy na „laso – parki”. Program ochrony terenów leśnych. O9. Program aktywizacji „deptaka zielonogórskiego”, przy wykorzystaniu jego wizerunku jako symbolu miasta. Obostrzenia polityki przestrzennej dotyczące rozwoju sklepów wielko - powierzchniowych w mieście. O10. Rozwój winiarstwa – jako atrakcji turystycznej. O11. Programy promujące historię miasta, w tym również symbole kultury niemieckiej (w obrębie zainteresowania mieszkańców przeszłością miasta).	z rozwoju miasta. T4. Wysoki wskaźnik bezrobocia wśród absolwentów szkół wyższych. T5. Brak działań przeciwdziałających zanikowi czynników miastotwórczych. T6. Rozluźnienie tkanki miejskiej i degeneracja układu przestrzennego na skutek braku strategii działania w odniesieniu do terenów przemysłowych w centrum miasta. T7. Wycinka lasów wodonośnych. Wycinka lasów na rzecz pozyskiwania terenów inwestycyjnych. Nowe inwestycje pozyskiwane kosztem zieleni leśnej, odsuwają od centrum i terenów mieszkaniowych obszary rekreacyjne. T8. Brak działań zmierzających do zmiany gatunkowej zasobów leśnych. T9. Dalsza degradacja historycznego śródmieścia. Przesunięcie środka ciężkości miasta w kierunku wielkopowierzchniowych obiektów handlowych . T10. Brak programów pomocy, wzmacniania lokalnej wytwórczości winiarskiej. T11. Zanik tradycji miejsca.

Tab. 8. Diagram analizy SWOT dla czynników wpływających na rozwój miasta Zielona Góra. Opracowanie: autor.

	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	O11	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11
S1	2	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0
S2	2	2	1	1	0	0	0	0	1	0	0	2	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0
S3	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	2	0	0	0	0	0
S4	2	1	1	2	2	1	2	0	2	1	1	2	0	1	2	1	2	0	1	0	1	1
S5	2	1	0	0	2	0	0	0	2	2	2	2	0	1	0	2	0	0	0	1	1	2
S6	2	1	2	0	1	2	1	1	2	0	2	1	0	2	0	1	2	0	0	2	0	0
S7	2	0	0	0	1	1	2	2	0	0	0	1	1	0	0	1	1	2	2	1	0	2
S8	2	0	1	1	1	1	2	2	0	0	0	1	0	1	0	1	1	2	2	0	0	1
S9	2	0	1	0	2	1	0	0	2	1	2	2	0	1	0	2	1	0	0	2	1	2
S10	1	0	0	1	1	0	0	0	1	2	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	2
S11	2	1	2	1	2	0	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	1	2	2	2
W1	2	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0
W2	2	1	2	1	1	2	1	0	1	0	0	1	1	2	0	1	1	0	0	0	0	0
W3	2	1	2	1	0	2	0	1	2	0	1	2	1	2	0	2	1	2	0	1	0	1
W4	2	0	1	2	2	1	0	2	2	2	2	1	1	1	2	1	1	0	0	1	2	0
W5	2	1	1	1	2	0	0	0	2	0	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	2	1
W6	1	1	2	0	1	2	1	0	2	1	1	2	1	1	0	0	2	1	0	2	1	1
W7	2	0	0	1	0	2	2	2	1	0	1	1	0	0	0	2	1	2	2	1	0	1
W8	1	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	0	1
W9	2	0	1	0	2	1	0	0	2	2	2	2	0	0	1	2	2	0	0	2	1	2
W10	1	2	1	1	2	1	0	0	0	2	2	1	2	1	1	2	1	0	0	1	2	1
W11	2	1	0	1	2	1	1	0	2	2	2	1	1	0	1	2	0	1	0	2	2	2

0 – brak oddziaływania
 1 – słabe oddziaływanie
 2 – silne oddziaływanie

S1 – S11 – mocne strony **W1 – W11** – słabe strony **O1 – O11** – szanse **T1 – T11** – zagrożenia

Tab. 9. Powiązania czynników wpływających na rozwój miasta poddanych analizie SWOT. Opracowanie: autor

O C E N A R O Z W O J U S P O Ł E C Z N O - P R Z E S T R Z E N N E G O
M I A S T A Z I E L O N A G Ó R A

Czynniki, wpływające na rozwój miasta, wyszczególnione w ramach rozdz. 3, rozdz. 4 i rozdz. 5 niniejszej pracy, zostały przez autorkę posegregowane i zapisane w czterodzielnej macierzy strategicznej. Celem tego działania jest ocena wyróżnionych elementów na podstawie ich wzajemnych związków korelacyjnych lub funkcjonalnych. Lewa połowa macierzy zawiera dwie kategorie czynników pozytywnych (mocne strony i szanse), prawa – dwie kategorie czynników negatywnych (słabe strony i zagrożenia). Na podstawie zbioru cech, tworzących diagram analizy SWOT¹⁹⁶ - Tab. 8, s. 110, w ramach Tab. 9, s. 112 wykazano ich współzależności, jak również scharakteryzowano wagę powiązań. Na tej podstawie pokazano powiązania czterech pozornie niezależnych grup czynników wpływających lub mogących wpłynąć na rozwój miasta. Opisanie wyżej czynności pozwoliły na sprecyzowanie następujących wniosków:

- 1) Zielona Góra pełniąca rolę stolicy województwa, ma szansę na realizację polityki rozwoju opartej na podtrzymaniu wizerunku miasta średniej wielkości, przyjaznego swoim mieszkańcom, zabezpieczającego ich podstawowe potrzeby (miasto optymalne),
- 2) rozbudowa i wzmocnienie roli Uniwersytetu Zielonogórskiego, wraz z działaniami, mającymi na celu wykorzystanie jego zasobów oraz możliwości w kierunku aktywizacji powiązania z gospodarką – aktywnością gospodarczą, ugruntowuje rolę miasta w sieci ośrodków usługowych o znaczeniu ponadregionalnym,
- 3) dogodne położenie topograficzne, walory naturalne oraz zaplecze kulturalne i naukowe wzmacniają wizerunek miasta, w rozumieniu symbolu i atrakcji turystycznej regionu,
- 4) odrodzenie tradycji winiarskich, wraz z całym przemysłem przetwórczym, daje możliwości aktywizacji gospodarczej w sektorze produkcji i przetwórstwa,
- 5) wykorzystując okalające miasto lasy, na potrzeby systemu zieleni, w tym rekreacyjnej, ugruntowany zostanie obraz „zielonej Zielonej Góry”,

¹⁹⁶ Broszkiewicz R., *Metody pomiaru społeczno – ekonomicznej efektywności przekształceń strukturalnych w układach przestrzenno – funkcjonalnych*, w: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno – przestrzennych. Pod red. S. Ciok, D. Ilnicki, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geograficzny, Wrocław 2000, s. 23.

O C E N A R O Z W O J U S P O Ł E C Z N O - P R Z E S T R Z E N N E G O
M I A S T A Z I E L O N A G Ó R A

- nawiązując tym samym do cenionego przez mieszkańców wizerunku i tradycji miejsca (miasto położone na polanie leśnej),
- 6) nieumiejętne zarządzanie walorami miasta, w tym brak wizji rozwoju, doprowadzi do osłabienia jego rangi w regionie,
 - 7) nieumiejętne zarządzanie lub wykorzystanie potencjału miasta przyczyni się do wzrostu bezrobocia i zaniku czynników miastotwórczych;

6.2. Ogólna ocena miasta

Zielona Góra do 1939 r. rozwijała się rytmem miasta małego. Powojenny okres uprzemysłowienia, powiązany z przemianami przestrzennymi i połączony z rozwojem demograficznym spowodował powstanie nowego oblicza Zielonej Góry, jako prężnie funkcjonującego miasta średniej wielkości. Mimo że przemysł odgrywał w tym rozwoju duże znaczenie, nie stanowił jednak czynnika miastotwórczego. Nie wywarł tym samym, decydującego wpływu na strukturę i układ przestrzenny miasta, tak jak w przypadku typowych ośrodków przemysłowych.

W skutek kilkukrotnych pożarów i przebudów tkanki miejskiej, trudno doszukiwać się tu pierwotnej – średniowiecznej zabudowy. W obszarze centrum dominuje głównie zabudowa z drugiej połowy XIX i XX wieku.

W czasie II wojny światowej miasto nie uległo znaczącym zniszczeniom. Jednak prawie całkowicie przestało istnieć zaplecze maszynowe zakładów przemysłowych. Sąsiedztwo Wielkopolski wraz z dobrym stanem tkanki mieszkaniowej i szybko odradzającym się rynkiem pracy, dały przychylne warunki do osiedlania się ludności napływowej. Czynniki te przyczyniły się do rozwoju Zielonej Góry. Nie bez znaczenia był w tym wypadku również dogodny układ komunikacyjny, łączący miasto z regionem oraz fakt ustanowienia w 1950 r. województwa zielonogórskiego, z Zieloną Górą jako stolicą - ośrodkiem centralnym o randze ponadregionalnej.

Pomiędzy rokiem 1957 a 1965, powierzchnia terenów mieszkaniowych miasta zwiększyła się z 40 ha do 110 ha¹⁹⁷, na co niewątpliwy wpływ miała

¹⁹⁷ Gołdyka L., *Rozwój struktury przestrzennej Zielonej Góry*, op. cit., s. 39.

O C E N A R O Z W O J U S P O Ł E C Z N O - P R Z E S T R Z E N N E G O
M I A S T A Z I E L O N A G Ó R A

realizacja zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej. Proces rozwoju, w tym przestrzenny Zielonej Góry, przez wiele lat uzależniony był od kierunku industrializacji. Całość struktury przestrzennej miasta, ograniczając nadmierny rozrost przestrzeni zabudowanych, utrzymywał układ komunikacyjny i otaczające lasy.

Skutkiem ujemnym przedstawionego sposobu realizacji rozwoju urbanistycznego miasta, zwłaszcza w pierwszych latach powojennych, stały się założenia planistyczne, oparte jak w wielu innych miastach, na modelu z centrum, jako miejscem koncentracji usług, otoczonym zabudową mieszkaniową, która nie zabezpiecza swoich mieszkańców w ośrodki obsługi, jako dopełniające, czy uzupełniające wachlarz usług w centrum. Opisana sytuacja jednak w miarę upływu lat ulegała stopniowym przemianom, w ramach realizacji na terenach poszczególnych osiedli mieszkaniowych dużych obiektów handlowych. Fakt ten odzwierciedlają pozytywne opinie zielonogórczyków o swoim mieście – rozdz. 5.

W ramach realizacji nowych inwestycji, związanych z budową zakładów produkcyjnych, obiektów aktywności gospodarczej, zabudowy mieszkaniowej, władze przyjęły politykę związaną z sukcesywną wycinką lasów. Sposób rozwoju miasta oparty na: doraźnych zmianach w przestrzeni, nieprzemyślanym zaspokajaniu potrzeb inwestycyjnych, a idąc dalej rozluźnieniu tkanki miejskiej, wpłynął na degenerację układu przestrzennego. Na skutek braku strategii działania np. w odniesieniu do terenów przemysłowych, zlokalizowanych w centrum miasta, nie licząc się z konsekwencjami rozpoczęto wycinkę lasów wodonośnych. Opisana strategia władz samorządowych przyczyniła się również do odsunięcia centrum i terenów zabudowy mieszkaniowej od obszarów o charakterze rekreacyjnym.

Oczekiwania mieszkańców dotyczące realizacji systemu komunikacji pieszej i rowerowej, połączonego z systemem zieleni w mieście, uniezależnionych przynajmniej częściowo od układu komunikacji kołowej, wciąż jeszcze stanowią sferę projektów inwestycji miejskich. Układ o tym charakterze nie istnieje. Zastępują go jedynie przerywane ciągi ścieżek rowerowych, których trasy, w większości przypadków zaplanowane i zrealizowane zostały w ramach linii rozgraniczających pasy drogowe.

O C E N A R O Z W O J U S P O Ł E C Z N O - P R Z E S T R Z E N N E G O
M I A S T A Z I E L O N A G Ó R A

Chęć pozyskania przez miasto nowych terenów inwestycyjnych doprowadziła do zawiązania, w roku 2010, współpracy z gminą wiejską Zielona Góra. W ramach powyższych działań, na obszarze 200 ha obrębu Nowy Kisielin, utworzono, przy pomocy Uniwersytetu Zielonogórskiego, strefę aktywności gospodarczej pod nazwą Park Przemysłowo – Technologiczny. Biorąc pod uwagę dotychczasowy sposób pozyskiwania przez władze miasta terenów inwestycyjnych, projekt ten przyczynia się do zatrzymania procesu degradacji systemu zieleni w Zielonej Górze. Stanowi również przełom w sposobie myślenia o rozwoju miasta, kreowanym przez władze samorządowe. Pozyskiwanie wolnych terenów inwestycyjnych w ramach obszarów gmin sąsiednich, na potrzeby obsługi miasta, daje mu praktycznie nieograniczone możliwości rozwoju.

Analizując dzisiejsze położenie Zielonej Góry w sieci układu komunikacyjnego, przy uwzględnieniu obowiązujących programów strategicznych o charakterze ponadregionalnym, przyjąć należy, iż ma ona wszelkie predyspozycje do tego by ugruntować swoją rolę i rangę w regionie. Przemysłane działania władz miasta, w tym mające na celu wykreowanie Zielonej Góry, jako ośrodka o randze ponadlokalnej i właściwa – oparta na np. współpracy z gminami sąsiednimi, polityka rozwoju miasta, mogą przyczynić się do ugruntowania i wzmocnienia pożądanego wizerunku.

7.1. Wnioski i propozycje badawcze

Miasta średniej wielkości łączą w hierarchii osadniczej kraju miasta małe z miastami dużymi, stanowiąc element pośredni w ich systemie. Zagadnienia dotyczące: głównych źródeł utrzymania mieszkańców, aktualnych funkcji przewodnich miast, możliwości rozwoju z uwzględnieniem dokumentów strategicznych w zakresie polityki przestrzennej, analizy stanu infrastruktury wpływającej na sposób funkcjonowania miasta, czy ocena mieszkańców, w zakresie jakości życia w mieście średniej wielkości, mogą stanowić intrygujące elementy badawcze, zwłaszcza przy porównaniu uzyskanych wyników w grupie ośrodków tej samej wielkości w kraju.

Niezależnie badanie miasta, widzianego oczami jego mieszkańców, przy wykorzystaniu np. ankiet wskazujących na elementy, czy czynniki preferowane, lubiane, a przez to decydujące o miejscu zamieszkania, ocena stanu rozwoju miasta, poprzez pryzmat inwestycji promowanych i wcielanych w życie przy wykorzystaniu budżetu gminnego, stanowią źródło bezcennych danych. Odpowiednia ich analiza może stanowić źródło informacji, a tym samym przyczynić się do zawiązania współpracy pomiędzy władzą samorządową a mieszkańcami gminy, na potrzeby rozwoju lokalnego.

Analiza materiałów dotyczących stanu wiedzy na temat miasta wykazała potrzebę uzupełnienia danych w zakresie dotyczącym jakości życia mieszkańców i charakterystyki poszczególnych elementów jego struktury. Badania układu komunikacyjnego, z uwzględnieniem natężenia ruchu na poszczególnych jego odcinkach, ocena jakości przestrzeni, uwzględniająca jej skalę, dostępność i subiektywne odczucia użytkownika, w tym charakterystyka zespołów zabudowy mieszkaniowej, czy ocena przydatności pod względem inwestycyjnym niezagospodarowanych przestrzeni, mogą przyczynić się do eliminacji cech negatywnych i niepożądanych w systemie, jakim jest miasto.

7.2. Wnioski aplikacyjne

Zielona Góra w systemie osadniczym kraju stanowi miasto średniej wielkości, pełniące funkcje stolicy województwa, siedziby władz wojewódzkich – marszałka i sejmiku samorządu województwa. Jako ośrodek obsługi okolicznych miejscowości, pełni rolę nadrzędną o charakterze: administracyjnym, kulturalnym i usługowym. Skupione w mieście instytucje, ich rodzaj i zasięg oddziaływania, klasują Zieloną Górę wysoko w hierarchii ośrodków osadniczych województwa i regionu. Ponadto Zielona Góra jest miastem lubianym przez swoich mieszkańców. Ma cechy i elementy, z którymi zielonogórzanie od lat się utożsamiają, pielęgnując jako swego rodzaju symbole, dzięki czemu wciąż aktywnie zabierają głos w dyskusji poświęconej tematowi związanym z przyszłością miasta.

Zielona Góra, jako założenie urbanistyczne, w myśl obowiązującej strategii rozwoju, powinna stanowić jedność z otoczeniem na zasadzie wzajemnego uzupełnienia się układów. Ochrona wizerunku, przyjmując marketingowy rozwój miasta, powinna opierać się na wskazanej idei ośrodka „ekologicznego i zielonego”. Zespoły zieleni otaczającej Zieloną Górę stanowić powinny jeden z elementów reklamy miasta „wiecznie zielonego”. Na tym założeniu opierać należałoby również plan przyciągania inwestorów. Optymalizacja struktury miejskiej, ze względu na: klimat, gospodarkę gruntami, tradycję miejsca i potrzeby samych mieszkańców, powinna przybliżać rozwój miasta ku urbanistyce, w której polityka ekologiczna, z zachowaniem okalających miasto lasów stanowi priorytet. Wyważenie proporcji pomiędzy działaniami mającymi na celu realizację doraźnych potrzeb i ochrona wartości krajobrazu miasta, jego struktury, stanowić mają bowiem podstawę logiki funkcjonowania układu przestrzennego. Całość opisanych założeń tworzy podstawę dokumentów strategicznych w zakresie kierunków rozwoju Zielonej Góry. Z niewyjaśnionych przyczyn, nie są one jednak realizowane na poziomie planów miejscowych, a tym samym w ramach działań inwestycyjnych władz miasta.

Data	Wydarzenie	Uwagi
1222 r.	Pierwsza wzmianka o Zielonej Górze.	
1294 r.	Zakończenie budowy gotyckiego kościoła pw. św. Jadwigi w ramach kompleksu sakralnego z plebanią i placem kościelnym z cmentarzem.	
1323 r.	Nadanie Zielonej Górze praw miejskich przez Henryka IV, księcia głogowsko –żagańskiego.	
1314 r.	Pierwsza wzmianka o uprawie w mieście winorośli.	
II poł.XIV w.	Lokalizacja na środku placu rynkowego ratusza- siedziby władz miejskich.	Szybki rozwój gospodarczy przyczynił się do przyjęcia przez miasto funkcji siedziby władz książęcych. Wybudowano zamek i otoczono miasto murem. Do Zielonej Góry prowadziły trzy bramy, Dolna – wylot ul. Sobieskiego, Górna - przy ul. Żeromskiego i Nowa – powstała w późniejszym okresie, przy ul. Krawieckiej.
1426 r.	Decyzją księcia Henryka IX powstają mury obronne miasta (z cegły i kamienia) wraz z Wieżą Głodowa, Wieżą Łazienną, Bramą Górną, Dolną i Nową, basteją oraz fosą okalającą miasto.	W latach 1483 – 1487 podwyższono wysokość obwarowań do wysokości 5-6 m, pogłębiono fosę i wyburzono domy znajdujące się tuż za murami miasta.
1540 r.	W południowo – zachodniej części miasta, za murami, powstaje cmentarz.	Teren dzisiejszego Placu Słowiańskiego.
1582 r.	Pożar miasta, w wyniku którego doszczętnie spłonęła zabudowa w obrębie murów miejskich.	Doszczętnemu zniszczeniu uległa zabudowa w obrębie murów miejskich.
1588 r.	Zakończenie prac nad odbudową ratusza.	
1627 r.	Pożar miasta.	
1651 r.	Pożar miasta. Przebudowa ratusza.	
1683 r.	Na południowym skraju miasta, powstaje uliczka Zmarłych (Totengasse), przy niej wydzielono obszar, na który wysiedlano wszystkich zarażonych czarną ospą – dzisiejsza ul. gen. Sowińskiego, od 1702r. do 1945r. ul. Zielona (Gruene Strasse).	

XVIII w.	W panoramie miasta pojawiają się pierwsze dwa wiatraki w ramach terenu zlokalizowanego przy dzisiejszej ul. Krośnieńskiej. Ogółem wybudowano ich kilkanaście, rozlokowanych poza murami historycznej zabudowy, ale w granicach miasta - w rejonie ul. Kożuchowskiej, ul. Łużyckiej i ul. Chopina – dawnego Lipowego Wzgórza. Budowa kościoła i szkoły ewangelickiej. Zabudowa drewniana sukcesywnie ustępuje miejsca murowanej.	
	W II poł. XVIII wieku Zielona Góra liczy ok. 3 500 mieszkańców, zajmujących 131 domów w obrębie murów miejskich i 939 domów leżących w ramach przedmieść.	
1714 r.	W „Kronice Śląskiej” Jakuba Schickfussa, potwierdza się prawa Zielonej Góry do wsi Zawada.	
1777 r.	Dobudowa do ratusza miejskiego hali targowej.	
Przełom wieku XVIII/XIX	Kryzys gospodarczy wywołany między innymi wojnami napoleońskimi.	
1800 r.	Na obrzeżach miasta ok. 700 ha zajmowały winnice.	W ciągu następnego półwiecza obszar winnic powiększy się do dwukrotnie.
1814 r.	Na południowym skraju miasta, przy dzisiejszej ul. Wrocławskiej, powstaje cmentarz izraelicki.	
1817 r.	Na północny - zachód od dzisiejszej ul. Dąbrówki powstaje nowy cmentarz, nazwany „Nowym Cmentarzem św. Trójcy”.	
1839 r.	Otwarcie pierwszego kąpieliska w mieście przy ul. Zdrojowej, obecnie ul. Źródlanej.	
II połowa XIX w.	Całkowite wyburzenie murów miejskich, zasypanie fosy. Miasto liczy 10 000 mieszkańców.	
1851 r.	Przeniesienie cmentarza z terenu dzisiejszego Placu Słowiańskiego na teren Parku Tysiąclecia.	Następuje powolne łączenie zabudowy centrum miasta z zabudową przedmieść.
1870 r.	Budowa pierwszych szybów wydobywczych, w rejonie południowo – zachodnich wzgórz otaczających miasto. Powstaje „Zielonogórskie Zjednoczenie Kopalń Węgla Brunatnego”.	Wydobywany węgiel posłużył przede wszystkim miejscowym cegielniom. Osiedle górnicze położone było w rejonie dzisiejszej ul. Zacisze.

1871 r.	Otwarcie trasy kolejowej z Zielonej Góry do Czerwieńska, następnie do Nowej Soli i Wrocławia. Budowa dworca kolejowego.	Komunikacja kolejowa znacznie przyspiesza rozwój miasta. Przemysł włókienniczy oraz wydobywczy węgla brunatnego, budowlany i maszynowy odgrywają znaczną rolę . Zabudowa wypełnia tereny między dworcem kolejowym a centrum (tereny położone przy dzisiejszej al. Niepodległości, ul. Kazimierza Wielkiego i Boh. Westerplatte).
1874 r.	Otwarcie linii kolejowej na trasie Szczecin – Zielona Góra – Wrocław i Berlin - Czerwieńsk - Poznań.	
1904 r.	Połączenie kolejowe Zielonej Góry z Żaganiem i Żarami.	
1905 r.	Powstaje nowa zabudowa otaczająca dzisiejsze Wzgórza Piastowskie, Osiedle Wazów i Słowackiego. Strefa przemysłowa rozwija się wzdłuż linii kolejowej na Czerwieńsk oraz na południowy – wschód od linii kolejowej w kierunku na Szprotawę.	
1911 r.	Otwarcie linii kolejowej na trasie Zielona Góra – Kozuchów - Szprotawa.	
1919 r.	Po raz pierwszy tereny winnic ustępują miejsca noworealizowanej zabudowie mieszkaniowej w ramach obszaru Wzgórza Braniborskiego.	Rozwój zakładów przemysłowych przyciągał wysokimi zarobkami plantatorów win, pozbawiając winnice siły roboczej. Rosła konkurencja win importowanych z zachodnich prowincji Niemiec. Spadek powierzchni winnic nie oznaczał całkowitego zerwania z uprawą roli. Powiat zielonogórski znajdował się w czołówce producentów owoców.
1922 r.	Powierzchnia winnic otaczających miasto kurczy się do 150 ha, czyli do 10% wielkości stanu z początku wieku.	
1930 r.	Sukcesywnie zamykane są kopalnie „Zielonogórskiego Zjednoczenia Kopalń Węgla Brunatnego” głównie z powodu nierentowności.	
03 kwietnia 1931 r.	Otwarcie Hali Miejskiej w Zielonej Górze przy ul. Wrocławskiej z salą widowiskową na 723 osób, która mogła służyć również jako sala kinowa.	
1939 r.	Zielona Góra liczy 26 000 mieszkańców.	
14 lutego 1945 r.	Zakończenie działań wojennych.	Przejęcie władzy w mieście przez władze radzieckie.
20 maja 1945 r.	Uchwała Rady Ministrów rozpoczynająca akcję przesiedleńczą i osadniczą w Polsce.	Założeniem akcji było całkowite usunięcie z terenów ziem odzyskanych ludności

		niemieckiej, której miejsce zająć miało do 1 sierpnia 1945r. 2,5 mln Polaków, w tym: repatrianci ze wschodu, reemigranci z zachodu i przesiedleńcy z centralnej Polski.
6 czerwca 1945 r.	Władze w mieście przejmuje administracja polska. Wprowadzenie polskiego burmistrza – Tomasza Sobkowiaka.	Pierwszy burmistrz Zielonej Góry władzę w mieście sprawował do jesieni 1945r. Jego następcą został prezydent miasta – Mikołaj Mesza.
24 czerwca 1945 r.	Pierwsza akcja wysiedleńcza około 5 000 obywateli Niemiec .	
lipiec 1945 r.	Pierwszy napływ Polaków ze wschodu na tereny Ziemi Lubuskiej.	Z powodu braku możliwości znalezienia pracy większość ludności napływowej przenosi się z miasta Zielona Góra na tereny okolicznych wsi i zaczyna uprawiać ziemię.
29 września 1945 r.	Wojewoda Poznański zarządza przymusowe wysiedlenie Niemców w tym również z terenu Ziemi Lubuskiej.	
październik 1945 r.	Otwarto trzy szkoły podstawowe – przy Pl. Słowiańskim, ul. Długiej i ul. Chopina.	
4 listopada 1945 r.	Kolejny transport 1808 osób wysłany zostaje na zachód.	Działania wysiedleńcze prowadzono pod nadzorem Państwowego Urzędu Repatriacji, powołanego przez Ministra Ziem Odzyskanych.
grudzień 1945 r.	Miasto liczy 12 000 mieszkańców.	
14 luty 1946 r.	Powszechny Sumaryczny Spis Ludności.	
lipiec 1946 r.	Ruszyła produkcja tkanin wełnianych w Zakładach Przemysłu Wełnianego „Polska Wełna”.	„Polska Wełna” stała się jednym z czołowych zakładów przemysłowych w Polsce.
20 października 1946 r.	Odbyły się pierwsze zawody na torze żużlowym.	
grudzień 1948 r.	Miasto liczy 27 400 mieszkańców. Otwarcie liceum sadowniczo – winiarskiego przy ul. Botanicznej.	Zielona Góra, jako jedno z pierwszych miast, osiągnęła przedwojenny poziom zaludnienia.
6 lipca 1950 r.	Utworzenie, na podstawie ustawy z dnia 28 czerwca 1950r., województwa zielonogórskiego ze stolicą w Zielonej Górze.	Miasto awansuje do rangi głównego ośrodka administracyjnego regionu. Rozwijają się funkcje: handlu, oświaty, kultury i służby zdrowia.
3 grudnia 1950r.	Narodowy Spis Powszechny.	Polska ludność autochtoniczna stanowiła 2,6% liczby ogółu ludności województwa

		zielenogórskiego, w granicach z 1950 r.
grudzień 1950 r.	Miasto liczy 31 134 mieszkańców. Zakończenie ruchów migracyjnych i repatriacyjnych w ramach akcji nadzorowanych przez państwo.	Ogółem w okresie od lipca 1945 r. do końca 1950 r. z terenu województwa zielonogórskiego, w granicach z 1950r., wysiedlono 120 000 Niemców.
1 lipca 1955 r.	Utworzenie Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Zielonej Górze.	
grudzień 1955 r.	Miasto liczy 39 500 mieszkańców.	
1956 r.	Ze względu na liczbę ludności wzrasta zapotrzebowanie na tereny i zabudowę o funkcji mieszkalnej.	Budowa Osiedla Chrobrego (rejon ul. Mieszka i ul. B. Krzywoustego), Osiedla Tuwima, zabudowy w rejonie ul. Długiej i M. Konopnickiej, osiedla mieszkaniowego między ul. F. Chopina, ul. Ułańską i Boh. Westerplatte.
1957 r.	Zmniejsza się liczba terenów upraw winorośli i sadownictwa głównie ze względu na rozwój zabudowy. Tereny zainwestowane przez zabudowę mieszkaniową zajmują powierzchnię ok. 40 ha	Rozwój zabudowy mieszkaniowej, głównie o charakterze wielorodzinnym. Powstają Osiedle Wazów I i II, zabudowa w rejonie Wzgórz Piastowskich i w okolicy Wiśniowej.
1958 r.	Powierzchnia sadów powiatu i miasta Zielona Góra spada do 15 % stanu z 1938 r.	
1959 r.	Utworzenie Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Zielonej Górze. Zamknięcie pierwszego kąpieliska w mieście przy ul. Zdrojowej, obecnie ul. Źródlanej.	Powstaje zabudowa mieszkaniowa przy ul. Boh. Westreplatte, ul. Topolowej, część osiedla Morelowego oraz obiekty administracji, w tym: PWRN (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej), KWMO (Komenda Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej), WZSP (Wojewódzki Zarząd Spółdzielczości Pracy) i KW PZPR (Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej).
grudzień 1960 r.	Miasto liczy 50 600 mieszkańców. W mieście funkcjonuje dwanaście dużych zakładów przemysłowych.	Realizacja pojedynczych budynków przy ul. Głowackiego, ul. Jaskółczej i ul. Kozuchowskiej, zabudowa terenów osiedla przy ul. Kilińskiego, ul. T. Kościuszki

		i ul. Botanicznej.
5 października 1961 r.	Przyłączenie do Zielonej Góry, z powiatu zielonogórskiego ,obszarów zniesionej gromady Jędrzychów i wsi Chynów z gromady Zawada wraz z otaczającymi je lasami.	
1962 r.	Realizacja zespołów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej na terenie miasta.	Rozpoczęto realizację zabudowy w rejonie ul. Podgórznej i ul. Dzierżyńskiego, Osiedla Morelowa i Osiedla Piastowskiego.
1965 r.	Powstanie Wyższej Szkoły Inżynierskiej a wraz z nią pierwszych zabudowań mieszkalnych dla pracowników naukowych.	Pierwsze osiedla dla pracowników naukowych stanowią zaczątek dla realizowanego, w późniejszym okresie, miasteczka uniwersyteckiego. Powierzchnia terenów mieszkaniowych od 1957 roku zwiększyła się z 40 ha do 110 ha.
1966 r.	W mieście otwarto 3 kina i pawilon wystawowy. Rozpoczęto budowę Budynku Wojewódzkiej Biblioteki przy ul. Wojska Polskiego. Zakończono prace nad budową ujęcia wody i gazociągu dla śródmieścia. Zlikwidowano budynki starej gazowni, na rzecz zespołu obiektów handlowych i parkingu- Przy Gazowni. Przeniesiono cmentarz komunalny z Parku Tysiąclecia na tereny położone wzdłuż ul. Wrocławskiej.	
1970 r.	Miasto liczy 74 000 mieszkańców.	W latach '70 powstały osiedla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, w tym: Słowackiego, Kilińskiego, Kościuszki, Chynów, Jędrzychów.
1974 r.	Oddano do użytku pierwszy budynek dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej przy ul. Krośnieńskiej. Wybudowano wiadukt nad torami kolejowymi przy ul. Sulechowskiej, usprawniając tym komunikację w kierunku na Szczecin i Poznań.	Wyznaczonym w planie miasta osiedlom nadano nazwy os.: Tysiąclecia, Wazów, Braniborskie i Kisielińskie, Winnica, Dolina Zielona , Łużyckie, Przyjaźni, Słoneczne, Piastowskie, XXV –lecia PRL, Morelowe, Słowackiego, Kilińskiego, Kościuszki i Na Skarpie.
1 lipca 1975 r.	Wejście w życie ustawy wprowadzającej zmienione granice województwa zielonogórskiego, w związku z nową strukturą administracyjną kraju.	Na podstawie ustawy z dnia 1 czerwca 1975 r. z terenu byłego województwa zielonogórskiego utworzono dwa odrębne: zielonogórskie i

		gorzowskie.
1978 r.	Wprowadzenie w centrum zakazu ruchu kołowego i wydzielenie strefy ruchu pieszego. Budowa: deptaka w ramach Al. Niepodległości, fragmentu obwodnicy śródmiejskiej na odcinku ul. Konstytucji 3 Maja i ul. Srebrna Góra, odciążając tym samym ul. Kupiecką. Zrealizowano Trasę Północną dla szybszego połączenia miasta ze strefą przemysłową.	
grudzień 1980 r.	Zielona Góra jako miasto przekracza liczbę 100 000 mieszkańców.	
1 styczeń 1986 r.	Na podstawie zarządzenia Wojewody Zielonogórskiego do miasta włączone zostają: część wsi Stary Kisielin, przysiółek Raculka oraz przyległe lasy.	Miasto przyjmuje, zachowaną do dnia dzisiejszego, powierzchnię 58,32 km ² .
1988 r.	Miasto zamieszkuje 112 000 mieszkańców.	Lata '80 - realizacja osiedli zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej: Malownicze, dalsze zabudowania Jędrzychowa i Kisielina.
1996 r.	Rozbudowa os. Zastalowskiego.	
1 stycznia 1999 r.	Utworzenie województwa lubuskiego.	Terytorium i nazwa województwa miały stanowić powrót do historycznej Ziemi Lubuskiej.
2000 r.	Rozbudowa zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w ramach południowej (os. Jędrzychów) i północnej (os. Chynów) części miasta.	
2001 r.	W mieście powstaje pierwszy wielkopowierzchniowy obiekt handlowy przy ul. Batorego.	
2005 r.	Realizacja zespołu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w ramach os. Cegielnia.	
kwiecień 2006 r.	Otwarcie pierwszych obiektów w ramach Strefy Aktywności Gospodarczej "Spalony Las" przy ul. Trasa Północna.	Strefa zajmuje powierzchnię 67 ha.
2007 r.	Realizacja zespołu zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej w ramach os. Leśnego.	
17 września 2008 r.	Otwarcie największego w mieście centrum handlowego „Focus Park”, w ramach adaptacji budynków po Z PW „Polska Wełna”.	Łączna powierzchnia galerii – 48 000 m ² .
2009 r.	Realizacja zespołu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wzdłuż ul. Źródlanej.	

maj 2010 r.	Otwarcie zachodniej obwodnicy miasta , łączącej ul. Botaniczną z ul. Wyszyńskiego.	
26 czerwca 2010 r.	Oddano do użytku Centrum Rekreacyjno-Sportowego, przy ul. Sulechowskiej, z zespołem basenów i halą widowiskowo – sportową na 6 000 osób	
25 sierpnia 2010 r.	Rada Gminy Zielona Góra uchwaliła miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego strefy aktywności gospodarczej na terenie Nowego Kisielina, w ramach którego powstać ma Park Przemysłowo – Technologiczny.	Wspólny projekt miasta i gminy Zielona Góra, Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz Urzędu Marszałkowskiego. Zakłada utworzenie na terenie Nowego Kisielina tzw. strefy aktywności gospodarczej o powierzchni ok. 200 ha. Dzięki przyjęciu planu miejscowego, miasto może rozpocząć procedurę wykupu od uczelni ok. 70 ha.

L I T E R A T U R A

- [1] Adamus T., Radomska G., *Koncepcja rozwoju przestrzennego woj. zielonogórskiego perspektywa 1990 r.*, w: Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze 1955-1980, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1980, maszynopis.
- [2] Ankiewicz H., *Przechadzki zielonogórskie*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 243.
- [3] Bagiński E., *Etyczne aspekty gospodarowania przestrzenią*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, Tom XLIV, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1999.
- [4] Bagiński E., *Ewolucja czynników miastotwórczych w Polsce drugiej połowy XX w.*, w: Stare i nowe struktury społeczne, Tom III, Czynniki miastotwórcze w okresie wielkich przemian społecznych. Pod red. W. Misztal i J. Styka, Lublin 2002.
- [5] Bagiński E., *Fenomen nowych miast wojewódzkich w sieci osiedleńczej kraju*, w: Procesy urbanizacji i przekształcenia miast w Polsce. Pod red. B. Jałowicki i E. Kaltenberg – Kwiatkowska, Wydawnictwo PAN, Wrocław 1988.
- [6] Bagiński E., *Małe miasta w strukturze osiedleńczej Polski*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1998.
- [7] Bagiński E., *Miasto średniej wielkości w opinii ludności miejskiej*, w: Społeczno – kulturalne problemy miasta średniej wielkości. Pod red. B.J. Kunicki i A. Wallis. Gorzowskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa – Poznań 1982.
- [8] Bagiński E., *Preferencje mieszkaniowe ludności miasta średniej wielkości (na podstawie Zielonej Góry)*, Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1992.
- [9] Bagiński E. *Przegląd autorskich badań socjurbanistycznych przeprowadzonych w latach 1958 -2002 (głównie w miastach i obszarach Dolnego Śląska)*, w: Wrocław oraz miasta i niektóre obszary województwa dolnośląskiego w wynikach badań socjurbanistycznych. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2002.
- [10] Bagiński E., *Selectivity of spatial behaviours of the urban population*, w: The model of intervening opportunities in theory and practice of territorial arrangement, Wrocław 1990.
- [11] Bagiński E., *Sieć osadnicza w wielowątkowych badaniach planistów przestrzennych (wprowadzenie do problematyki)*, w: Sieć osadnicza jako przedmiot badań. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2006.
- [12] Bagiński E., *Rodowód nowego miasta Jelcz – Laskowice*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1993.
- [13] Bartkowiak P., *Reakcje społeczne mieszkańców Zielonej Góry i województwa zielonogórskiego na reformę administracyjną w 1975 roku*, w: Zielona Góra na przestrzeni dziejów. Przemiany społeczno – kulturowe,

L I T E R A T U R A

- Pro Libris – Wydawnictwo WIMBN im. C. Norwida w Zielonej Górze, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Zarząd Okręgu w Zielonej Górze, Zielona Góra 2007.
- [14] Bazan – Krzywoszańska A., *Analiza podstaw prawnych dla studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod kątem wprowadzenia oszczędności energetycznej*, Konferencja naukowo – badawcza w zakresie zadań badawczych projektu strategicznego Narodowego Centrum Badań i Rozwoju pt. Zintegrowany system zmniejszania eksploatacyjnej energochłonności budynków, Zielona Góra 24-25 marca 2011.
- [15] Bazan – Krzywoszańska A., *Miasto średniej wielkości w preferencjach ludności miejskiej*, w : Wrocław i strefa przymiejska jako układ osadniczy (w interdyscyplinarnych badaniach planistów przestrzennych). Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2000.
- [16] Bazan – Krzywoszańska A., *Polityka przestrzenna a tereny zielone na przykładzie miasta Zielona Góra*, w: Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, Tom. I, OL PAN, Lublin 2005.
- [17] Bazan – Krzywoszańska A., *Priorytety i kolejność przedsięwzięć w Strategii Rozwoju Miasta Zielona Góra*. Praca magisterska, Politechnika Wroclawska. Promotor E. Bagiński, Wrocław 1999, maszynopis.
- [18] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Dolina Strugi jako przykład potencjału przyrodniczego i kulturowego miasta Świebodzina*, XII Forum Architektury krajobrazu. Kształtowanie i ochrona krajobrazu dolin rzecznych. Wrocław 2009, maszynopis.
- [19] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Naczelny znak miejsca – Świebodzin studium przypadku*, Czasopismo techniczne, Zeszyt 15/2008, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.
- [20] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Ochrona układów wiejskich, jako odpowiedź na procesy związane z rozwojem urbanizacji*, w: Krajobraz wsi współczesnej – zmiany w zagospodarowaniu obszarów wiejskich, Kamień Śląski 14-16 maja 2009, maszynopis.
- [21] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Preferencje mieszkaniowe ludności jako komunikat w dialogu dotyczącym przestrzeni miasta i gminy Świebodzin*, Zielona Góra 2009, maszynopis.
- [22] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Problemy ekspozycji widokowej miasta – zapisy w dokumentach planistycznych na przykładzie Świebodzina*, w: Obwarowania miast – problematyka ochrony, konserwacji, adaptacji i ekspozycji, Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Koźuchów 28-30 kwietnia 2010.
- [23] Bazan – Krzywoszańska A., Skiba M., *Zagrożenia dla przyrodniczego i kulturowego rozwoju doliny Strugi Świebodzińskiej*, w: Architektura krajobrazu. Studia i prezentacje. Nr 1/2010. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu. Wrocław 2010.
- [24] Benyskiewicz J., *Ludność rodzima Ziemi Lubuskiej po 1945 r.*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 96.

L I T E R A T U R A

- [25] Benyskiewicz J., Szczegóła H., *Zielona Góra. Zarys dziejów*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1991.
- [26] Billert A., *Doświadczenia i perspektywy publicznych programów wspierania rozwoju społeczno – ekonomicznych obszarów kryzysowych*, w: Zarządzanie zasobami mieszkaniowymi. Utrzymanie i odnowa. Pod red. H. Zaniewska, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2003.
- [27] Borcz Z., Niedźwiecka – Filipiak I., *Zmienność hierarchii sieci osadniczej na przykładzie okolic Wrocławia*, w: Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, Nr 4, Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN im. S. Kulczyńskiego, Wrocław 2000.
- [28] Budnowa H., *Falowanie demograficzne. Przyczyny, charakter, prognoza*, w: Studia demograficzne, Nr 1/95, PAN Komitet Nauk Demograficznych, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- [29] Bujakowska M., *Deptak zielonogórski jako promenada miejska – w opinii mieszkańców Zielonej Góry*. Praca magisterska, Politechnika Wrocławska. Promotor E. Bagiński, Wrocław 2005, maszynopis.
- [30] Bujkiewicz Z., *Krajobraz materialny i społeczny Zielonej Góry od końca XVIII do połowy XX wieku*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze oraz Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Zielonej Górze, Zielona Góra 2003.
- [31] Bujkiewicz Z., Dzwonkowski T., Szczegóła H., Toczewski A., *Rok 1945 – rok przełomu*, w: Studia Zielonogórskie, Pod red. A. Toczewski, Tom II, Polskie Towarzystwo Historyczne w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996.
- [32] Broszkiewicz R., *Metody pomiaru społeczno – ekonomicznej efektywności przekształceń strukturalnych w układach przestrzenno – funkcjonalnych*, w: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno – przestrzennych. Pod red. S. Ciok, D. Ilnicki, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geograficzny, Wrocław 2000, s. 23.
- [33] Chmielewski J. M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- [34] Czarkowski A., *Kształtowanie się środowisk twórczych województwa zielonogórskiego*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1965 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielona Górze 1966 – 1985, sygn. 23.
- [35] Czarkowski A., *Ludność rodzima na terenach obecnego województwa zielonogórskiego w świetle dotychczasowych opracowań*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 214.
- [36] Czarnecki W., *Planowanie miast i osiedli. Wiadomości ogólne. Planowanie przestrzenne*, Tom I, PWN, Warszawa 1965.
- [37] Czyżniewski T., *Zielona Góra przełomu wieków XIX /XX*, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź – Zielona Góra 2010.
- [38] Danielewski J., *Główne założenia i kierunki rozwoju regionu zielonogórskiego do roku 1990*, w: Przegląd Lubuski, nr 4 (10), Zielona Góra 1973.

L I T E R A T U R A

- [39] Dąbrowska – Burkhard J., *Dawna Zielona Góra. Kronika od 1623 do 1795 roku. Das alte Grünberg. Chronik von 1623 bis 1795*. Fundacja „My w Europie”, Zielona Góra 2004.
- [40] Dobosz A., *Znaczenie Zakładów Przemysłu Wełnianego „Polska Wełna” w przemyśle i zatrudnieniu Zielonej Góry*, w: *Ze studiów nad miejską siecią osadniczą województwa zielonogórskiego*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Tom XVI, Wydział Nauk Przyrodniczych, Zeszyt 2 Komisji Geografii Ekonomicznej, Zielona Góra 1974.
- [41] Domański R., *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne.*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- [42] Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- [43] Domański R., *Zasady geografii społeczno – ekonomicznej*, PWN, Warszawa – Poznań, 1988.
- [44] Dominiczak H., *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego w latach 1945-1950*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1975.
- [45] Dominiczak H., *Wysiedlenie ludności niemieckiej z obecnego obszaru województwa zielonogórskiego w latach 1945 – 1950*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 161, maszynopis.
- [46] *Ekofizjografia ogólna dla potrzeb opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra*, Zielona Góra 1994.
- [47] Eckert M., *Zastal 1876-1976*, Zielona Góra 1980.
- [48] Eckert W., *Fortyfikacje Zielonej Góry*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2003.
- [49] Finke A , *Grünberg in Schlesien als Siedlung*, Grünberg 1924.
- [50] Florkowski T., *Wizje rozwoju Zielonej Góry*, w: *Studia zielonogórskie*. Pod red. A. Toczewski, Tom VII, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 2001.
- [51] Frankowska – Gąsior U., Adamus T. , Gryziec J., Łastowski E., Błasiński J., Zboralska U., *Kierunki urbanizacji regionu. Część opisowa*, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, Wojewódzka Pracownia Urbanistyczna w Zielonej Górze, Zielona Góra 1973, maszynopis.
- [52] Garbacz K., *Zielona Góra. Spacer z przeszłością*. Ein Ausflug in die Vergangenheit, Agencja Wydawnicza PDN, Zielona Góra 2004.
- [53] Gąsior E., *Rejon zaludnienia miasta Zielonej Góry*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1966, w: *Zbiór Lubuskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1964 – 1975*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 116.
- [54] Gąsior E., *Wyjazdy do pracy czynnikiem procesów urbanizacji regionu*, w: *Ze studiów nad miejską siecią osadniczą województwa zielonogórskiego*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Tom XVI, Wydział Nauk Przyrodniczych, Zeszyt 2 Komisji Geografii Ekonomicznej, Zielona Góra 1974.
- [55] Gołdyka L., *Rozwój struktury przestrzennej Zielonej Góry*, w: *Przegląd Lubuski* 1976 Nr 1, Zielona Góra 1976.

L I T E R A T U R A

- [56] Gzell S., *Fenomen małomiejskości*, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1987.
- [57] Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, w: *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [58] Hajduk E., *Miasto średniej wielkości w okresie zmian gospodarczych i politycznych polskiego społeczeństwa*, w: *Studia zielonogórskie*. Pod red. A. Toczewski, Tom VII, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 2001.
- [59] *Harmonijny rozwój Zielonej Góry (raport z badań socjologicznych)*, Agencja Edukacyjno – Artystyczna „LOGO-ART”, Zielona Góra 1991.
- [60] Jagielski A., *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej – wprowadzenie*, w: *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej*. Pod red. A. Jagielski, Wrocław – Szklarska Poręba 1995, maszynopis.
- [61] Jałowiecki B., *Miasto polskie-między utopią a rzeczywistością*, w: *Zbiorowości terytorialne i więzi społeczne*. Pod red. P. Starosta, Wrocław 1995.
- [62] Jałowiecki B., *Wspólne i odrębne płaszczyzny badań nad miastem*, w: *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [63] Jałowiecki B., *Social Formation of Space*, w: *The Social Nature of Space*. Pod red. B. Hamm, B. Jałowiecki, PWN, Warszawa 1990.
- [64] Jałowiecki B., *Spoleczne procesy rozwoju miast*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1976.
- [65] Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- [66] Jamroz K. i Michalski L., *Ocena funkcjonowania układu ulic miasta Zielona Góra*, Biuro Konsultacyjno – Projektowe Inżynierii Drogowej „TRAFIK” s.c., Gdańsk 2001.
- [67] Jaskułowski B., *Studium kierunkowe planu zespołu jednostek osadniczych Zielonej Góry. Część opisowa*, Urząd Miejski w Zielonej Górze, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury. Miejska Pracownia Urbanistyczna Zielona Góra 1969 – 1970. Zielona Góra 1970, maszynopis.
- [68] John G.J., Pilz H.A., *Kronika lub krótkie opisanie dziejów Zielonej Góry z lat 1222- 1881*. Pod red. J. Kuczer, Pro Libris – Wydawnictwo Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida, Zielona Góra 2005.
- [69] Kaczmarczyk Z., *Rozwój miast nad środkową Odrą i dolną Wartą do końca XV wieku*, w: *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, Tom II – Dolny Śląsk, Dolne Łużyce. Pod red. Z. Kaczmarczyk i A. Wędzki, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1970.

L I T E R A T U R A

- [70] Kaczmarek T., *Zmiany struktury funkcjonalnej średnich miast w Polsce*, w: Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji, Biuletyn KPZK PAN, Zeszyt 182, Warszawa 1995.
- [71] Kłopot S.W., *Badane miasto średnie jako układ lokalny*, w: Instytucje miejskiej społeczności lokalnej a układ centralny. Socjologiczne Problemy Społeczności Lokalnych. Tom IV. Pod red. W. Misiaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie. Rzeszów 1990.
- [72] Kopij M., *Etapy rozwoju przestrzennego i społeczno – gospodarczego miasta Zielonej Góry*, w: Przegląd Lubuski, Nr 2 (8), Zielona Góra 1973.
- [73] Kopij M., *Nowy kształt województwa zielonogórskiego*, w: Nr 3, Przegląd Lubuski 1976.
- [74] Kopij M., Rakowski W., *Rozwój miast województwa zielonogórskiego w opinii ich mieszkańców*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1968.
- [75] Korcz W., *Materiały archiwalne do dziejów Ziemi Lubuskiej 1945 – 1950*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zbiory: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 194.
- [76] Korcz W., *Zielona Góra i okolice*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1970.
- [77] Kordecki D., *Powiaty metropolitalne – antidotum na chaos*, w: Urbanista, Nr 12/2003.
- [78] Kowalski S., *Zielona Góra – miasto zabytkowe*, w: Zabytki Zielonej Góry, cz. I Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze, Zielona Góra 2003.
- [79] Kowalski T., *Graficzne panoramy Zielonej Góry z XVIII-XIX wieku*, w: Lubuskie Materiały Konserwatorskie, Tom I, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze, Zielona Góra 2003.
- [80] Kuryłowicz E., *Miasto jako przedmiot badań architektów*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [81] Kres B., *Zarys dziejów winiarstwa zielonogórskiego*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań – Zielona Góra, Zeszyt 8, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra.
- [82] Krutulski L., *Zielona Góra XIX i XX wieku w starej fotografii*, AND Pracowania Wydawnicza Andrzej Buck, Zielona Góra – Wrocław 2000.
- [83] Krzyżaniak Z., *Ziemia Lubuska*, w: Odbudowa Ziem Odzyskanych 1945 – 1955. Pod red. K. Piwowarski, S. Zajchowski, Poznań 1957.
- [84] Kulejewska – Mazurek Z., *Rozwój sieci miejskiej na terenie województwa zielonogórskiego w czasach nowożytnych od XVI do XX wieku. Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, Tom II – Dolny Śląsk, Dolne Łużyce. Pod red. Z. Kaczmarczyk i A. Wędzki, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1970.
- [85] Leksińska J., *Perspektywy rozwoju ludności województwa zielonogórskiego do 2000r.*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona

L I T E R A T U R A

- Góra 1971, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 894.
- [86] Libura H., *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1990.
- [87] Litwińska E., *Zjawisko urban sprawl – jedne z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, w: Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji. Pod red. J. Słodczyk, M. Śmiegielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2008.
- [88] Llewelyn-Davies, Banister D., Hall P., *Transport and City Competitiveness – Literature Review*, London 2004.
- [89] Lynch K., *The image of the city*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts, London, 1960.
- [90] Łach S., *Zniszczenia wojenne w nierolniczych działach gospodarki Ziemi Zachodnich i Północnych Polski*, w: Studia Zielonogórskie, Zielona Góra 1992.
- [91] Maciejuk M., *Suburbanizacja miast średniej wielkości w Polsce na przykładzie Jeleniej Góry*, w: Studia Miejskie. Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski. Pod red. J. Słodczyka. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011.
- [92] Machaj I., *Zielona Góra. Socjologiczne studia miasta i jego mieszkańców*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001.
- [93] Maik W., *Rozwój teorii regionalnych i krajowych układów osadnictwa*, Seria Geografia nr 37, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1988.
- [94] Majchrzak J. P., *Na tropach dawnej Zielonej Góry. Opowieści o mieście*. Dom Wydawniczy GEST, Zielona Góra 1993.
- [95] Masztalski R., *Przeobrażenia struktury przestrzennej małych miast Dolnego Śląska po 1945 roku*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005.
- [96] Masztalski R., *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego wybranych małych miast w strefie wpływów Wrocławia*, w: Sieć osadnicza jako przedmiot badań. Pod red. E. Bagiński, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2006.
- [97] Menyskiewicz J., Szczegóła H., *Zielona Góra. Zarys dziejów*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1996 r.
- [98] *Miasta i osiedla w Polsce 1958*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Terenowych Organów Statystycznych, Warszawa 1959.
- [99] *Miasta w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1994.
- [100] *Miasta wojewódzkie – podstawowe dane statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Warszawa 2001.
- [101] Misiak W., *System miejski, teoretyczno – metodologiczne problemy badań*, w: Instytucje miejskiej społeczności lokalnej a układ centralny. Socjologiczne Problemy Społeczności Lokalnych. Tom IV. Pod red. W. Misiaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie. Rzeszów 1990.
- [102] Muszyński J., *Ze studiów nad miastami Ziemi Lubuskiej*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1966, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 1079.

L I T E R A T U R A

- [103] Myszkiwicz W., *Kształtowanie sieci ulicznej Zielonej Góry*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998.
- [104] Myszkiwicz W., *Ulice Zielonej Góry*, w: Zielona Góra i okolice. Wędrowka śladami przeszłości, Zielona Góra 1999.
- [105] Netzel A., *Rozwój Miasta w Polsce Ludowej*, w: Zielona Góra przeszłość i teraźniejszość. Pod red. M. Szczaniecki i J. Wąsicki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962.
- [106] Niewiadomski Z., *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2006.
- [107] Nowaczyk A., *Przemiany układu przestrzennego Zielonej Góry w okresie powojennym*, w: Przegląd Lubuski Nr 2, Zielona Góra 1976.
- [108] *Ochrona środowiska miasta Zielonej Góry*, Urząd Miejski w Zielonej Górze, Zielona Góra 1983, maszynopis.
- [109] Ostrowski C., *Rok 1956 w Zielonej Górze*, w: Studia Zielonogórskie, Tom II. Pod red. A. Toczewski, Polskie Towarzystwo Historyczne w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996.
- [110] *Oświata w Zielonej Górze. Opinie i oczekiwania społeczne*, Zespół przy Prezydencie Miasta ds. koordynacji prac nad przygotowaniem „Polityki oświatowej Zielonej Góry”, Zielona Góra 2001, maszynopis.
- [111] Piesowicz K., *Ważniejsze zmiany w zaludnieniu ziem polskich w czasie II wojny światowej*, w: Studia demograficzne, Nr 3/93, PAN Komitet Nauk Demograficznych, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
- [112] Pietkiewicz S., Orlicz M., *Plan regionalny przesiedlenia osadników rolnych na ziemie odzyskane*, I sesja Rady Narodowej dla zagadnień ziem odzyskanych 30 VII-1 VIII 1945, Biuro Studiów Osadniczo – Przesiedleńczych, Kraków 1945, maszynopis.
- [113] Piłat B., *Dochody i wydatki budżetu województwa zielonogórskiego w latach 1954 – 1966*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1968, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 379.
- [114] Pirveli M., *Model struktury społecznej w mieście okresu przemian*, w: Demograficzne i społeczne aspekty rozwoju miast. Pod red. J. Słodczyk, Uniwersytet Opolski, Opole 2002, s. 98.
- [115] *Podstawowe węzły układu osadniczego Polski*. Pod red. A. Stasiak, Biuletyn PAN KPZK, zeszyt nr 167, Warszawa 1994.
- [116] Polus R., *Kompleksowy program osadnictwa do roku 1990 – skrót*. Wojewódzka Pracownia Planów Regionalnych w Zielonej Górze, Zielona Góra 1975, maszynopis.
- [117] Polus R., *Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977*, maszynopis.
- [118] Poprawa B., *Miasta głównymi ośrodkami dojazdowymi w województwie zielonogórskim*, w: Ze studiów nad miejską siecią osadniczą województwa zielonogórskiego, Tom XVI Wydział Nauk Przyrodniczych, Zeszyt 2 Komisji Geografii Ekonomicznej, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1974.

L I T E R A T U R A

- [119] Poprawa B., *Niektóre zagadnienia ludnościowe województwa zielonogórskiego*, w: Przegląd Lubuski Nr 1, Zielona Góra 1976.
- [120] Poprawa B., *Procesy urbanizacyjne na wsi w województwie zielonogórskim*, w: Przegląd Lubuski Nr 2, Zielona Góra 1976.
- [121] Poprawa B., *Rozwój miast i wzrost liczby ludności województwa zielonogórskiego w latach 1946 – 1968 i w najbliższej przyszłości*, w: Ze studiów nad miejską siecią osadniczą województwa zielonogórskiego, Tom XVI Wydział Nauk Przyrodniczych, Zeszyt 2 Komisji Geografii Ekonomicznej, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1974.
- [122] Poprawa B., *Ruch naturalny w woj. zielonogórskim w latach 1976 – 1983 r. Studium do Planu Województwa*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1984, maszynopis.
- [123] Poprawa B., *Ruch naturalny w Zielonej Górze na tle regionu*, w: Rocznik Lubuski, Tom XVI. Pod red. H. Szczegóła, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2000.
- [124] Poprawa B., *Ruchy migracyjne w województwie zielonogórskim*, w: Przegląd Lubuski, Nr 4 (30), Zielona Góra 1978.
- [125] Poprawa B., *Studium przestrzennego zróżnicowania ruchów migracyjnych w woj. zielonogórskim w latach 1976 – 1982 (studium do planu województwa)*, Zielona Góra 1984.
- [126] Posadzy W., *Studium historyczno – urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry*, w: Studia historyczne i historyczno – urbanistyczne zabytków architektury i zespołów miejskich na Ziemi Lubuskiej, Warszawa 1965 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn.98.
- [127] Posadzy W., *Zielona Góra*, w: *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i doliną Wartą (województwo zielonogórskie)*, Tom II, Dolny Śląsk, Dolne Łużyce. Pod red. Z. Kaczmarczyk i A. Wędzki, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1970.
- [128] *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne*. Pod red. Z. Niewiadomski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.
- [129] Proczkowska A., *Studium Śródmieścia Zielonej Góry*, Zielona Góra 1967 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 - 1985, sygn. 306.
- [130] *Program rozwoju gospodarczego miasta i powiatu Zielona Góra w latach 1961-1965*, Materiał programowy Komitetu Miasta i Powiatu PZPR w Zielonej Górze (projekt) w: Studia zielonogórskie, Tom VII. Pod red. A. Toczewski, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 2001.
- [131] *Projektowane tereny mieszkaniowe na terenie województwa zielonogórskiego*. Pod red. J. Gryziec, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1985.
- [132] *Raport o stanie oświaty w Zielonej Górze*, Urząd Miasta Zielona Góra, Zielona Góra 2000, maszynopis.
- [133] Rauziński R., Szczygielski K., *Węzłowe problemy demograficzne Nadodrza 1945-2000*, w: Rocznik Lubuski, Tom XVI. Pod red. H. Szczegóła, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2000.

L I T E R A T U R A

- [134] *Rozwój społeczno – gospodarczy województwa zielonogórskiego w okresie kadencji Sejmu PRL i Rad Narodowych 1965 – 1968*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1969.
- [135] Rutkowski Z., *Polskość Zielonej Góry*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1960, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 1083.
- [136] Rykiel Z., *Szata dezinformacyjna miasta*, w: Szata informacyjna miasta. Pod red. B. Jałowiecki, W. Łukowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [137] Sagan I., *Miasto jako przedmiot badań geografii*, w: Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [138] Samoliński O., *Podziały administracyjne Polski zachodniej i południowej w latach 1795-1950*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1968r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, sygn. 741.
- [139] Schmidt H., *Geschichte der Stadt Grünberg in Schl.*, Grünberg 1922.
- [140] Schmidt Hugo, *Grünberg*, Grünberg 1922.
- [141] Schwartz A., *Zmiany krajobrazu krainy zielonogórskiej na tle rozwoju osadnictwa od XI do XX wieku*, Poznań 1965 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 30.
- [142] Skiba M., *Obraz Zielonej Góry w badaniach preferencji mieszkańców, na podstawie map mentalnych sporządzonych przez studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego*, w: Czasopismo Techniczne: Architektura, Zeszyt 11-A, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2005.
- [143] Skiba M., *Wartość akcentowa społecznie, na podstawie map mentalnych mieszkańców Zielonej Góry*, w: Czasopismo Techniczne, Zeszyt 10-A/2004. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.
- [144] Skiba M., *Współczesne bramy miasta na podstawie map mentalnych Zielonej Góry*, w: *Odnowa krajobrazu miejskiego: bramy i granice miasta. Urban Landscape Renewal : gates and urban borders*, Międzynarodowa konferencja naukowa. Politechnika Śląska, Wydział Architektury, Gliwice 2007.
- [145] Skiba M., *Zielona Góra – percepcja miasta*, w: *Renowacje budynków i modernizacja obszarów zabudowanych*, Tom 3. Pod red. T. Biliński, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2007.
- [146] Skiba M., Bazan – Krzywoszańska A., *Polityka przestrzenna Zielonej Góry źródłem zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju miasta*, w: *Czasopismo Techniczne: Architektura, Zeszyt 14*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2010.
- [147] Skiba M., Bazan – Krzywoszańska A., *Tożsamość miasta pod presją gospodarki rynkowej na przykładzie Zielonej Góry*, Poznań – Czerniejewo, październik 2010.

L I T E R A T U R A

- [148] Słodczyk J., *Przestrzeń miasta j jej przeobrażenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001.
- [149] Stefański J., *Spółdzielczość mieszkaniowa miasta Zielonej Góry w okresie XX lecia*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1964 r., Archiwum państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1964 – 1985, sygn. 8.
- [150] *Studia Zielonogórskie*. Pod red. A. Toczewskiego, Tom II, Polskie Towarzystwo Historyczne w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996.
- [151] Szachowicz Z., *Przeobrażenia w szkolnictwie Zielonej Góry w latach 1989-1997*, *Studia zielonogórskie*, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998.
- [152] Szczepański M.S., Kozielska B., *Miasto jako przedmiot badań socjologii*, w: *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*. Pod red. B. Jałowiecki, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [153] Szczegóła H., *Przeobrażenia ustrojowo – społeczne na Ziemi Lubuskiej w latach 1945 – 1947*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1969, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze 1966 – 1985, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 411.
- [154] Szczegóła H., *Zielona Góra. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, Wydawnictwo Poznańskie. Poznań 1984.
- [155] Szmytkowska M., *Kształtowanie nowych funkcji centrów, czy symptom kryzysu ulic „salonów miast”?*, w: *Szata informacyjna miasta*. Pod red. B. Jałowiecki, W. Łukowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [156] Szymańska D., *Niektóre zagadnienia urbanizacji w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, w: *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*. Pod red. J. Słodczyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2002.
- [157] Toczewski A., *Wyznaczniki kulturowe regionalizmu lubuskiego*, *Studia zielonogórskie*, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998.
- [158] Tosics I., *Miasto i wielkie osiedla mieszkaniowe*, w: *Zarządzanie zasobami mieszkaniowymi. Utrzymanie i odnowa*. Pod red. H. Zaniewska, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2003.
- [159] Wieczorek M., *Procesy zasiedlania Ziemi Lubuskiej*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Zielona Góra 1966 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, sygn. 178.
- [160] Wallis A., *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977.
- [161] Wallis A., *Spoleczna anatomia mieszkania* w: *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977.
- [162] Wallis A., *Wstęp*, w: *Spoleczno – kulturalne problemy miasta średniego*. Pod red. B.J. Kunicki, A. Wallis, Gorzowskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa – Poznań 1982.

L I T E R A T U R A

- [163] Wołk Z., *Sytuacja zawodowa zielonogórczyków w latach dziewięćdziesiątych*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998.
- [164] Worobiec A., *Zielona Góra, miasto i województwo*, Zielona Góra 1995.
- [165] Wyczałkowski M. J., *Podstawowe problemy planowania przestrzennego na terenie województwa zielonogórskiego w okresie 25 – lecia działalności służ urbanistycznych*, w: Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze 1955-1980, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1980.
- [166] Wyder G., *Przedsiębiorstwa Zielonej Góry w latach 1945 – 1950*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998.
- [167] Wysocka E., *Sieć osadnicza Polski w świetle integracji europejskiej*, w: Podstawowe węzły układu osadniczego Polski. Pod red. A. Stasiak, Biuletyn PAN KPZK, zeszyt nr 167, Warszawa 1994.
- [168] Zarzycki M., *Historia rozwoju zielonogórskiego węzła kolejowego*, w: Studia zielonogórskie, Tom VI. Pod red. A. Toczewski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 2000.
- [169] Zdrojewski E. Z., *Proces przemian demograficznych i społeczno zawodowych w województwie zielonogórskim*, w: Rocznik Lubuski, Tom XVI. Pod red. H. Szczegółą, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2000.
- [170] *Zielona Góra 1973-1974. Wybrane zagadnienia z rozwoju społeczno – gospodarczego miasta i powiatu*. Urząd Miejski w Zielonej Górze, Zielona Góra 1975.
- [171] *Zielona Góra. Przyszłość i teraźniejszość*. Pod red. M. Szczaniecki i J. Wąsicki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962.
- [172] *Zielona Góra. Socjologiczne studium miasta i jego mieszkańców*. Pod red. I. Machaj, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2001.
- [173] *Zielonogórskie. Rozwój województwa w Polsce Ludowej*. Pod red. J. Wąsicki, Biblioteka Wiedzy o Polsce Ludowej, PWN, Warszawa 1970.
- [174] Zipser T., *Zasady planowania przestrzennego*, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1983.
- [175] Zipser T., Sławski J., *Modele procesów urbanizacji. Teoria jej wykorzystanie w praktyce planowania*, Studia Tom XCVIII, PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988.
- [176] *Zmiany administracyjne miast 1945 – 1984*, Główny Urząd Statystyczny, Statystyka Polska, Seria: Statystyka regionalna 7, Warszawa 1985.
- [177] Zuziak Z., *O tożsamości urbanistyki*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008.
- [178] Żynda S., *Podział Środkowego Nadodrza na fizycznogeograficzne jednostki przestrzenne*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1978.

- [1] Decyzja nr 121/74 Wojewody Zielonogórskiego z dnia 29 sierpnia 1974 r. w sprawie zatwierdzenia ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 12 listopada 1974 r. Nr 8, poz. 93.
- [2] *Koncepcja polityki przestrzennej zagospodarowania kraju*, Monitor Polski z 2001r. Nr 26, poz. 432.
- [3] *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 - projekt*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- [4] *Ludność Polski w latach 1945 – 1965*. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 1966.
- [5] *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry*. Zielona Góra 1974.
- [6] *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry. Część opisowa*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1988, maszynopis.
- [7] *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Lubuskiego Parku Technologicznego położonego w obrębie Nowego Kisielina, gmina Zielona Góra*, uchwalony uchwałą nr XL/373/2010 Rady Gminy Zielona Góra z dnia 25 sierpnia 2011r.
- [8] *Narodowy spis powszechny 7 XII 1978. Ludność i warunki mieszkaniowe. Część I. Miasto Zielona Góra*. Województwo zielonogórskie. Główny Urząd Statystyczny. Zeszyt nr 49/1/1, Warszawa 1979.
- [9] *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Powszechny spis rolny. Raport z wyników spisów powszechnych. Województwo lubuskie*. Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 2003.
- [10] *Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r.*, Zeszyt nr I, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1952.
- [11] *Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego*, uchwalony uchwałą nr XXXVII/272/2002 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 2 października 2002 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 18 listopada 2002 r. Nr 105, poz. 1279.
- [12] *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego*, Zarząd Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2002.
- [13] *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zielonogórskiego perspektywa 1990 r. – synteza*, Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1977.
- [14] *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1970r.*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1971.
- [15] *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1988r.*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1988.
- [16] *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1990r.*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1991.
- [17] *Powszechny Sumaryczny Spis Ludności z dnia 14 lutego 1946 r.*, Zbiory Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze.
- [18] *Projekt założeń do planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry*, w: uchwała nr XVI/73/86 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie zatwierdzenia

- założeń do planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry.
- [19] *Protokoły posiedzeń sesji Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze. Rok 1960*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Zespół: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze 1950 – 1975, sygn. 58.
 - [20] *Rocznik demograficzny 1945 – 1966*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1968.
 - [21] *Rocznik demograficzny 1967 – 1968*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1969.
 - [22] *Rocznik demograficzny 1971*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1971.
 - [23] *Rocznik gospodarczo – statystyczny województwa zielonogórskiego 1950*, Zielona Góra 1950.
 - [24] *Rocznik gospodarczo – statystyczny województwa zielonogórskiego 1959*, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1959.
 - [25] *Rocznik statystyczny 1947*, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1948.
 - [26] *Rocznik statystyczny 1948*, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1949.
 - [27] *Rocznik statystyczny 1964*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1964.
 - [28] *Rocznik statystyczny miast 1985*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1986.
 - [29] *Rocznik statystyczny powiatów 1970*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1970.
 - [30] *Rocznik Statystyczny województwa gorzowskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 1977.
 - [31] *Rocznik Statystyczny województwa gorzowskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 1981.
 - [32] *Rocznik statystyczny województwa gorzowskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 1984.
 - [33] *Rocznik statystyczny województwa gorzowskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 1986.
 - [34] *Rocznik statystyczny województwa gorzowskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 1991.
 - [35] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1963-1964*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1964.
 - [36] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1965-1966*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1966.
 - [37] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1970*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1971.
 - [38] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1980*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1981.
 - [39] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1984*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1985.
 - [40] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1987*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1987.

- [41] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1996*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1996.
- [42] *Rocznik Statystyczny województwo lubuskiego 2002*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 2002.
- [43] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r. w sprawie przekształcenia granic miast Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego w województwie zielonogórskim, Dziennik Ustaw z 1961 r. Nr 46, poz. 242.
- [44] *Rozwój gospodarczy powiatów w latach 1950 – 1965*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1967.
- [45] *Rozwój województwa w liczbach (Lata 1955-1960)*, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze. Wydział Statystyki, Zielona Góra 1961.
- [46] *Spisy Ludności Rzeczypospolitej Polskiej 1921 – 2002*, Wybór pism demografów. Pod red. Z. Strzelecki i T. Toczyński, Polskie Towarzystwo Demograficzne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2002.
- [47] *Statystyka miast i osiedli 1945-1965*, Główny Urząd Statystyczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Seria: Statystyka regionalna, Zeszyt 6, Warszawa 1967.
- [48] *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.
- [49] *Strategia rozwoju miasta Zielona Góra*, uchwała nr XXXII/247/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 stycznia 1997 r., Zielona Góra 1997.
- [50] *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego*, Zarząd Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2000.
- [51] *Strategia rozwoju województwa lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020r.*, Zarząd Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2005.
- [52] *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra*, Zarząd Miasta Zielona Góra, Zielona Góra 2000.
- [53] *Studium zagospodarowania przestrzennego pasma Odry – województwo lubuskie*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 2001.
- [54] Uchwała nr XXXVIII/180/65 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 11 października 1965 r. w sprawie zatwierdzenia ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z 17 lutego 1966 r. Nr 1, poz. 6.
- [55] Uchwała nr XVI/74/86 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych „Jędrzychów II” w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 20 maja 1987 r. Nr 4 , poz. 91.
- [56] Uchwała nr XVI/75/86 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 29 listopada 1986 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych „Jędrzychów IV” w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 20 maja 1987 r. Nr 4 , poz. 92.

- [57] Uchwała nr XXIV/124/88 Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 19 kwietnia 1988 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 20 stycznia 1989 r. Nr 1, poz. 5.
- [58] Uchwała nr XIII/142/91 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 maja 1991 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 31 grudnia 1991 r. Nr 14, poz. 155.
- [59] Uchwała nr XXIV/223/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 25 czerwca 1992 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Chynów w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 5 sierpnia 1992 r. Nr 10, poz. 138.
- [60] Uchwała nr XXVII/250/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 września 1992 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 5 października 1993 r. Nr 10, poz. 107.
- [61] Uchwała nr XXX/275/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 22 grudnia 1992 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Jędrzychów V w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 5 października 1993 r. Nr 10, poz. 108.
- [62] Uchwała nr XXX/276/92 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 22 grudnia 1992 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla przy ul. Szwajcarskiej w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 5 października 1993 r. Nr 10, poz. 109.
- [63] Uchwała nr XLI/360/93 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 grudnia 1993 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy mieszkaniowo – rekreacyjnej przy ul. Sulechowskiej w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 27 czerwca 1994 r. Nr 8, poz. 73.
- [64] Uchwała nr VI/30/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 listopada 1994 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Kisieleńskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 16 grudnia 1994 r. Nr 17, poz. 157.
- [65] Uchwała nr VII/41/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 8 grudnia 1994 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 16 grudnia 1994 r. Nr 17, poz. 158.
- [66] Uchwała nr XLV/384/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 kwietnia 1994 r. w *sprawie zmiany lokalizacji stacji redukcyjnej gazu I° w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego*

- osiedla Jędrzychów IV w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 27 czerwca 1994 r. Nr 8, poz. 74.
- [67] Uchwała nr XLV/385/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 kwietnia 1994 r. w sprawie zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Jędrzychów II w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 27 czerwca 1994 r. Nr 8, poz. 75.
- [68] Uchwała nr XLV/386/94 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 kwietnia 1994 r. w sprawie zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Raculka II w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 27 czerwca 1994 r. Nr 8, poz. 76.
- [69] Uchwała nr XV/101/95 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 31 sierpnia 1995 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu budownictwa jednorodzinnego przy ul. Zbożowej w Zielonej Górze – Bajkowa 2, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 11 października 1995 r. Nr 13 , poz. 82.
- [70] Uchwała nr XIX/135/95 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 listopada 1995 r. w sprawie uchwalenia zmian miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego „Jędrzychów II” w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 30 grudnia 1995 r. Nr 16 , poz. 105.
- [71] Uchwała nr XXIX/214/96 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 października 1996 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 17 grudnia 1996 r. Nr 19 , poz. 180.
- [72] Uchwała nr XXX/228/96 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 listopada 1996 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów V część I i II w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Zielonogórskiego z dnia 29 stycznia 1997 r. Nr 1 , poz. 14.
- [73] Uchwała nr XLVII/351/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 18 grudnia 1997r. w sprawie zmiany uchwały nr XXXII/247/97 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 23 stycznia 1997r. Strategia Rozwoju Miasta Zielona Góra.
- [74] Uchwała nr LI/376/98 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 27 marca 1998 r. w sprawie zmiany Miejscowego Szczegółowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Kisieleńskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze w obszarze jednostki strukturalnej C1, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 10 marca 1999 r. Nr 8 , poz. 43.
- [75] Uchwała nr LIII/392/98 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 maja 1998 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 21 lipca 1998 r. Nr 12 , poz. 112.

- [76] Uchwała nr LIII/393/98 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 28 maja 1998 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów V, część III w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z dnia 31 sierpnia 1998 r. Nr 17, poz. 174.
- [77] Uchwała nr XIV/170/99 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 24 sierpnia 1999 r. w *sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa mieszkaniowego Jędrzychów III w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 października 1999 r. Nr 33 , poz. 346.
- [78] Uchwała nr XIX/218/99 Rady Miejskiej w Zielonej Górze z dnia 30 listopada 1999 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 29 maja 2000 r. Nr 10 , poz. 108 – *ul. Dąbrówki*.
- [79] Uchwała nr XXVIII/307/2000 Rad Miasta Zielona Góra z dnia 27 czerwca 2000 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra dla terenu stacji paliw przy ul. Wrocławskiej*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 grudnia 2000 r. Nr 34 , poz. 423.
- [80] Uchwała nr XXXVII/425/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27 lutego 2001 r. w *sprawie zamiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów II w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 13 czerwca 2001 r. Nr 21, poz. 232- *ul. Diamentowa*.
- [81] Uchwała nr XXXVIII/448/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27 marca 2001 r. w *sprawie zamiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 13 czerwca 2001 r. Nr 21 , poz. 232 – *ul. Tylna*.
- [82] Uchwała nr XXXVIII/449/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27 marca 2001 r. w *sprawie zamiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry*, Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 13 czerwca 2001 r. Nr 21 , poz. 232 – *ul. Kupiecka*.
- [83] Uchwała nr XLI/498/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 26 czerwca 2001 r. w *sprawie zamiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów II w Zielonej Górze*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 30 sierpnia 2001 r. Nr 67 , poz. 534 - *ul. Koralkowa*.
- [84] Uchwała nr XLI/499/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 26 czerwca 2001 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry*, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 3 października 2001 r. Nr 91 , poz. 649 – *al. Konstytucji 3 Maja*.
- [85] Uchwała nr XLI/502/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 26 czerwca 2001 r. w *sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Jędrzychów IV w Zielonej Górze*, Dziennik

- Urządowy Województwa Lubuskiego z dnia 8 października 2001 r. Nr 94 ,
poz. 683.
- [86] Uchwała nr XLIII/521/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 28 sierpnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 18 grudnia 2001 r. Nr 133, poz.1412 – ul. Wandy 23.
- [87] Uchwała nr XLIII/522/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 28 sierpnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 18 grudnia 2001 r. Nr 133, poz.1413 – ul. Mickiewicza.
- [88] Uchwała nr XLIII/523/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 28 sierpnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 18 grudnia 2001 r. Nr 133, poz.1414 – ul. Drzewna 23a.
- [89] Uchwała nr XLV/537/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 listopada 2001 r. Nr 111, poz.791 – ul. Podgórna 2.
- [90] Uchwała nr XLV/538/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 grudnia 2001 r. Nr 128, poz.995 – ul. dr Pieniężnego.
- [91] Uchwała nr XLV/539/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 grudnia 2001 r. Nr 128, poz.996 – ul. Staszica – Wyspiańskiego.
- [92] Uchwała nr XLV/540/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, w części dotyczącej cmentarza komunalnego przy ul. Wrocławskiej, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 listopada 2001 r. Nr 111, poz.792.
- [93] Uchwała nr XLV/541/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 grudnia 2001 r. Nr 128, poz.997 – Trasa Północna - Batorego.
- [94] Uchwała nr XLV/542/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 2 października 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów II w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 12 grudnia 2001 r. Nr 128, poz.998 – ul. Szmaragdowa.

- [95] Uchwała nr XLVIII/579/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27 listopada 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 10 lipca 2002 r. Nr 65, poz.823 – Spalony Las – strefa aktywności gospodarczej.
- [96] Uchwała nr XLIX/593/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 18 grudnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 lutego 2002 r. Nr 25, poz.251 – ul. Botaniczna , ul. Foluszowa.
- [97] Uchwała nr XLIX/594/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 18 grudnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 lutego 2002 r. Nr 25, poz.252 – ul. Wrocławska przy stadionie.
- [98] Uchwała nr XLIX/595/01 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 18 grudnia 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 lutego 2002 r. Nr 25, poz.253 – ul. Długa.
- [99] Uchwała nr LI/599/02 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 1 lipca 2002 r. Nr 61, poz.769 – al. Wojska Polskiego.
- [100] Uchwała nr LIII/629/02 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 26 marca 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 20 maja 2002 r., nr 53, poz. 647. – Las Jędrzychowski i polana położona na zachód od ul. Jędrzychowskiej – grzebowisko dla małych zwierząt.
- [101] Uchwała nr LVII/697/02 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 9 lipca 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego Jędrzychów V część I i II w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 6 września 2002 r., nr 82, poz.1067 – ul. Makowa.
- [102] Uchwała nr LXI/715/02 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 1 października 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 30 października 2002 r. Nr 100, poz.1231 – przebieg gazociągu wysokiego ciśnienia Chynów – EC Zielona Góra.
- [103] Uchwała nr V/23/03 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 25 lutego 2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 17 kwietnia 2003 r. Nr 23, poz.456 – linia przesyłowa 220/110 kV o przebiegu od EC w Zielonej Górze do GSZ Leśniów Wielki, w granicach administracyjnych miasta Zielona Góra.
- [104] Uchwała nr XI/89/03 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

- Śródmieścia Zielonej Góry, w części dotyczącej terenu ograniczonego: al. Konstytucji 3 Maja, ul. gen. Wł. Sikorskiego, ul. K. Twardowskiego, ul. gen. J. Sowińskiego z wyłączeniem dz. Nr 46/2 i części działki nr 45, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 15 września 2003 r. Nr 68, poz. 1034.*
- [105] Uchwała nr XXVIII/392/08 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 19 sierpnia 2008r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, Zielona Góra, 2008.
- [106] Uchwała nr XXIX/400/08 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 19 sierpnia 2008 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 19 listopada 2008r.nr 119, poz. 1737.
- [107] Uchwała nr LVI/722/09 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 24 listopada 2009 r.,w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w rejonie ul. Boh. Westreplatte w Zielonej Górze, Dziennik Urzędowy Województwa Lubuskiego z dnia 18 grudnia 2009r. Nr 143, poz. 2107.
- [108] Uchwała Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1945 r. w sprawie wyłączenia z okręgów: Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Dolny Śląsk wybranych powiatów, i przyznania na terenach tychże powiatów wojewodom: Gdańskiemu, Białostockiemu, Pomorskiemu i Poznańskiemu uprawnień pełnomocników okręgowych RP, Monitor Polski z 25 września 1945 r. Nr 29, poz. 77.
- [109] Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, Dziennik Ustaw Nr 16, poz. 91 z 1975.
- [110] Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2003 r. Nr 80 poz. 717 – jednolity tekst z późn. zm.
- [111] Ustawa z dnia 29 października 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych, Dziennik Ustaw z 1972 r. Nr 49, poz. 312.
- [112] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, Dz. U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 – jednolity tekst z późn. zm.
- [113] Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 1999 r. Nr 15, poz. 139 – jednolity tekst z późn. zm.
- [114] *Województwo lubuskie w 1998 roku*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1999.
- [115] Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989 r. *Wariant nr 1. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry.*
- [116] Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. *Wariant nr 2. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry.*
- [117] Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. *Wariant nr 3. Założenia do*

miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry.

- [118] Zarządzenie Nr 8/86 Wojewody Zielonogórskiego z dnia 4 lutego 1986 r. w sprawie szczegółowego opisu granic miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 5 lutego 1986 r. Nr 2, poz. 44.
- [119] Zarządzenie Ministra Ziem Odzyskanych z dnia 31 grudnia 1948 r. o nadaniu prezydentowi miasta Zielonej Góry uprawnień władz powiatowych rządowej administracji ogólnej, Dziennik Ustaw Ministerstwo Ziem Odzyskanych z 31 grudnia 1948 r. Nr 30.
- [120] *Zielona Góra – Śródmieście. Założenia do planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego -synteza*, Urząd Miejski w Zielonej Górze, Zielona Góra 1989.
- [121] *Zmiany administracyjne miast 1945-1984*, Główny Urząd Statystyczny, Statystyka Polski, Seria: Statystyka regionalna 7, Warszawa 1985.

Artykuły prasowe:

- [1] Borek K., *Ożenek dla załapania oddechu*, Gazeta Lubuska, 7 lipca 2003.
- [2] Kuna - Kwieciński P., *Ekspansja po zielonogórsku*, Gazeta Lubuska, 14- 15 sierpnia 1999.
- [3] Malcher – Nowak S., *Pójdą tylko na całość*, Gazeta Lubuska, 24 maja 2001.
- [4] (syl.bat), *Miasto ma być pięć razy większe*, Gazeta Lubuska, 26 czerwca 2001.
- [5] (syl.bat), *Pierwszy krok wykonany*, Gazeta Lubuska, 27 czerwca 2001.
- [6] (syl.bat) *Czy powiększyć Zieloną Górę?*, Gazeta Lubuska, 3 września 2003.

Materiały z zasobów sieci Internet:

- [1] *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*. Pod red. J. Czapliński, T. Panek, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, < <http://www.diagnoza.com> > ostatni dostęp 05.2011.
- [2] *Główny Urząd Statystyczny w Warszawie*, Bank Danych Lokalnych < <http://www.stat.gov.pl> > ostatni dostęp 05.2011.
- [3] *Koncepcja polityki przestrzennej zagospodarowania kraju*, < http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_krajowy/polska_polityka_przestrzenna/koncepcja_polityki_przestrzennego_zagospodarowania_kraju/strony/glowna.aspx > ostatni dostęp 02.2011.
- [4] *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, <http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_przestrzenna/KPZK/Aktualnosci/Strony/KPZK_jako_element_systemu_zarzadzania_strategicznego_10032011.aspx > ostatni dostęp 04.2011.
- [5] *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego*

- < <http://lubuskie.pl/menu-strony/strategia/regionalne-dokumenty-strategiczne/plan-zagospodarowania-przestrzennego-województwa-lubuskiego/>> ostatni dostęp 04.2011.
- [6] *Podział administracyjny kraju, województwo lubuskie*
< <http://www.lo.olecko.pl/wpl/mlubu.htm> > ostatni dostęp 06.2004.
- [7] *Podział administracyjny województwa lubuskiego*. Urząd Statystyczny w Zielonej Górze < http://www.stat.gov.pl/zg/69_788_PLK_HTML.htm > ostatni dostęp 01.2011.
- [8] *Strategia rozwoju województwa lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020r.*, Zarząd Województwa Lubuskiego. Zielona Góra 2005.
< <http://lubuskie.pl/pl/download/strategia/strategiaRozwojuWojewodztwaLubuskiego.pdf> > ostatni dostęp 04.2011.
- [9] *Urząd Gminy Zielona Góra* < <http://www.gminazg.pl/html> > ostatni dostęp 04.2011
- [10] *Urząd Miasta Zielona Góra* < <http://www.zielona-gora.pl/html> > ostatni dostęp 05.2011.
- [11] *Urząd Statystyczny w Zielonej Górze*: < <http://www.stst.gov.pl/zg> > ostatni dostęp 05.2011
- [12] *WIEM 2004, Wydarzenia historyczne, Historia powszechna, Niemcy*, < <http://www.wiem.onet.pl/wiem/003026.html> > ostatni dostęp 07. 2004.
- [13] *Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych*
<<http://www.funduszeStrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty%20strategiczne/kpzk.pdf>> ostatni dostęp 03.2011.
- [14] *Zmiany w podziale administracyjnym Polski po 1939r.*
< <http://www.stst.gov.pl/zg> > ostatni dostęp 05.2011

11. Spis rycin

Lp.	Tytuł ryciny	Strona
1.	Widok na centrum miasta Zielona Góra.	97
2.	Rynek zielonogórski.	98
3.	Palmiarnia Zielonogórska.	98

12. Spis rysunków

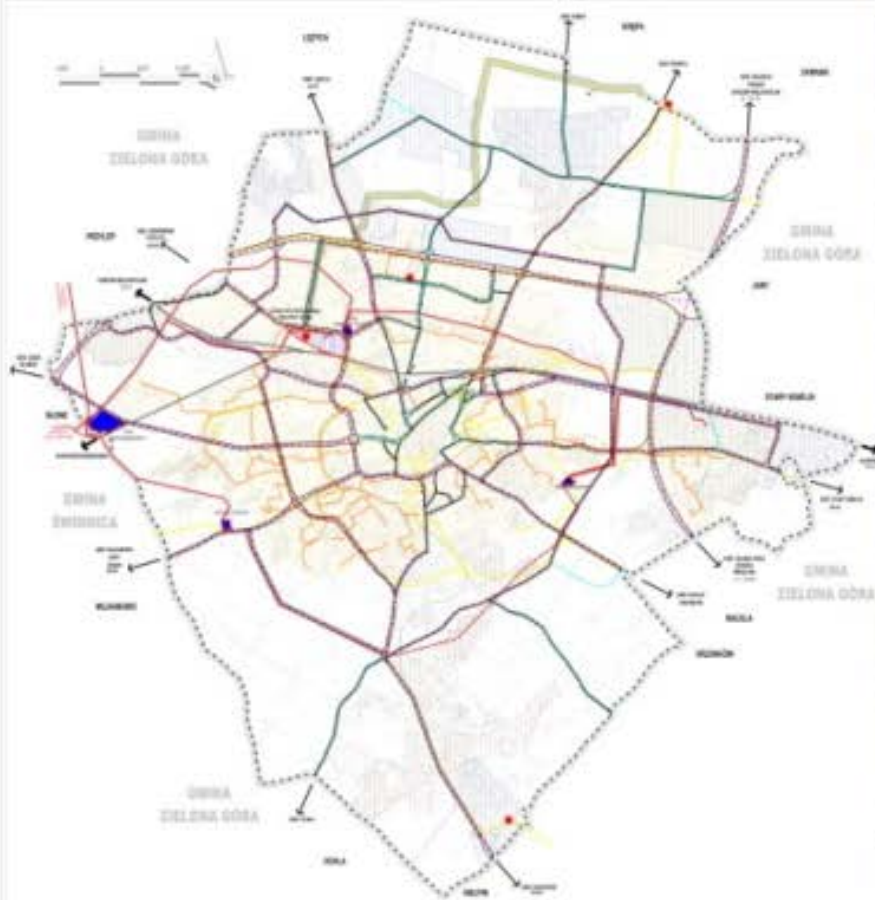
Lp.	Tytuł rysunku	Strona
1.	Zmiany w podziale administracyjnym Polski po 1939 r.	23
2.	Zmiany granic administracyjnych województw, w skład których wchodziło miasto Zielona Góra po 1950 r.	24
3.	Podział administracyjny województwa lubuskiego obowiązujący od roku 1999.	25
4.	Podział administracyjny województwa lubuskiego.	26
5.	Kolejność przyłączeń poszczególnych terenów do miasta Zielona Góra.	29
6.	Propozycje powiększenia obszaru miasta Zielona Góra.	31
7.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Lubuskiego Parku Technologicznego położonego w obrębie Nowego Kisielina, gmina Zielona Góra uchwalony dnia 25 sierpnia 2010 r.	32
8.	Schemat regionów kolonizujących i kolonizowanych Polski po II wojnie światowej.	36
9.	Zmiany w liczbie ludności polskiej zamieszkującej teren miasta Zielona Góra w latach 1945 – 1950.	37
10.	Zmiany gęstości zaludnienia w granicach administracyjnych województwa zielonogórskiego w latach 1945 – 1950.	38
11.	Dynamika wzrostu liczby ludności w miastach województwa zielonogórskiego w latach 1945 – 1950.	39
12.	Liczba ludności w poszczególnych miastach Ziemi Lubuskiej w latach 1945 – 1950.	40
13.	Kierunki działań polityki przestrzennej na rzecz poprawy spójności wewnętrznej kraju na podstawie projektu Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.	50
14.	Układ przestrzenny województwa lubuskiego na podstawie strategii rozwoju województwa.	54
15.	Model struktury przestrzennej regionu przyjęty w ramach ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.	55
16.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta	63

	Zielona Góra z 1988 r. Struktura funkcjonalno – przestrzenna.	
17.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra z 1988 r. Nowe realizacje i przebudowa.	64
18.	Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. Wariant nr 1. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry.	67
19.	Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989r. Wariant nr 2 będący podstawą realizacji miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Zielonej Góry przyjętego do realizacji przez Miejską Radę Narodową w 1989 r.	68
20	Załącznik do uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze nr VIII/49/89 z dnia 27 września 1989 r. Wariant nr 3. Założenia do miejscowego planu zagospodarowania Śródmieścia Zielonej Góry.	69
21	Obowiązujące i w opracowaniu miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra. Stan prawny – luty 2010 r.	76
22.	Zielona Góra na tle historycznych szlaków handlowych do XV w.	77
23.	Schemat struktury miasta Zielona Góra - układzie koncentryczny.	79
24.	Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego miasta Zielona Góra – rok 2000.	82
25.	Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego miasta Zielona Góra – rok 2008.	83
26.	Projekt zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kisielińskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Zielonej Górze w rejonie ul. Granicznej.	86
27.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra dla terenu Jędrzychów V część III „Zbożowa”.	88
28.	Rozwój przestrzenny miasta Zielona Góra w latach.	90
29.	Przykłady map mentalnych wykonanych przez mieszkańców Zielonej Góry dla hasła Zielona Góra.	95
30.	Cechy najbardziej pożądane przez zielonogórczan w miejscu zamieszkania.	103

13. Spis tabel

Lp.	Tytuł tabeli	Strona
1.	Zmiany powierzchni miasta Zielona Góra w latach.	28
2.	Liczba ludności niemieckiej przesiedlonej, z punktów zbornych, zlokalizowanych na terenie Ziemi Lubuskiej w latach 1939 - 1950.	35
3.	Porównanie dynamiki wzrostu liczby ludności województwa i miasta Zielona Góra w latach 1950-2010.	43
4.	Rejony miasta Zielona Góra, które zyskały pozytywną opinię mieszkańców.	101
5.	Rejony miasta Zielona Góra, które zyskały negatywną opinię mieszkańców.	102
6.	Najczęściej wybierane przez zielonogórczan rejony realizacji zakupów.	104
7.	Wykaz cech uciążliwych występujących w rejonach zamieszkania respondentów	105
8.	Diagram analizy SWOT dla czynników wpływających na rozwój miasta Zielona Góra.	110
9.	Powiązania czynników wpływających na rozwój miasta poddanych analizie SWOT.	112

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA ZIELONA GÓRA

IIA/3 KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO - SYSTEM KOMUNIKACJI I INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Linie kolejowe	Linie drożowe	Linie energetyczne	Linie wodociągowe	Linie gazowe	Linie telekomunikacyjne
Linie autobusowe	Linie tramwajowe	Linie ciepłownicze	Linie kanalizacyjne	Linie gazowe	Linie telekomunikacyjne

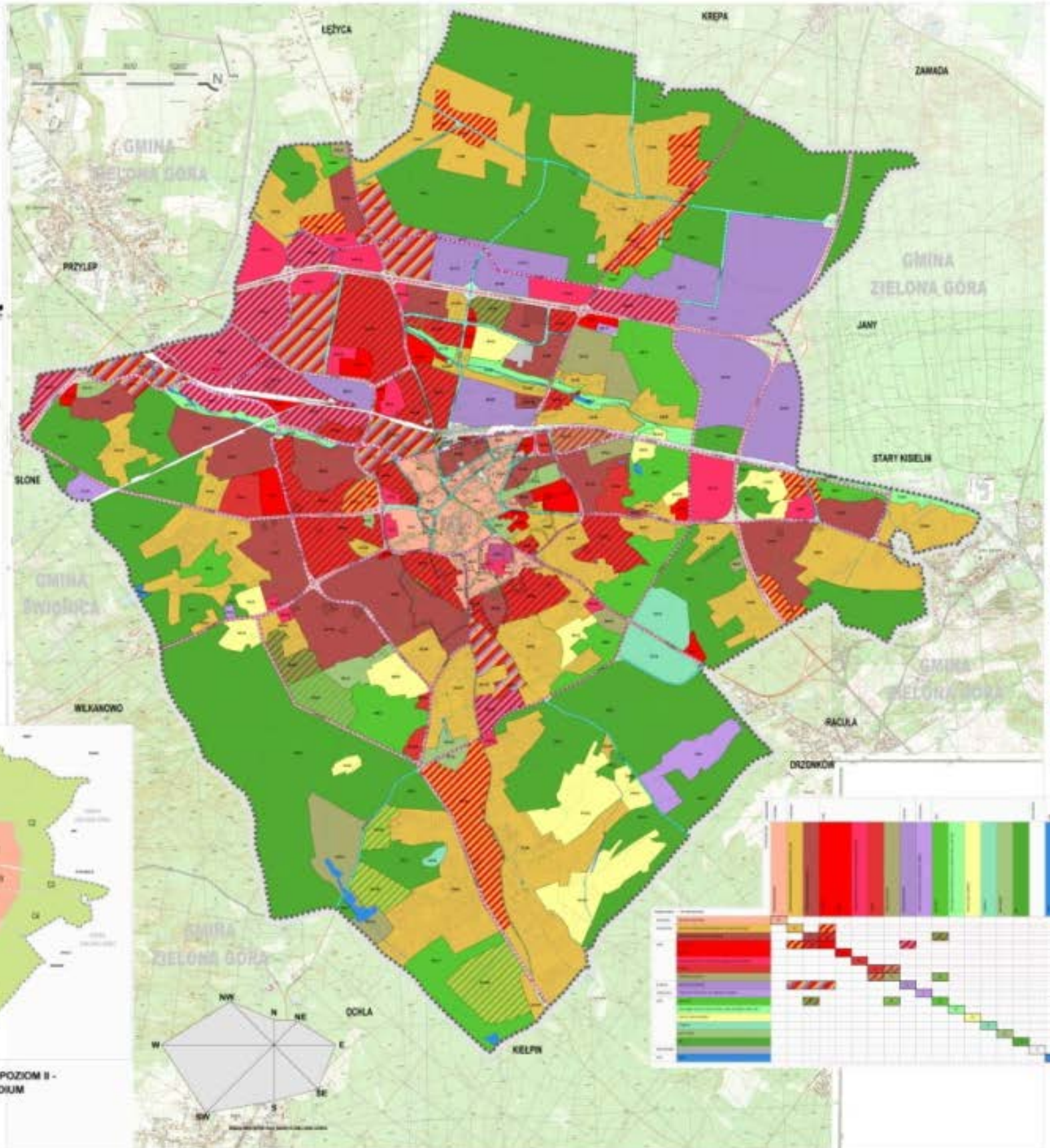
IIA/1 STRUKTURA URBANISTYCZNA POZIOM I - PODZIAŁ NA STREFY STUDIUM

Strefa A	Strefa B	Strefa C

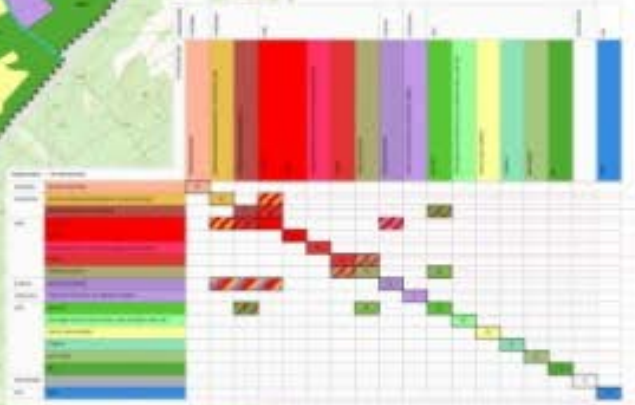
IIA/2 STRUKTURA URBANISTYCZNA POZIOM II - PODZIAŁ NA JEDNOSTKI STUDIUM

Jednostka 1	Jednostka 2	Jednostka 3	Jednostka 4	Jednostka 5	Jednostka 6	Jednostka 7	Jednostka 8	Jednostka 9	Jednostka 10	Jednostka 11	Jednostka 12	Jednostka 13	Jednostka 14	Jednostka 15	Jednostka 16	Jednostka 17	Jednostka 18	Jednostka 19	Jednostka 20	Jednostka 21	Jednostka 22	Jednostka 23	Jednostka 24	Jednostka 25	Jednostka 26	Jednostka 27	Jednostka 28	Jednostka 29	Jednostka 30	Jednostka 31	Jednostka 32	Jednostka 33	Jednostka 34	Jednostka 35	Jednostka 36	Jednostka 37	Jednostka 38	Jednostka 39	Jednostka 40	Jednostka 41	Jednostka 42	Jednostka 43	Jednostka 44	Jednostka 45	Jednostka 46	Jednostka 47	Jednostka 48	Jednostka 49	Jednostka 50	Jednostka 51	Jednostka 52	Jednostka 53	Jednostka 54	Jednostka 55	Jednostka 56	Jednostka 57	Jednostka 58	Jednostka 59	Jednostka 60	Jednostka 61	Jednostka 62	Jednostka 63	Jednostka 64	Jednostka 65	Jednostka 66	Jednostka 67	Jednostka 68	Jednostka 69	Jednostka 70	Jednostka 71	Jednostka 72	Jednostka 73	Jednostka 74	Jednostka 75	Jednostka 76	Jednostka 77	Jednostka 78	Jednostka 79	Jednostka 80	Jednostka 81	Jednostka 82	Jednostka 83	Jednostka 84	Jednostka 85	Jednostka 86	Jednostka 87	Jednostka 88	Jednostka 89	Jednostka 90	Jednostka 91	Jednostka 92	Jednostka 93	Jednostka 94	Jednostka 95	Jednostka 96	Jednostka 97	Jednostka 98	Jednostka 99	Jednostka 100

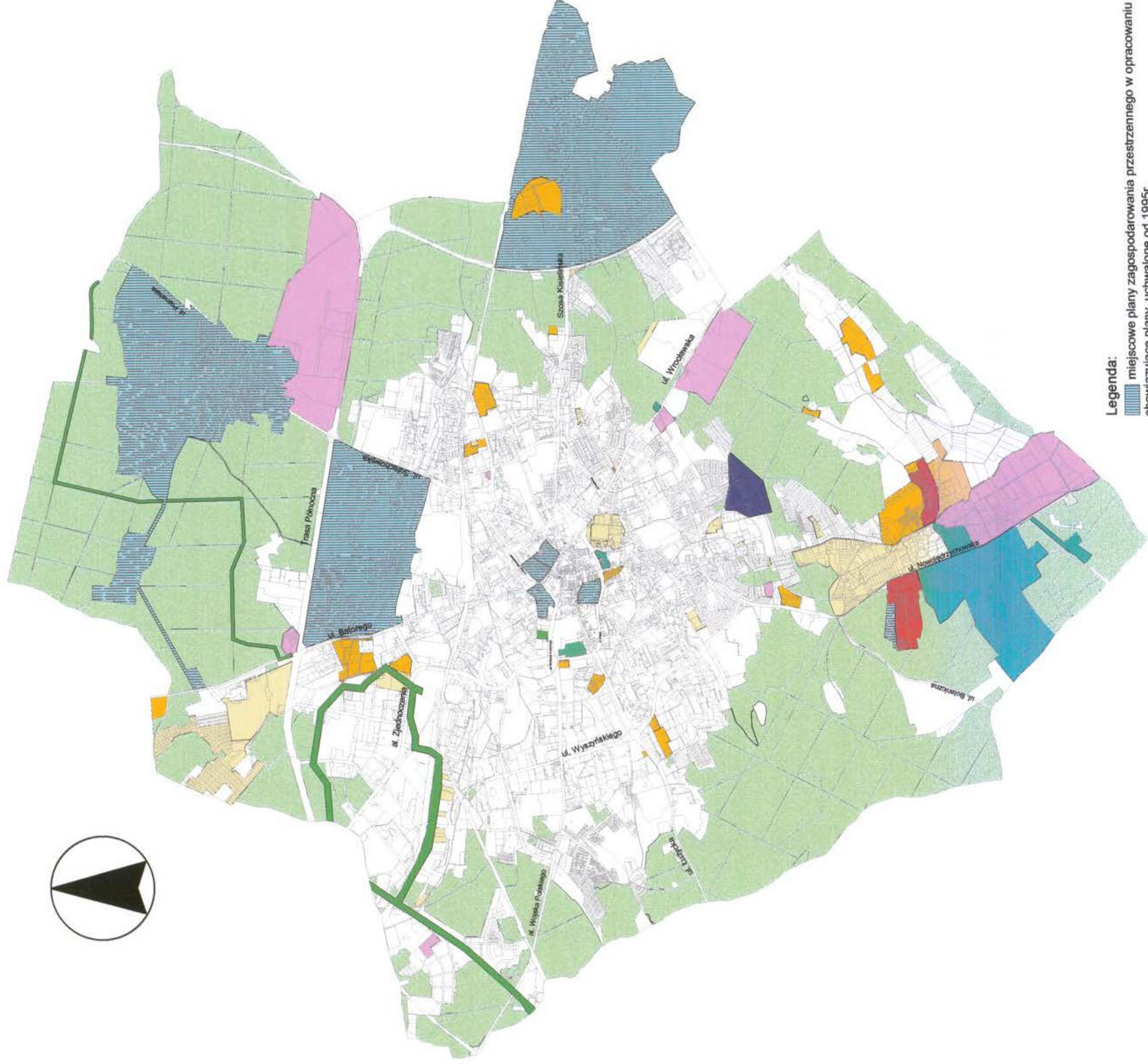
LEGENDA

Linie kolejowe	Linie drożowe	Linie energetyczne	Linie wodociągowe	Linie gazowe	Linie telekomunikacyjne																																																																																																	
Linie autobusowe	Linie tramwajowe	Linie ciepłownicze	Linie kanalizacyjne	Linie gazowe	Linie telekomunikacyjne																																																																																																	
Strefa A	Strefa B	Strefa C	Jednostka 1	Jednostka 2	Jednostka 3	Jednostka 4	Jednostka 5	Jednostka 6	Jednostka 7	Jednostka 8	Jednostka 9	Jednostka 10	Jednostka 11	Jednostka 12	Jednostka 13	Jednostka 14	Jednostka 15	Jednostka 16	Jednostka 17	Jednostka 18	Jednostka 19	Jednostka 20	Jednostka 21	Jednostka 22	Jednostka 23	Jednostka 24	Jednostka 25	Jednostka 26	Jednostka 27	Jednostka 28	Jednostka 29	Jednostka 30	Jednostka 31	Jednostka 32	Jednostka 33	Jednostka 34	Jednostka 35	Jednostka 36	Jednostka 37	Jednostka 38	Jednostka 39	Jednostka 40	Jednostka 41	Jednostka 42	Jednostka 43	Jednostka 44	Jednostka 45	Jednostka 46	Jednostka 47	Jednostka 48	Jednostka 49	Jednostka 50	Jednostka 51	Jednostka 52	Jednostka 53	Jednostka 54	Jednostka 55	Jednostka 56	Jednostka 57	Jednostka 58	Jednostka 59	Jednostka 60	Jednostka 61	Jednostka 62	Jednostka 63	Jednostka 64	Jednostka 65	Jednostka 66	Jednostka 67	Jednostka 68	Jednostka 69	Jednostka 70	Jednostka 71	Jednostka 72	Jednostka 73	Jednostka 74	Jednostka 75	Jednostka 76	Jednostka 77	Jednostka 78	Jednostka 79	Jednostka 80	Jednostka 81	Jednostka 82	Jednostka 83	Jednostka 84	Jednostka 85	Jednostka 86	Jednostka 87	Jednostka 88	Jednostka 89	Jednostka 90	Jednostka 91	Jednostka 92	Jednostka 93	Jednostka 94	Jednostka 95	Jednostka 96	Jednostka 97	Jednostka 98	Jednostka 99	Jednostka 100

OPIS

1. Strefa A	2. Strefa B	3. Strefa C	4. Jednostka 1	5. Jednostka 2	6. Jednostka 3	7. Jednostka 4	8. Jednostka 5	9. Jednostka 6	10. Jednostka 7	11. Jednostka 8	12. Jednostka 9	13. Jednostka 10	14. Jednostka 11	15. Jednostka 12	16. Jednostka 13	17. Jednostka 14	18. Jednostka 15	19. Jednostka 16	20. Jednostka 17	21. Jednostka 18	22. Jednostka 19	23. Jednostka 20	24. Jednostka 21	25. Jednostka 22	26. Jednostka 23	27. Jednostka 24	28. Jednostka 25	29. Jednostka 26	30. Jednostka 27	31. Jednostka 28	32. Jednostka 29	33. Jednostka 30	34. Jednostka 31	35. Jednostka 32	36. Jednostka 33	37. Jednostka 34	38. Jednostka 35	39. Jednostka 36	40. Jednostka 37	41. Jednostka 38	42. Jednostka 39	43. Jednostka 40	44. Jednostka 41	45. Jednostka 42	46. Jednostka 43	47. Jednostka 44	48. Jednostka 45	49. Jednostka 46	50. Jednostka 47	51. Jednostka 48	52. Jednostka 49	53. Jednostka 50	54. Jednostka 51	55. Jednostka 52	56. Jednostka 53	57. Jednostka 54	58. Jednostka 55	59. Jednostka 56	60. Jednostka 57	61. Jednostka 58	62. Jednostka 59	63. Jednostka 60	64. Jednostka 61	65. Jednostka 62	66. Jednostka 63	67. Jednostka 64	68. Jednostka 65	69. Jednostka 66	70. Jednostka 67	71. Jednostka 68	72. Jednostka 69	73. Jednostka 70	74. Jednostka 71	75. Jednostka 72	76. Jednostka 73	77. Jednostka 74	78. Jednostka 75	79. Jednostka 76	80. Jednostka 77	81. Jednostka 78	82. Jednostka 79	83. Jednostka 80	84. Jednostka 81	85. Jednostka 82	86. Jednostka 83	87. Jednostka 84	88. Jednostka 85	89. Jednostka 86	90. Jednostka 87	91. Jednostka 88	92. Jednostka 89	93. Jednostka 90	94. Jednostka 91	95. Jednostka 92	96. Jednostka 93	97. Jednostka 94	98. Jednostka 95	99. Jednostka 96	100. Jednostka 97

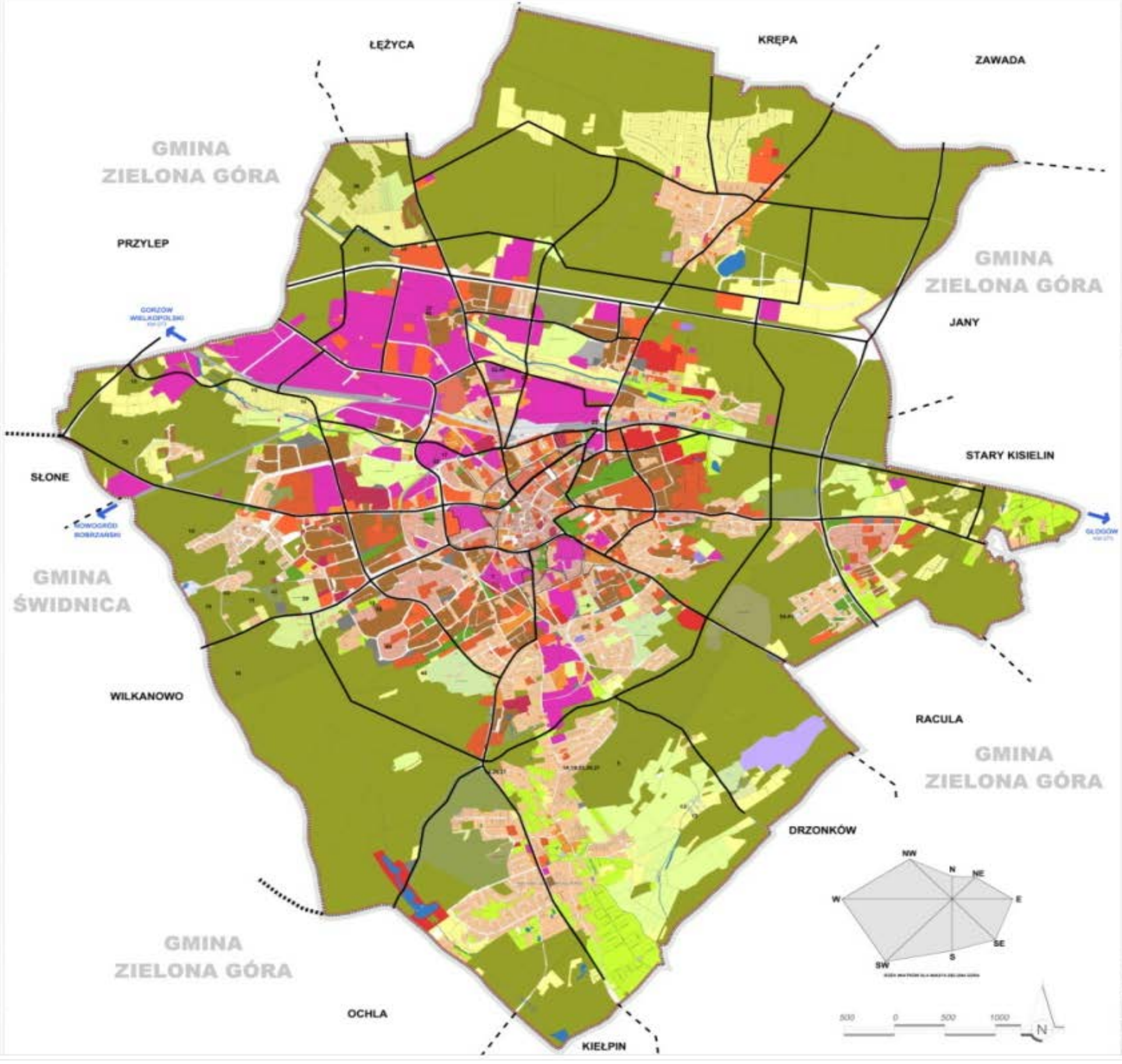
- Legenda:**
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w opracowaniu obowiązujaace plany, uchwalone od 1995r.
 - 1995
 - 1996
 - 1998
 - 1999
 - 2000
 - 2001
 - 2002
 - 2003
 - 2004
 - lasy

ZIELONA GÓRA

miejsce plany zagospodarowania przestrzennego

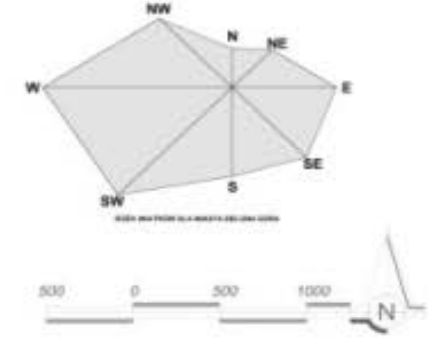

STUDIUM UWARUNKWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA ZIELONA GÓRA

LEGENDA RYSUNKU GŁÓWNEGO

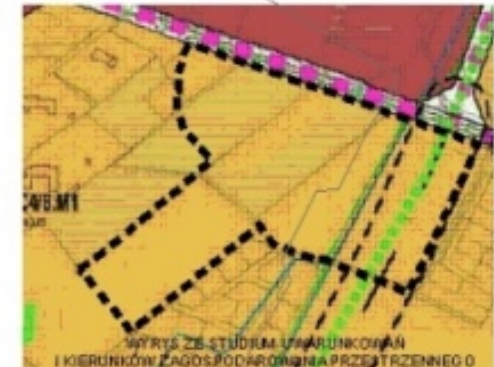
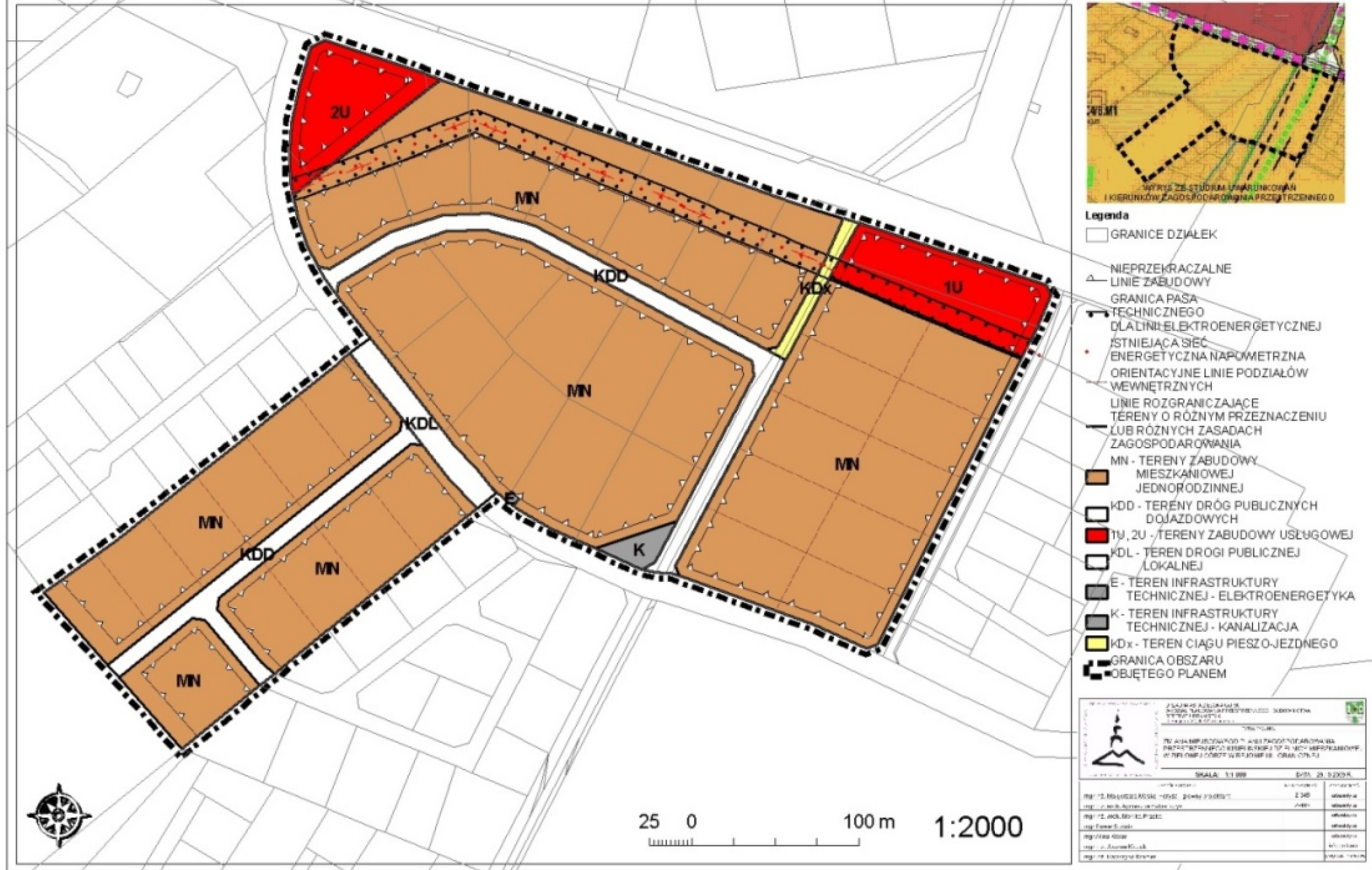
[Symbol]	Granice administracyjne
[Symbol]	Granicę województwa lubuskiego
[Symbol]	Granicę powiatu zielonogórskiego
[Symbol]	Granicę gminy Zielona Góra
[Symbol]	Granicę gminy Świdnica
[Symbol]	Granicę gminy Racula
[Symbol]	Granicę gminy Drzonków
[Symbol]	Granicę gminy Ochla
[Symbol]	Granicę gminy Kielpin
[Symbol]	Granicę gminy Jany
[Symbol]	Granicę gminy Przylep
[Symbol]	Granicę gminy Stary Kisielin
[Symbol]	Granicę gminy Słone
[Symbol]	Granicę gminy Wilkanowo
[Symbol]	Granicę gminy Leżyca
[Symbol]	Granicę gminy Krępa
[Symbol]	Granicę gminy Zawada
[Symbol]	Granicę gminy Gmina Zielona Góra
[Symbol]	Granicę województwa lubuskiego
[Symbol]	Granicę powiatu zielonogórskiego

LEGENDA RYSUNKU GŁÓWNEGO (cont.)

[Symbol]	Stacja kolejowa
[Symbol]	Stacja autobusowa
[Symbol]	Stacja gazowa
[Symbol]	Stacja wodociągowa
[Symbol]	Stacja energetyczna
[Symbol]	Stacja wodna
[Symbol]	Stacja śmietnikowa
[Symbol]	Stacja komunalna
[Symbol]	Stacja gazowa
[Symbol]	Stacja wodociągowa
[Symbol]	Stacja energetyczna
[Symbol]	Stacja wodna
[Symbol]	Stacja śmietnikowa
[Symbol]	Stacja komunalna

ZMIANA MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO KISIELIŃSKIEJ DZIELNICY MIESZKANIOWEJ W ZIELONEJ GÓRZE DLA REJONU UL. GRANICZNEJ

- Legenda**
- GRANICE DZIAŁEK
 - △ NIEPRZEKACZALNE LINIE ZABUDOWY
 - GRANICA PASA TECHNICZNEGO
 - DLA LINII ELEKTROENERGETYCZNEJ
 - ISTNIEJĄCA SIĘĆ ENERGETYCZNA NAPOMIETRZNA
 - ORIENTACYJNE LINIE PODZIAŁÓW WEWNĘTRZNYCH
 - LINIE ROZGRANICZAJĄCE TERENY O RÓŻNYM PRZEZNACZENIU LUB RÓŻNYCH ZASADACH ZAGOSPODAROWANIA
 - MN - TERENY ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ JEDNORODZINNEJ
 - KDD - TERENY DRÓG PUBLICZNYCH DOJAZDOWYCH
 - 1U, 2U - TERENY ZABUDOWY USŁUGOWEJ
 - KDL - TEREN DROGI PUBLICZNEJ LOKALNEJ
 - E - TEREN INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ - ELEKTROENERGETYKA
 - K - TEREN INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ - KANALIZACJA
 - KDX - TEREN CIĄGU PIESZO-JEZDZNEGO
 - GRANICA OBSZARU OBJĘTEGO PLANEM

ZAKŁAD ARCHITECTURALNO-PROJEKOWY I WYKONAWCZY		ZIELONA GÓRA	
DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE PROJEKTOWANIA I WYKONANIA PRAC PROJEKTOWYCH I WYKONAWCZYCH W ZAKRESIE ARCHITECTURY I WYKONAWCZYSTWA			
SKALA: 1:1 000		DOK. 20.00004	
mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski
mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski
mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski
mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski	mgr inż. Andrzej Kozłowski

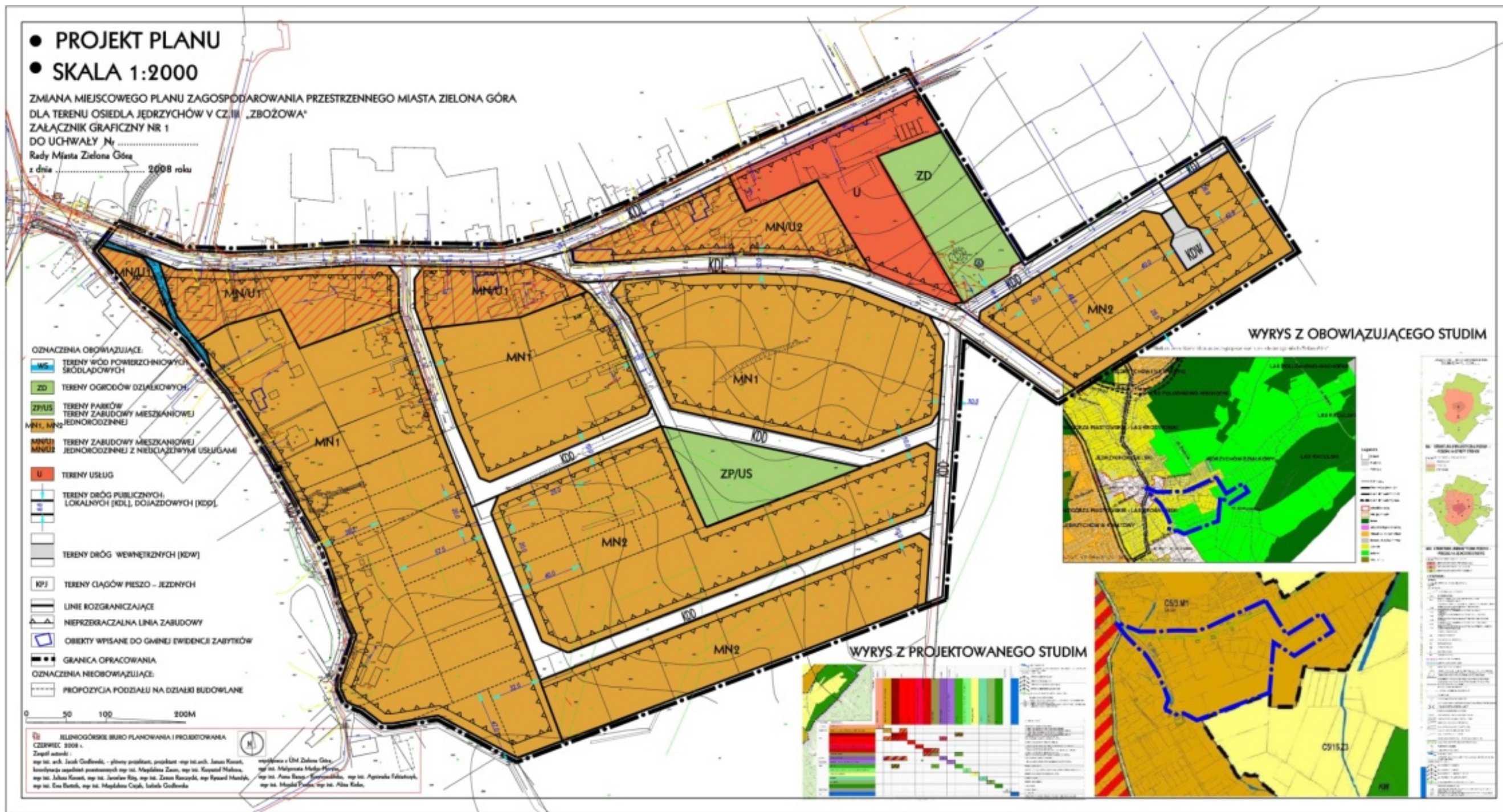
● **PROJEKT PLANU**
● **SKALA 1:2000**

ZMIANA MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA ZIELONA GÓRA
DLA TERENU OSIEDLA JĘDRZYCHÓW V CZ. III „ZBOŻOWA”
ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY NR 1
DO UCHWAŁY Nr
Rady Miasta Zielona Góra
z dnia 2008 roku

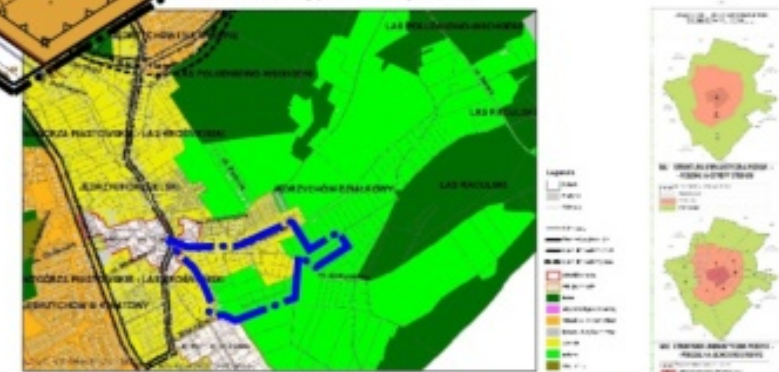
- OZNACZENIA OBOWIAZUJĄCE**
- TERENY WÓD POWIERZCHNIOWYCH SKŁADOWYCH
 - TERENY OGRODÓW DZIAŁKOWYCH
 - TERENY PARKÓW
 - TERENY ZABUDOWY MIESZKANOWEJ JEDNORODZINNEJ
 - TERENY ZABUDOWY MIESZKANOWEJ JEDNORODZINNEJ Z NIEZŁĄCZNYMI USŁUGAMI
 - TERENY USŁUG
 - TERENY DRÓG PUBLICZNYCH: LOKALNYCH (KDL), DOJAZDOWYCH (KDD)
 - TERENY DRÓG WĘWĘTRZNYCH (KDW)
 - TERENY CIĄGÓW PIESZO - JEZDNYCH
 - LINE KÓZGRANICZAJĄCE
 - NIEPRZEKRACZALNA LINIA ZABUDOWY
 - OBIEKTY WPISANE DO GIBNEJ EVIDENCJI ZABYTEKÓW
 - GRANICA OPRACOWANIA
- OZNACZENIA NIEOBOWIAZUJĄCE**
- PROPOZYCJA PODZIAŁU NA DZIAŁKI BUDOWLANE

0 50 100 200M

BIELNICKOŚCIE BUREAU PLANOWANIA I PROJEKTOWANIA
CZERWIEC 2008 r.
Zespół autorski:
mgr inż. arch. Jacek Górecki, - główny projektant, projektant mgr inż. arch. Janusz Kozak,
konsekwencje zapisów przestrzennych mgr inż. Magdalena Zamojska, mgr inż. Krzysztof Niebora,
mgr inż. Jolanta Kozłowska, mgr inż. Zdzisław Rys, mgr inż. Zdzisław Rys, mgr inż. Ryszard Mandys,
mgr inż. Ewa Bartak, mgr inż. Magdalena Czech, Jolanta Górecka
mgr inż. arch. Jolanta Kozłowska, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Magdalena Zamojska, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Krzysztof Niebora, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Ryszard Mandys, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Ewa Bartak, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Magdalena Czech, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. Jolanta Górecka, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. arch. Janusz Kozak, - Upr. Zielona Góra,
mgr inż. arch. Jacek Górecki, - Upr. Zielona Góra,

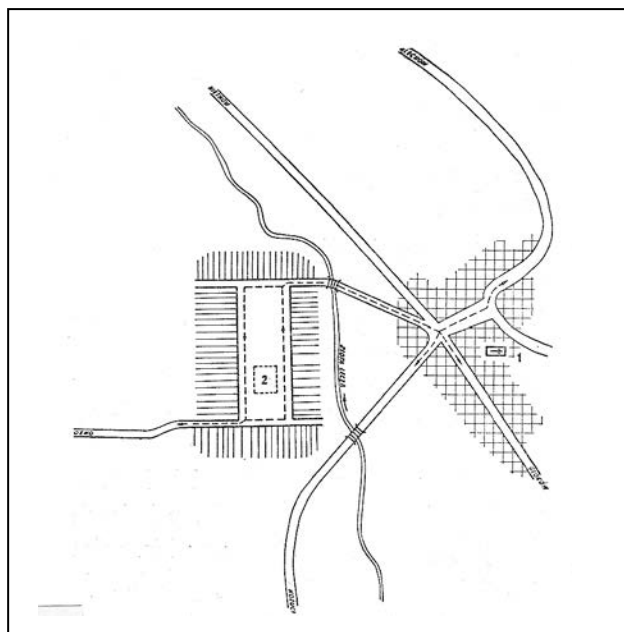
WYRYS Z OBOWIAZUJĄCEGO STUDIUM

WYRYS Z PROJEKTOWANEGO STUDIUM

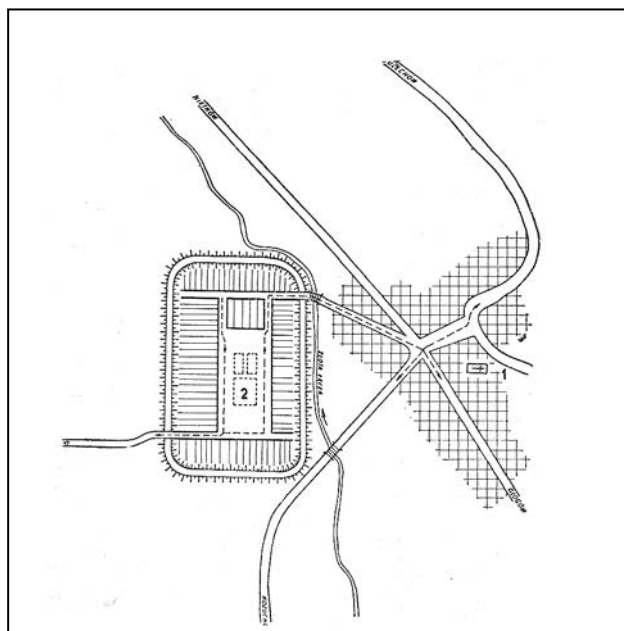

ANEKS

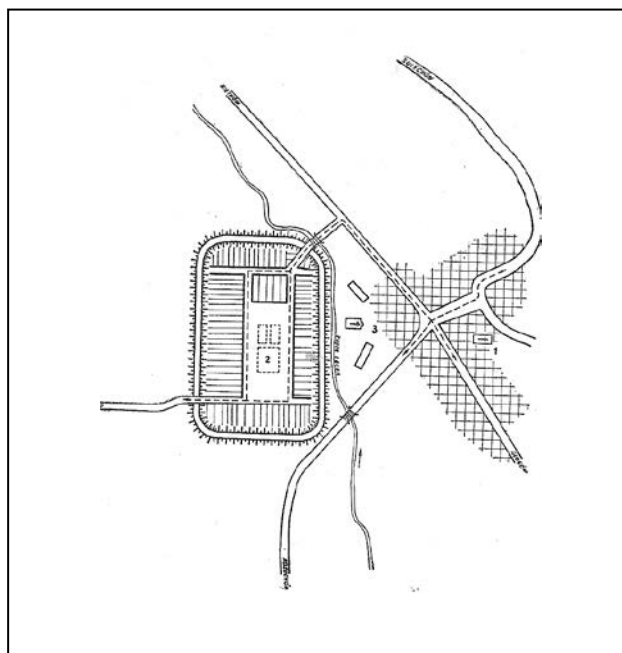
Rys.1. Próba rekonstrukcji układu przestrzennego dawnej Zielonej Góry z XIV w. Stare osiedle miejskie przy kościele św. Jana i nowe miasto po lokacji. 1- kościół św. Jana, 2- ratusz.

Źródło: *Zielona Góra. Przyszłość i teraźniejszość*. Pod red. M. Szczaniecki i J. Wąsicki, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962, s. 50.

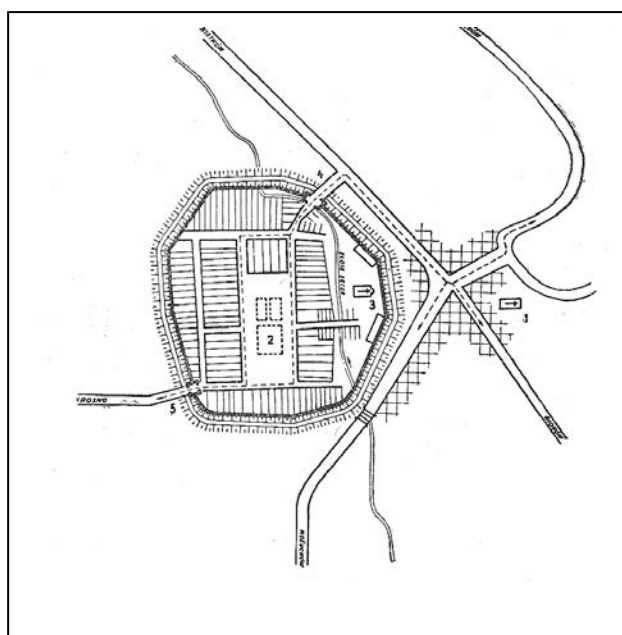

Rys.2. Miasto w kręgu obwarowań w I poł. XIV w. 1- kościół św. Jana, 2- ratusz i jatki.
Źródło: *Ibid.*, s. 50.

ANEKS

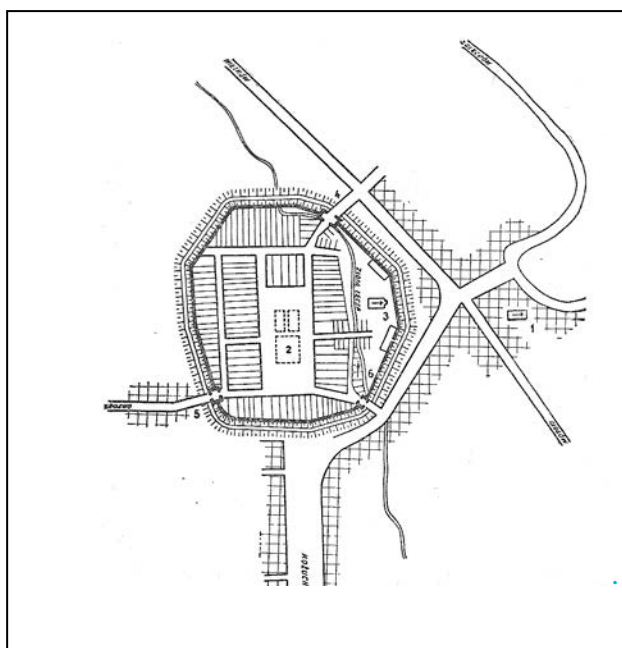

Rys. 3. Miasto po budowie kościoła parafialnego ok. 1400 r. 1 - kościół św. Jana, 2-ratusz i jatki, 3- kościół parafialny św. Mikołaja.
Źródło: Ibid., s. 52.

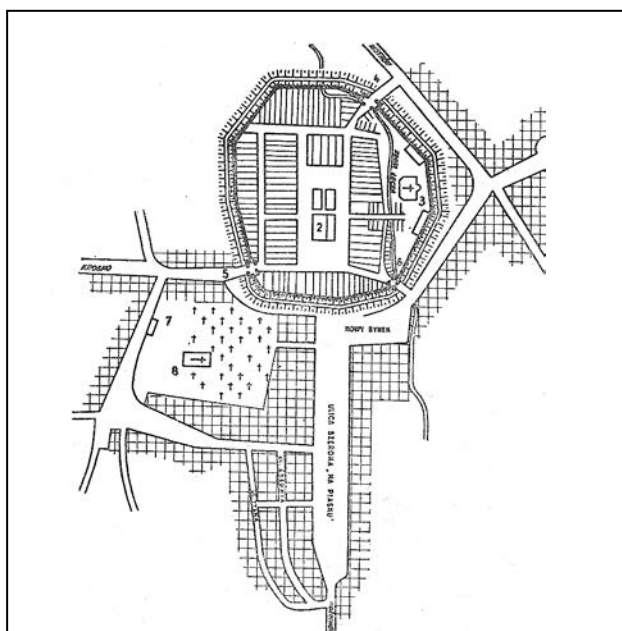
Rys. 4. Układ przestrzenny miasta w murach obronnych ok. 1475r. 1- kościół św. Jana, 2 -ratusz i jatki, 3- kościół parafialny św. Mikołaja, 4- Brama Dolna, 5- Brama Górna.
Źródło: Ibid., s. 55.

ANEKS

Rys. 5. Układ przestrzenny miasta w murach obronnych po założeniu Nowej Bramy ok. 1487r. 1- kościół Św. Jana, 2-ratusz i jatki, 3- kościół parafialny Św. Mikołaja, 4- Brama Dolna, 5- Brama Górna, 6- Nowa Brama.

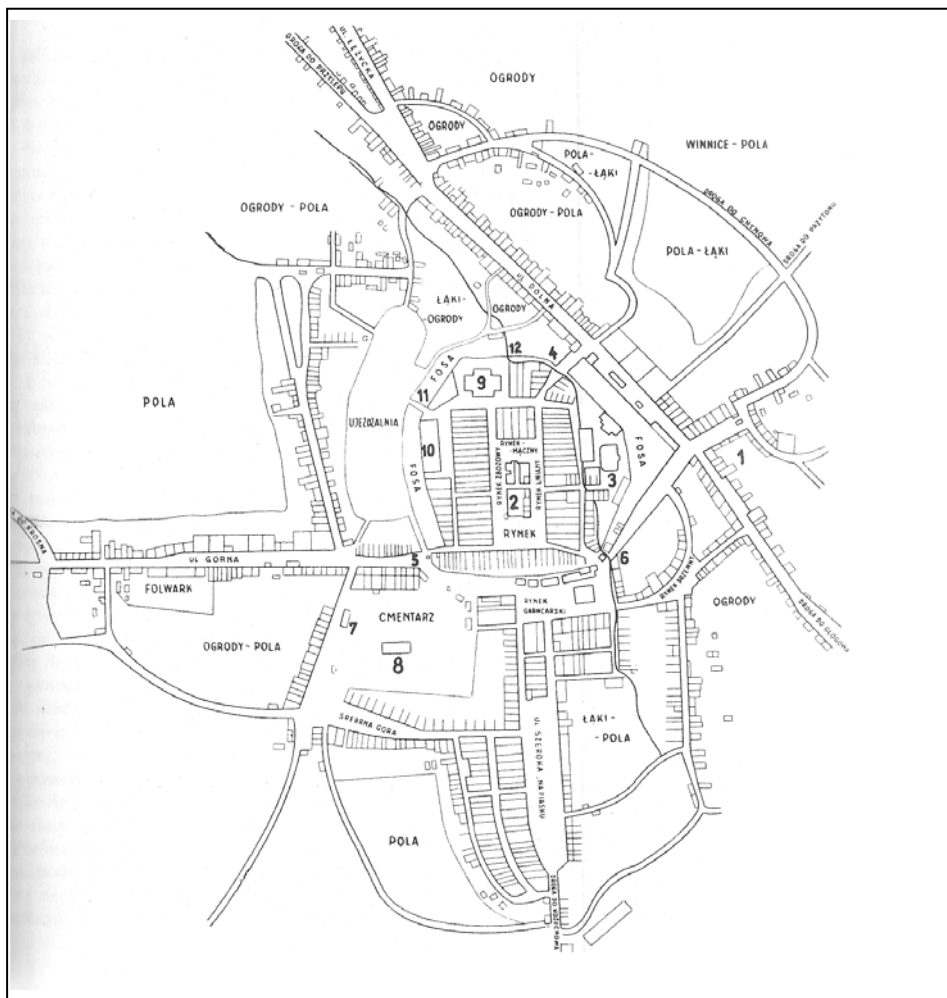
Źródło: Ibid., s. 56.

Rys. 6. Miasto wraz z przedmieściem Na Piasku ok. 1650 r. 1- kościół św. Jana, 2-ratusz i jatki, 3- kościół parafialny św. Mikołaja, 4- Brama Dolna, 5- Brama Górna, 6- Nowa Brama, 7 – szpital, 8 – kościół św. Trójcy wraz z cmentarzem.

Źródło: Ibid., s. 58.

ANEKS

Rys. 7. Układ przestrzenny miasta z 1784 r. wg planu Büttnera . 1- cmentarz św. Jana, 2- ratusz, 3- kościół św. Jadwigi, 4 – Brama Dolna, 5 – Brama Górna, 6 – Nowa Brama z Basztą Łazienną, 7 – szpitalik, 8 – kościół św. Trójcy, 9 – kościół ewangelicki, 10 – plebania i szkoła ewangelicka, 11 – Furta Szkolna, 12 – Furta Młyńska.
Źródło: Ibid., s. 58 – 59.

Poniżej **Rys. 8. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie miasta Zielona Góra, uchwalone po 1995r. Stan na czerwiec 2011 r.**
Źródło: Urząd Miasta Zielona Góra. Opracowanie: autor.